

ΠΑΝΔΩΡΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΕ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ.

ΣΥΝΤΑΚΤΑΙ

Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ, Κ. ΠΑΠΑΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ, κλπ.

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ.

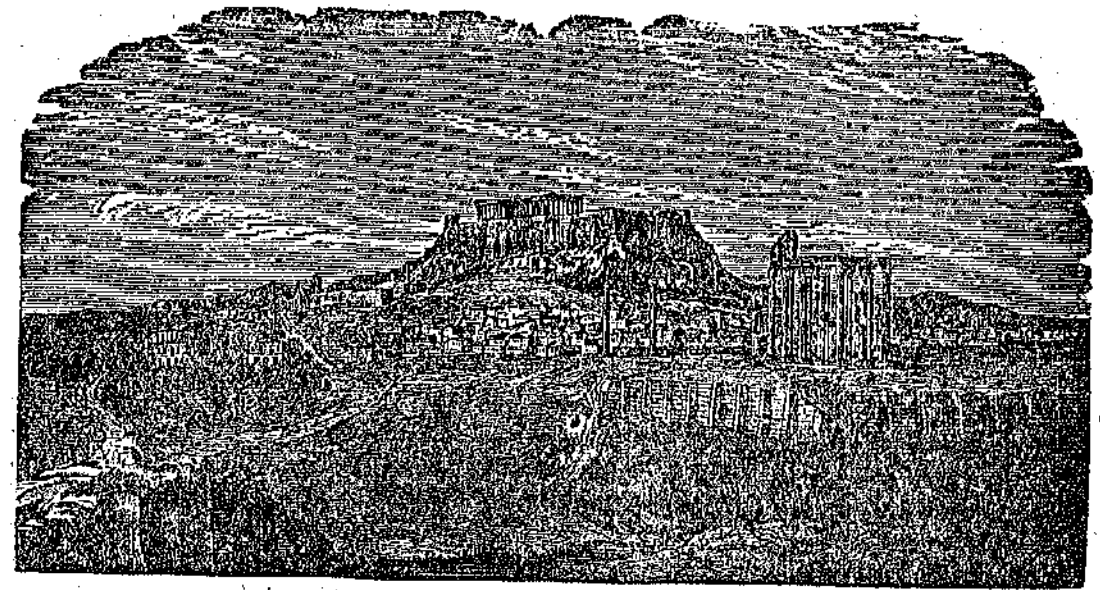
ΑΠΟ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1859 ΜΕΧΡΙΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1860.

ΑΘΗΝΑΙΝ.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Σ. ΠΑΥΛΙΔΟΥ.

1860.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΙΟΥΛΙΟΥ, 1859.

ΤΟΜΟΣ Γ.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 223.

ΠΕΡΙ ΔΟΥΛΟΠΑΡΟΙΚΙΑΣ

παρά Ῥωμαίους καὶ Βυζαντινοὺς

καὶ

ΠΕΡΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ.

ὑπὸ

Β. ΚΑΛΛΙΓΑ.

(Συντ. καὶ τίτλ. Ἰδιε φιλολ. 220 221 καὶ 222.)

Z.

Ὁ Γίββων κατέγινεν ὡς ἐγγύτα νὰ ὑπολογίσῃ πόσοι ἦσαν οἱ ἐκ Γαλλίας λαμβανόμενοι φόροι κατὰ τοὺς χρόνους Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου (α).

Πρὸς τοῦτο ὠρμήθη ἐκ τῆς πληροφορίας τοῦ Ἰουλιανίου (β), ὅτι ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐκ τῶν 32 χιλ. τελεσμάτων (capitum) ἀφῆκεν μὲς τοὺς Ἐδούους ἑπτακισχίλια.

Ἐπὶ τῇ ὑπόθεσιν ὅτι ἡ χώρα, ἣν κατεῖχον οἱ Ἰεδοῦοι, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Γίββωνος εἶχε πληθυσμὸν 500,000, τοῦ τῆς ὅλης Γαλλίας ἀριθμοῦ

μένου τότε εἰς 24 ἑκατομύρια, ἡ χώρα τῶν Ἐδοῦων ἦτο τὸ 1/48 τῆς σημερινῆς Γαλλίας.

Πολυπλασιάζοντες διὰ τοῦ 48 τὰς 32 χιλ. τελεσμάτων τῶν Ἐδοῦων εὐρίσκωμεν τὴν Γαλλίαν ὅλην τότε ἀποφέρουσαν 1,536,000 τελεσμάτων (4).

Ἐκ τοῦ Ἀμμιανοῦ (δ) ὁμοῦ γνωρίζομεν, ὅτι ἐπὶ Μ. Κωνσταντῖνου τὸ ποσὸν ἐκάστου τελεσματος ἦταν 25 νομισμάτων, ἧτοι δρ. 425, ἐμετριάθη δὲ ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ εἰς νομ. 7, ἧτοι εἰς δρ. 119. Ἐκ συνέπειαν τούτων ἔχομεν ὅτι τῆς ὅλης Γαλλίας οἱ φόροι ἦσαν ἐπὶ Μ. Κωνσταντῖνου 652,800,000 δραχμῶν, ἐπὶ δὲ Ἰουλιανοῦ 182,784,000.

Ἄν λάβωμεν τὴν σημερινὸν τελοῦμενον ἔγγειον φόρον ἐν Γαλλίᾳ (γ) ἐκ δρ. 180,768,000, εὐρίσκωμεν αὐτὸν ὅπως ἐπὶ Ἰουλιανοῦ ἐμετριάθη.

Ἡ πληροφορία τοῦ Ἀμμιανοῦ, προσδιορίζοντος τὸ ποσὸν ἐκάστου τελεσματος (caput), γίνεται ἐτι πολυτιμότερα, ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ εὐρίσκωμεν ποία ἡ ἔκτασις τοῦ Ἰούγου (jugum).

Πρὸς τοῦτο ἔχομεν πολλὰ διδάγματα νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ἦτον αὐτὸ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον σημερινὸν ἐν Τουρκίᾳ ὀνομάζεται ζευγάριον, καὶ ἐκ τῆς Τουρκοκρατίας σωζόμενον παρ' ἡμῶν, ἡδὴ κατέστη ἄχρηστον.

Ἐν τοῖς Βασιλικαῖς (10. ἰδ. 42) εὐρίσκωμεν τὴν

(α) History III ch. 17.

(β) Rumenii gratiar. actio C. 11.

(γ) Savigny Zeitschr. f. g. RW. VI. s. 390.

(δ) Ammianus XVI c. 5.

(ε) Hoek, Administr. financ. s. 131.

λατινικήν λέξιν *jugum* μεθερμηνευμένην ζεύγος εργασίας (α), ἢ δὲ Κωνστ. Παραφρογένητος μεταχειρίζεται αὐτὸ τὸ ὄνομα ζευγάριον (β), καὶ ἐπίσης ὁ Κοσμῆς ὁ Μέγιστος (γ) μᾶς διδάσκει, ὅτι ἡ γῆ τῶν ἀγρῶν δὲν ἐμερίζετο μόνον κατὰ ποσότητα, ἀλλὰ καὶ κατὰ σύγκρισιν ποιότητος.

Ταῦτα πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ συμπίπτουν ἀκριβέστατα πρὸς τὸ ἄλλοτε παρ' ἡμῶν, καὶ νῦν ἐν Τουρκίᾳ, ἐν γῆσι ζευγάριον, διότι τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν ἔκτασιν τῆς ἀροσίμου γῆς, ὅσῃν ζεύγος βοῶν δύναται ἐν τῷ ἔτει ν' ἀροτριάσῃ. Ἡ πρὸς τῆ ἀροσίμῳ γῆ περιλαμβανομένη μὴ ἀροσίμος, ὁσηδήποτε καὶ ἂν ἦναι, πάντοτε συναπαρτίζει τὸ ζευγάριον, μὴ συνυπολογιζομένη. τὸ ὅποιον ἐπομένως, ὅταν ἡ μὴ ἀροσίμος εἶναι πολλή, τοῦτέστι δάσος, ὄρεινὴ ἐπιφάνεια καὶ γῆ τραχεῖα, δύναται νὰ περιλάβῃ μεγίστην ἔκτασιν. Ὅταν ὅμως ὅλη ἡ γῆ τοῦ ζευγαρίου εἶναι ἀροσίμος, ὡς ἐν πεδινῇ χώρα, ἡ ἔκτασις αὐτοῦ εἶναι μεταξύ 100 καὶ 200 στρεμμάτων (décares), κατὰ τὴν ποιότητα τῆς γῆς.

Οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ παρὰ τῶν Βυζαντινῶν ἐδέχθησαν τὴν εἰς ζευγάριον καταμέτρησιν τῶν κτημάτων καὶ ἐκ τοῦ περιεκτικῆς τοῦ ζευγαρίου (ζεύγ) ἐσχηματίσθη ἡ δηλοῦσα τὰ κτήματα λέξις *τζίρλια*, ἥτοι ἀθροισμα ζευγαρίων. Ὅτι λοιπὸν οἱ συγγραφεῖς ἀπεσιώπησαν, οὐδέποτε ἀκριβῶς ὀρίσαντες ποία ἡ τοῦ ἰούγου (*jugum*) ἔκτασις, διετήρησαν ἔμπρακτον οἱ Ὀθωμανοί, καὶ δι' αὐτῶν ἐπὶ διαγίλια ἔτη περίπου ἐξακολουθεῖται ὁ τρόπος αὐτός τῆς καταμετρήσεως τῆς γῆς.

Μεταχειριζόμενοι ἤδη αὐτὸ τὸ διδόμενον, τὸ ὅποιον μεριτοῦδε ἠγνοεῖτο, δυνάμεθα δι' ἄλλης ὁδοῦ νὰ δοκιμάσωμεν τὸν ὑπολογισμὸν περὶ τοῦ πιθανοῦ ποσοῦ τῶν ἐγγείων φόρων, ἰδίως ὡς πρὸς τὴν Γαλίαν.

Ὡς εἶναι γνωστὸν ἡ ἐπιφάνεια τῆς Γαλλίας συμποσοῦται εἰς 53 ἑκατομμύρια *hectares*, ἢ 530 ἑκατομμύρια στρεμμάτων, ἐξ αὐτῶν δὲ φορολογουῦνται ὡς παραγωγικὰ 504 ἑκατομμύρια στρεμμάτων (δ).

Ἄν λάβωμεν τὰ 150 στρέμματα ὡς μέσον ὄρον τοῦ ζευγαρίου, δυνάμεθα νὰ υπολογίσωμεν τὴν φορολογουμένην γῆν ἐν Γαλίᾳ, συγκειμένην περίπου ἐκ ζευγαρίων τριῶν ἑκατομμυρίων. Ἄλλ' ἐν Γαλίᾳ σήμερον φορολογεῖται οὐ μόνον ἡ ἀροσίμος γῆ, ἀλλ' ἐν γένει πᾶσα γῆ ὅπως δὴποτε χρῆσιμος, ὥστε πρέπει νὰ λάβωμεν ὡς ἕγγιστα τὸ ἥμισυ τοῦ πασοῦ τούτου, διὰ νὰ τὸ ἀνάξωμεν εἰς ζευγάρια, καθ' ἃ μόνη ἡ ἔκτασις τῆς ἀροσίμου υπολογίζεται, καὶ τοιοῦτοτρόπως ὡς ἕγγιστα ἡ Γαλία περιέχει ζευγάρια 1,500,000, δηλαδή αὐτὸ ἐκεῖνο σχεδὸν τὸ

ποσόν, τὸ ὅποιον κατ' ἄλλον ὑπολογισμὸν παρεδέχθημεν (α).

Οἱ ταιούτοι ὑπολογισμοὶ, καὶ τοὶ φαινόμενοι προσεγγίζοντες, πάντοτε εἶναι ἀβέβαιοι, διότι οὔτε τὸν πληθυσμὸν τῆς Γαλλίας ἐπὶ Ῥωμαίων γνωρίζομεν, οὔτε τὴν ἔκτασιν τῆς καλλιεργείας, οὔτε δυνάμεθα νὰ συγκρίνωμεν τὸν τότε ἐγγείων φόρον πρὸς τὸν σήμερον ὑπάρχοντα, ὅστις εἶναι τὸ ἐλάχιστον μέρος τῶν νῦν εισφερομένων.

Τὸ σπουδαῖον ζήτημα, οὐτινὸς μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ γνώσις, διὰ νὰ ἐννοήσωμεν, πῶς διὰ τοῦ φορολογικοῦ συστήματος τῶν Ῥωμαίων ἐπῆλθεν ἡ ἐρήμισις τῆς χώρας, δὲν λίσεται διὰ τοῦ ὅλου ποσοῦ τῶν ἐτρεσίων φόρων. Ἐπὶ τῇ ὑποθέσει, ὅτι ὁ ἐγγείος φόρος ἐπὶ Ῥωμαίων κατὰ ποσὸν δὲν ὑπερέβαινε πάλιν τὸν σήμερον τελοῦμενον ἐν Γαλίᾳ, ὡς αἱ μνησθεῖσαι εἰκασίαι μᾶς διδάσκουν, καὶ ὅτι αὐτὸ τὸ μέρος ὡς ἕγγιστα ἐτηρήθη ἐπὶ Βυζαντινῶν, ἀνεῦ ἐπαισθητῆς αὐξήσεως, διατὶ ἐπῆλθον τόσαι ἀνωμαλίαι καὶ δυσχερεῖαι ἐκ τοῦ φορολογικοῦ συστήματος, ἐνῶ σήμερον ἡ Γαλία ὑπὸ τὸ ἐπικρατοῦν σύστημα ἀναπτύσσεται ἀκμαζούσα καὶ εἶναι μακρὰν τοῦ νὰ γογγύξῃ.

Τοῦτο δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν ἴσως παραβάλλοντες πρὸς ἄλληλα τὰ δύο συστήματα, καθ' ἃ ἔχομεν ἤδη διδόμενα.

Ἐν Γαλίᾳ διὰ νόμου 17 Μαρτίου 1791 προσδιωρίσθη τὸ ὅλον ποσὸν τοῦ ἐγγείων φόρου εἰς 240 ἑκατομμύρια φράγκων, ἀλλὰ βάλμηδὸν ἐμετρήσθη μέχρι τοῦ ἔτους 1821 (νόμος 31 Ιουλίου), ὅτε ἡλαττώθη εἰς φρ. 154,678,130, ἐκ δὲ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς καλλιεργείας, εἴτε δι' ἐκχερησίσεως, εἴτε δι' ἀποξηράσεως ἐλῶν, ἠξήσασεν πάλιν τὸ ποσὸν τοῦ ἐγγείων φόρου, ἀνεῦ προσθήκης τινος, μέχρι φρ. 161,400,000.

Τὸ ποσὸν τούτου, κατ' ἔτος ψιφιδόμενον, διανέμεται συγχρόνως παρὰ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας κατ' ἀναλογίαν εἰς ὅλους τοὺς νομοῦς, ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν χορηγουμένων παρὰ τῆς κυβερνήσεως πληροφοριῶν. Πρὸς τοῦτο χρησιμεύει τὸ κτηματολόγιον (*cadastre*) καὶ ὅ,τι ὑπάρχει γνωστὸν περὶ τῆς ἐκτάσεως ἐκάστου νομοῦ καὶ τῶν ἐπιδικτικῶν φορολογίας γαιῶν.

Ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν αὐτῶν πληροφοριῶν κατ' ἔτος προσδιορίζουν πάλιν τὰ νομαρχιακὰ συμβούλια τὸ εἰς ἐκάστην ἐπαρχίαν τοῦ αὐτοῦ νομοῦ ἐπιβάλλον, ἀφοῦ προηγουμένως τὰ ἐπαρχιακὰ συμβούλια γνώμοδοτήσουν (β).

Τὰ ἐπαρχιακὰ συμβούλια συνέρχονται καὶ πάλιν μετὰ τὰ νομαρχιακὰ διὰ νὰ προσδιορίσουν τὸ εἰς ἐκάστον δῆμον τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας ἐπιβάλλ-

(α) L. 45 de viet. (21, 2) καὶ ἀλλοῦ.
(β) Ἐκδ. τῆς Βασίλ. τάξεως Β', 49.
(γ) Leucl. II 166.
(δ) Hock, Admin. financ. c. 360.

(α) Κατὰ τὴν δημοσιευθεῖσαν ἐν ἔτει 1827 παρὰ τοῦ Ἰουβεργίου τοῦ ἐμπόρου καὶ τῆς γεωργίας στατιστικῆς, ἡ Γαλία ἔχει ἀροσίμω γῆν 28, 889, 181 *hectares*, ἢ 288, 891, 810, καὶ πρὸς 180 τὸ ζευγάριον, ζευγάρια 1,703, 944.
(β) Loi 28 juiv. an 8. art. 6, 10. Loi 10 mai 1838 art. 1.

λον (α). Μετὰ τὴν ἐπινοήσασιν ταύτην γίνεται ἡ τελευταία πράξις, δι' ἧς προσδιορίζεται τὸ παρ' ἐκάστου ἀτομικῶς ὀφειλόμενον ἐκ τοῦ ἐγγείου φόρου ὑπὸ τοῦ συμβουλίου τῶν ἐπινοητῶν (*répartiteurs*), συγκειμένου ἐξ ἐπτὰ μελῶν, ἥτοι τοῦ δημάρχου, τοῦ παρέρου (ἢ δύο δημοτικῶν συμβούλων ἐν μικραῖς περιφερείαις,) καὶ πέντε πολιτῶν ἐκλεγομένων παρὰ τοῦ ἐπαρχοῦ (β). Οἱ ἐπτὰ ἐπινοηταί, ἀποφασίζοντες κατὰ πλειοψηφίαν, κατανέμουν τὸν φόρον ἐπὶ ἐκάστου κτήματος ἀναλόγως τῆς γνωστῆς αὐτοῦ προσόδου, ὅπως σημειοῦται ἐν τῷ κτηματολόγιῳ (*cadastre*), ὥστε περιορίζονται ἀπλῶς εἰς τὴν ἀριθμητικὴν πρᾶξιν ἀναλογισμοῦ τοῦ ὅλου ἐγγείων φόρου τοῦ δήμου πρὸς τὴν βεβαιωθεῖσαν ἐκάστου πρόσδον. Πρὸς τοῦτο γίνεται διαίρεσις τοῦ ἐπιβάλλοντος εἰς τὸν δῆμον, ἀμὲν γαίην γνωστὸν, ὑπὸ τὸ ἀθροίσματος τῆς ὅλης ἐν τῷ δήμῳ προσόδου καὶ τὸ πάλιον (*le continue le franc*) τοῦτο χρεωστῆ ἐκάστος ἐπὶ τῆς ἰδίας προσόδου.

Τὸ κτηματολόγιον εἶναι τοιοῦτοτρόπως ὁ ἄξιον, περὶ ὃν στρέφεται ὅλη ἡ ἐργασία τῆς ἰσομέτρου ἐπινομήσεως τοῦ ἐγγείων φόρου.

Μόλις ἐν ἔτει 1807 (νόμος 15 Σεπτεμβρίου) ἐτέθησαν αἱ βᾶσεις τῆς συντάξεως κτηματολογίου, ἀπαιτούσης μεγίστας ἐργασίας καταμετρήσεως ὅλων τῶν κτημάτων, τοῦτέστιν ἐπέκεινα 400 ἑκατομμυρίων, καταστρώσεως πίνακος ἐκάστου δήμου διαλαμβάνοντος τὰ ἐν αὐτῷ ἰδιωτικὰ κτήματα καὶ ὑπολογισμοῦ τῆς προσόδου αὐτῶν κατὰ δήμους καὶ καθ' ἕκαστον. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Ναπολέοντος ἐξήτειτο ταύτην ἐξίωσις τοῦ καθ' ὅλην τὴν Γαλίαν ἐγγείων φόρου, ὥστε νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἕνατον τοῦ καθαρῶ εἰσοδήματος. Ἀλλὰ καὶ ὁ σκοπὸς ἐτάραξε τοὺς ἰδιοκτήτας, ἀπειλούμενους νὰ ὑποχρεωθῶν εἰς ποσοστὴν τῆς ἀποφερομένης προσόδου κατὰ ὑποθετικὴν μᾶλλον ἐκτίμησιν, καὶ ἡ ἐκτέλεσις δὲν ἐβώδωθη.

Μετὰ διαφόρους τροποποιήσεις ἐν ἔτει 1831 (διὰ νόμου 31 Ιουλίου) ἐκατονόηθη, ὅτι τὸ κτηματολόγιον ἀπλῶς χρησιμεύει εἰς ἀνέφεσιν τοῦ εἰς ἕκαστον ἀτομικῶς ἐπιβάλλοντος ἐν ἐκάστῳ νομῷ.

Μόλις ἐν ἔτει 1844 ἐφθάσεν εἰς πέρας ἡ ἐργασία τοῦ κτηματολογίου καθ' ὅλην τὴν Γαλίαν διὰ δαπάνης 150 ἑκατομμυρίων φράγκων, ἐξ ὧν τὰ μὲν 60 κατέβαλεν ἡ ἐπικράτεια, τὰ δὲ 90 οἱ νομοί.

Ἡ ἐργασία ὑπῆρξε λίαν πολυσύνθετος καὶ μεταταῦτα μεγάλη ὀμολογεῖται ἀτέλεια.

Κατὰ πρῶτον διαγράφονται παρὰ γεωμέτρου τὰ ὄρια τῶν δῆμων συμπράξει καὶ τῶν δημάρχων συνοπογραφόντων τὴν ἐπὶ τοῦτω ἐκθεσίαν. Κατόπιν οἱ γεωμέτραι διαίρουσιν εἰς τρίγωνα, ἢ τετράγωνα, τὸν δῆμον (*triangulation*) καὶ ἐν ἐκάστῳ τρίγωνῳ καταμετροῦν τὴν ἔκτασιν ἐκάστου κτήματος (*parcelle*), ἀκουσμένου καὶ παντὸς ἔχοντος συμφέρον.

(α) L. 10 mai, 1838. art. 15.
(β) L. 3 frim. an 7. art. 9.

Μετὰ τ' ἐν καταμέτρησιν γίνεται ἡ ἐκτίμησις (*expertise*) διὰ πενταμελοῦς ἐπιτροπῆς ἐκλεγομένης ὑπὸ τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου, εἰς ἣν προστίθεται ἴσος ἀριθμὸς τῶν μᾶλλον φορολογουμένων, ἡ δὲ ἐπιτροπὴ κατατάττει εἰς τάξεις, τὸ πλὴν πέντε, κατὰ ποιότητα καὶ χρησιμότητα τὰ κτήματα, καὶ οὕτω προσδιορίζει ἐπὶ τέλους τὴν πρόσδον, συντάσσεται δὲ ἐπιμελεῖα τοῦ ἐξισωτοῦ (*directeur des contributions*) ὀνομαστικῶς πίναξ κατ' ἀλφάβητον ὅλων τῶν κτηματιῶν. Ὅλα ταῦτα ὑποβάλλονται εἰς τὴν γνώμοδοτησιν τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου, συγκειμένου ὡς πρὸ ὀλίγου εἰρήται, καὶ ἐπικυροῦνται ὀριστικῶς ὑπὸ τοῦ νομάρχου ἐν συμβουλίῳ, μετὰ τὰς γενομένας ἀντιρρήσεις, ἀποφασίζοντος.

Καθόσον πάλιν τὰ κτήματα ὑπόκεινται εἰς παντοίας μεταβολάς, εἴτε ὡς πρὸς τὴν κύριον αὐτῶν, εἴτε ὡς πρὸς τὴν γῆσιν καὶ ἀξίαν, γίνεται περιοδικῶς ἀναθεώρησις, τῶν μὲν γαιῶν μετὰ εικοσαετηρίαν τῶν δὲ οἰκοδομῶν μετὰ δεκαετηρίαν. Ἐντούτοις ἐπιτρέπεται περὶ διορθώσεως αἰτίας ὁσάκις ἐκ μεταγενεστέρου συμβάντος οὐσιωδῶς μετεβλήθῃ ἡ ἀξία τοῦ κτήματος, καὶ ἐπὶ οἰκοδομῶν κατ' ἔτος.

Ὡς βλέπομεν ὁ φόρος παρακολουθεῖ τὴν πρόσδον, καὶ πρὸς βεβαιώσιν αὐτῆς γίνεται τὸ κτηματολόγιον. Ἀντὶ τοῦ ἀξιώματος τῶν Ῥωμαίων, ὅτι α ἡ δημόσια τέλη οὐκ εἶσι κατὰ προσώπων ἀλλὰ κατὰ πραγμάτων (Bas. ΝΣΤ', ἡ, 3) ἢ ἐν Γαλίᾳ ἐπικρατεῖ τὸ ἐναντίον, ὅτι ὁ καρπούμενος ὀφείλει τὸν ἐγγείων φόρον (α), καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἐπικράτεια αὐτὴ νόμιμον ὑποθήκην ἔχει, οὔτε προνόμιον ἐνεκα καθυστερουμένων φόρων ἐπὶ τῶν ἀκινήτων, ἀλλ' ἐπὶ μόνων τῶν καρπῶν, τῆς συγκομιδῆς καὶ τῶν ἐνοικίων περιορίζεται τὸ προνόμιον (β). Ἐξ εἰπον κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ περὶ φορολογίας νόμου: « Ὅσα ἔχομεν κτήματα δὲν ἀνήκουν εἰς τὸ δημόσιον, ἀλλὰ μοῖραν τινα ἐκ τῆς προσόδου αὐτῶν χρεωστοῦμεν πρὸς ἀσφαλῆ ἀπόλαυσιν τῆς ἐπιλοῦτοῦ (γ) ». Οἱ λόγοι οὗτοι εἶναι καθαυτὸ ἢ ἐκ διαμέτρου ἐναντία ἰδέα τοῦ Γάτου καὶ τοῦ αὐτ. Λέοντος, ὅτι Πᾶν ἀκίνητον ὑποδημιόσιον.

Κατὰ δεύτερον λόγον παρατηροῦμεν, ὅτι ἐν Γαλίᾳ ὁ ἐγγείος φόρος λαμβάνεται ἐκ τοῦ καθαρῶ εἰσοδήματος τῆς γῆς. Ὅσῃν καὶ ἂν κατέβαλεν ἐπιμελείαν, δὲν ἠδυνήθησαν βέβαια νὰ ἐφαρμόσουν καθ' ὅλην τὴν Γαλίαν ἰσομέτρον ἀναλογίαν. Ἐξ ἐκ τούτου εἶναι ὁμολογούμενον ὅτι ἐν 33 νομοῖς ὁ ἐγγείος φόρος φθάσει τὸ 1/9 ἢ τὸ 1/10 τοῦ καθαρῶ εἰσοδήματος, ἐνῶ ἐν ἄλλοις 32 ἡ ἀναλογία παραλλάσσει μεταξύ 1/10 ἢ 1/11, καὶ ἐν 20 μάλιστα δὲν ὑπερβαίνει τὸ 1/11, τὸ 1/12, τὸ 1/13, τὸ 1/14, τὸ 1/15 ἢ καὶ αὐτὸ τὸ 1/16. Διὰ τῆς τελειοποιήσεως τοῦ κτηματολογίου ἐλπίζεται ἐντούτοις ἡ ἐξάλειψις αὐτῆς τῆς διαφορᾶς.

(α) Lafontaine Dr. publ. et adm. c. 34. Γαλλ. Κωδ. Art. 608.
(β) L. 12. nov. 1808.
(γ) Merlin. Rép. v. Pritil.

Οι Ῥωμαῖοι ἠκολούθησαν ἄλλην ὁδόν. Ἀρχικῶς κατὰ τὴν ἰδέαν τοῦ Αὐγούστου ἀπέβλεπον εἰς τὰς διαφόρους ιδιότητες τῶν κτημάτων, καὶ πρὸ πάντων κατὰ τὰ τελευταῖα δέκα ἔτη πόση ἔκτασις (ζευγαρίων) ἐσπίρειτο (quod in decem annos proximis satum erit, quod iugerum sit) (α) κτλ. Ἀλλ' ἐν τούτοις ὁ φόρος δὲν παρεκλύθει τὸ μέγεθος τῆς προσόδου. Ὡς εἶδομεν, ἐνώμισαν ἀπλοῦστερον νὰ λάβουν μέτρον ἐκτάσεως παραλλάσσον κατὰ τὴν ποιότητα τῆς γῆς, τὸ ζεύγος (jugum). Ἄμα ἐν τούτοις παρέλειψαν τὰς περιοδικὰς ἀναθεωρήσεις πρὸς βεβαίωσιν, ὅτι δὲν παρήλλαξεν ἡ μορφή καὶ ἡ ἔκτασις τοῦ κτήματος, καὶ κατὰ πόσον καλλιεργεῖται, τὰ κτηματολόγια ἀπεμακρύνθησαν τῆς πραγματικῆς καταστάσεως, καὶ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν δὲν εἶχε πλέον σχέσιν ὁ ἐγγεῖος φόρος πρὸς τὴν πρόσοδον, ὥστε οἱ πλείστοι τῶν ὀφειλετῶν τοῦ ἐγγείου φόρου κατὰ τὰς ἀρχαίας σημειώσεις εὐρῆκαν συμφερωτέραν τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν ἰδίων κτημάτων, ὅπερ καθιερώθη διὰ τοῦ συστήματος τῆς ἐπιβουλῆς. Διαρρήθην λέγει ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν Νεαρᾷ 168, « Προσπύρεσθαι μόνον, οὐ μὲν οἰκίας, ἢ ἄλλα πράγματα, » ἀγτί νὰ ἐνεργήσῃ ὁ νομοθέτης νέας ἀπογραφὰς καὶ ἀναθεωρήσεις ἐξασφαλιζούσας τὴν ἐκ πραγματικῆς προσόδου εἰσπραξίν τοῦ ἐγγείου φόρου, προτιμᾷ νὰ διαιωνίσῃ τὰς ἐν τοῖς ἀρχαίοις αὐτοῦ παλαιὰς ἀπογραφὰς, διὰ παντοίων τεχνικῶν μέσων καθιστῶν τὸν ἐγγεῖον φόρον πάγιον. Ὡς ἐκ τούτου εἰσάγει τὸ σύστημα τῶν μητροκωμῶν, ἀπονέμει προτίμησιν ἐπὶ κλασματικῶν γαιῶν, τῶν ἀποκλιμμένων ὡς ὅλου, εἰς τοὺς κατόχους τῶν κλασματικῶν τούτων, ὁμοκλήτους καὶ ὁμοδόλους. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως τοῦ σφαλεροῦ τούτου συστήματος εἶναι, ὅτι αἱ γαῖαι γίνονται ἐξαλειμματικαί, καὶ δὲν ἐκλείπουν μόνον οἱ ἰδιοκτῆται, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ κάτοικοι.

Ἡ ἰδιοκτησία τοιοῦτοτρόπως γίνεται ὅπως ἐφήμερος καὶ τὸ δημόσιον ταμεῖον διαθέτει αὐτὴν κατὰ τὸ δοκοῦν πρὸς ὄφελος τῶν δυνατῶν καὶ πρὸς ἀρπαγὴν μεταχειριζομένων τὴν ἐξουσίαν. Σκόπτων ὁ Ἰουλιανὸς ὡς γνώρισμα ἀγαθοῦ Βασιλέως πλάττει λέγοντα τὸν Ἐρμῆ, ὅτι εἶναι πολὺν κερτῆσαι καὶ ἀναλλοκῆσαι πολὺν. Ἐντεῦθεν ἐννοοῦμεν, ποῖα συμφύροντα ἐπάγειον καὶ συνοδοῦντο κατὰ τοὺς ἄλλοπαλλήλους ἐκθρονισμοὺς, καὶ διατί οἱ πλείστοι τῶν αὐτοκρατόρων ἐτελεύτησαν διὰ βιαιουθανάτου. Ὅλα ἦσαν ἀβέβαια καὶ αὐτὴ ἡ πατροπαράδοτος ἰδιοκτησία, λόγῳ καθυστερούντων δημοσιῶν, καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ, λόγῳ τῆς ὑπεροχῆς τῆς δεινῆς, ἢ τῆς δεινῆς φαρτρίας, κινδυνεύουσα ἐν ἀποτυχίᾳ, ὡς ἐπίφοδος εἰς τὴν ὑπερισχίσασαν συμφορῶν. Τὸ μόνον βέβαιον καὶ ἀμετάσπυτον, ὡς χάρις ἀπαράγραπτος καὶ ἀσφαλῶς τηρούμενος ἐν τοῖς γενικοῖς σεκρέτοις καὶ ἐν τῷ θολωτῷ ὄρω τοῦ μεγάλου Παλατίου, ἦσαν αἱ ἀπαξ καὶ πρὸ αἰώνων γενόμεναι τῶν κτη-

(α) L. 4. de cens (50,15).

μάτων ἀναγραφῆ, μικρὸν τι ἐνίοτε καὶ κατ' εὐνοίαν ἐπιδιορθούμεναι, ἢ πρὸς εἰσπραξίν νέου τινος φόρου, τοῦ χαρτιατικοῦ, ἢ πρὸς αὐξήσιν τοῦ ἐγγεγραμμένου, διὰ τὰ ὑπέριμα καὶ ὑπέρπλεα.

Τόσον ἀπειχον τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τῶν πραγμάτων αὐταὶ αἱ ἀπογραφῆ, ὥστε σπανίως εἰσέφερετο εἰς τὸ ταμεῖον τὸ ἐν αὐταῖς δηλούμενον ποσόν. Ὅταν ὅμως ἤρχετο ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοκράτωρ ἢ τραχὺς, ἢ δαπανηρὸς, ἢ φιλοχρήματος, ἢ εἰς πολλοὺς χρεωστῶν ἀμοιβὴν διὰ τὴν ἀνύψωσίν του, ἐθάρρει τοὺς ὑπηκόους διὰ τῆς μέχρις ὀβολοῦ εἰσπράξεως (α), καὶ τοσοῦτον ἀπεθυσσάριζε χρυσόν, ὥστε ἐν τοῖς ταμείοις δὲν ὑπῆρχε τόπος πρὸς φύλαξιν. Ἀλλ' ὁ διάδοχος αὐτοῦ, ἢ ἄλλος πολυμῆρος ἄρπαξ τοῦ θρόνου καθίσταται τὴν περὶ τούτου μέριμναν περιττήν, καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν ἐξαντληθέντων φορολογουμένων ἐπιηκολούθει κατὰ πᾶδας ἢ παντελῆς ἐξάντλησις τοῦ ταμείου, αὐτόχρημα πίθου τῶν δαναῶδων.

Τοιοῦτον ἀνεπτύχθη τὸ ἀρπικτικὸν πνεῦμα, ὥστε ὁ Βασίλειος Μακεδόν οὐδένα πλέον ἐκ τῶν Ἀρχόντων ἐμπιστεύεται πρὸς ἀναθεώρησιν τῶν κακῶς κειμένων ἀπογραφῶν καὶ ἐπειδὴ ὁ ἴδιος δὲν δύναται νὰ ἐξέλθῃ πρὸς τοιοῦτον ἔργον, προτιμᾷ νὰ ἐγκαταλείψῃ πᾶσαν ἀναθεώρησιν. Αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ βασιλεύσας μόνος μετὰ τὸν θόνον τοῦ Μιχαῆλ καὶ ἀναγκάσας εἰς ἀνάδοσιν τοῦ ἡμισέως τοὺς ἀνευ αἰτίας λαβόντας ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου, ἀνέσσωσε 300 κεντηνάρια χρυσῶν (β), ἧτοι ὡς ἐγγίστα 38 ἑκατομμ. δραχμῶν.

Ὡς τρίτη καὶ σπουδαιότατη παρατήρησις δὲν δύναται νὰ μᾶς διαφύγῃ, ὅτι κατὰ Ῥωμαίους καὶ Βυζαντινοὺς ὅλοι οἱ φόροι ἐπεσπασμένοι ἐπὶ τῆς γῆς. Ὑπῆρχε μὲν κατ' ἀρχὰς τὸ κεφαλικὸν τέλος τῶν ἀκτημόνων, ἀλλ' ὡς εἶδομεν, μετ' ὀλίγον ἐπαυεῖν ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐν δὲ τοῖς ἀγροῖς ἐσημειώθη ἐπὶ τῆς μερίδος τῶν κτημάτων καὶ ὡς ἐκ τούτου οἱ γεωργοὶ ἔγιναν ἐναπόγραφοι καὶ δουλοπάροικοι. Ἐκαστε καὶ οἱ πολιτικοὶ καὶ οἱ στρατιωτικοὶ φόροι ἐπεβάδωνον ὅλοι τὴν γῆν, οἱ δὲ ἐμμεσοὶ ἦσαν ἐλάχιστοι, μόλις μνημονευόμενοι. Μάλιστα οἱ Ἐνετοὶ καὶ Γενουήσιοι κατέλαβον ὅλον τὸ ἐμπόριον τῶν λιμένων, καὶ διὰ πολλῶν συνθηκῶν ἀπέκτησαν σχεδὸν ἀτέλειαν (γ), χάριν δὲ αὐτῆς συνέπραξαν μέτρι τῶν τελῶν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν προμαχόμενοι.

(α) Χωνιάτου γρον. σ. 423. Τὸ κέρμα ἐπιδοπλῶν καὶ τὰ τάλαντον πολυπλασιάζον, ἔστι δὲ ἕκαστὸν τὸ χιτώνιον προσπασιῶν καὶ τὸ ψυχάριον αὐτὸ πολλὰκις ἀναχρίμασθαι ἡκίους ἰγκλίμους.

(β) Ζωναρᾶς Β' σ. 167.

(γ) Ὁρα Ζαχάρίου Νεαρῶν Συλλ. Γ. 87. Α' 54, 72. Καὶ τὴν ἰουδαίαν λαλῶν περὶ χρημάτων ὁ Βενιαμὴν. Ἐκ τούτου ἡμεῖς, πείρηγητὴς τοῦ ἐβ' αἰῶνος, δὲν εἶναι ἀξιοπίστως, ὅτι ἡ καθ' ἡμέραν ἐν Βυζαντίῳ εἰσπραξίς ἐκ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν λιμένων ἦσαν 20 χιλ. νομισμάτων, ἧτοι περίπου 300 χ. δραχμῶν, καὶ ἂν ἀφαιρήσωμεν, ὡς λέγει δοτειζόμενος ὁ Γίββων, τὰς πολυπληθεῖς ἰσπραξίμας τοῦ ἡμετέρου ἡμερολογίου. Ὁρα Tafel Tafelbuch. σ. 505.

Ἀπεναντίας ἐν Γαλλίᾳ τὸ ἐλάχιστον μέρος τοῦ εἰσφερομένου εἶναι ὁ ἐγγεῖος φόρος. Εἶδομεν ὅτι ἤδη ὁ ἐγγεῖος φόρος συμποσοῦται εἰς 161 ἑκατομμ. φρ., διὰ δὲ τῶν προσθέτων ποσοστῶν (centimes additionnels), φθάνει εἰς 274· ἀλλὰ δὲν εἶναι ὁ μόνος καθότι ὑπάρχει καὶ ὁ τῶν θυρῶν καὶ θυρίδων ἐκ φρ. 26 ἑκατομμ. καὶ σὺν τῷ προσθέτῳ ποσοστῷ ἐκ φρ. 40 ἑκατομμ. Ἄλλος ἄμεσος φόρος εἶναι ὁ προσωπικός ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος ἐκ φρ. 36 ἑκατομμ., καὶ σὺν τῷ προσθέτῳ ἐκ φρ. 66 καὶ ὁ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐκ φρ. 43 ἑκατομμ. ὡς ἐγγίστα ἢ 59 σὺν τῷ προσθέτῳ. Καὶ αὐτὸ τὸ τέλος ἐπὶ τῆς μεταβιβάσεως πάσης κυριότητος ἀκινήτου καὶ κινήτου (enregistrement) ἀν προσθέσωμεν ἐκ φρ. 240 ἑκατομμ. ὡς ἐγγίστα, πάλιν τὸ ὅλον ποσὸν τῶν ἀμέσων φόρων δὲν ὑπερβαίνει ἀνευ μὲν τῶν προσθέτων ποσοστῶν τὰ 476 ἑκατομμ. σὺν αὐτῷ δὲ τὰ 646, ἐξ ὧν ἐπέκεινα τοῦ ἡμισέως μόνον ἐπίκειται ἐπὶ τῶν ἀκινήτων, ὁμοῦ δὲ τὸ ὅλον ἀποτελεῖ ὡς ἐγγίστα τὸ 1/3 τῶν κατ' ἔτος εἰσφερομένων, κατὰ πλείστον ἐξ ἐμμέσων φόρων (α).

Δὲν εἶναι μόνον ἄδικον, μόνη ἢ γεωργικὴ τάξις νὰ φέρῃ ὅλον τὸ βάρος τῆς δημοσίας δαπάνης, ἀλλ' εἶναι ὅπως ἀδύνατον νὰ πορισθῆτις ἐκ τῆς γῆς τοσοῦτον χρῆμα. Ὁ φόρος μέλλει τότε νὰ ὑπερτεροῖσῃ τὴν ἀξίαν τοῦ κτήματος ἐπισπασόμενος διὰ καθυστερήσεως, καὶ ὁ γεωργὸς ἐκπίπτει τῆς ἰδιοκτησίας ὑποδουλούμενος.

Ἡ ἰδιοκτησία τῆς γῆς εἰς οὐδένας χειρὰ ἐμποδοῦται, ἀλλὰ γίνεται μεταβατικὴ διὰ τῆς ἐπιδιώξεως τῶν καθυστερούντων, διδομένη εἰς τὸν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου τρεφόμενον καὶ ἀρπάζοντα τὰ μέσα πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῆς, μετρητοῦ ἄλλος εὐτυχέστερος νὰ διαδεχθῇ τὸν ἀρπαγᾶ. Αὐτοὺς τοὺς παρερχομένους κυρίους δουλεῖ ὁ γεωργός, ἐν ἀρχῇ ἐνδείξι καὶ γυμνότητι, ἀνευ οἰκιδήποτε ἀπολαύσεως καὶ ἀνευ ἐλπίδος φαιδρωτέρου μέλλοντος ἀκαταπαύστως ἐργαζόμενος. Ἀλλὰ τότε δὲν πρέπει ν' ἀπορῇ ὁ ἱστορικός, οὐδαμοῦ ἀπαντῶν ἐν τῇ κοινῶν, μεταξὺ δουλεύοντων καὶ ἀρπαζόντων, γενναίον αἰσθημα καὶ φρόνημα δυνάμενον ν' ἀποσεισῇ τὸν κοινὸν μαρμαρὸν πρὸς ἀποτροπὴν τῶν ἐπιχειρῶντων κινδυνῶν ἐκ τῆς πρὸς τὰ πρόσω ὀρυκτῆς ἐπιχειρηματικωτέρου γείτονος. Ἐν τῷ νοσοῦντι σώματι νοσεῖ καὶ ἡ ψυχὴ.

Γενικώτερον κρίνοντες δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὅλα τὰ ἀσιατικά κράτη κατατρώγονται ὑπὸ τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ οὐδεμίαν ἄλλην ἔχουν ἀνάπτυξιν, πλὴν προσκαίρων κατακτήσεων κατὰ τὸ πολεμικώτερον πνεῦμα μεγαληποδόλου δυνάστου, Ναβουχοδονόσορος, Κύρου, Ἀτίλα, Γεργιλιανῶν, ἢ Ταμερλάνου, διότι μόνους πολιτεύονται ἐγγεῖους φόρους, καὶ μόνον μέσον πλοῦτου γινώσκουν τὴν ἀρπαγὴν, ὥστε οὐδεμίαν ὑπάρχει τῆς ἰδιοκτησίας ἀσφάλεια, καὶ ὁ μυθώδεις ἀποκτῶν θησαυροὺς ἐν μὲν ῥοπή ἐπανέρ-

(α) Λαμβάνομεν τὰ ποσὰ ἐκ τοῦ πριυπολογισμοῦ τοῦ 1857, καὶ ἐν τῷ ὅλον τῶν ἐσθῶν συνίσταται ἐκ φρ. 1710 ἑκατομμ.

χεται εἰς τὴν βακτριαν τοῦ ἐπαίτου. Τὸ ἀποτέλεσμα τοιαύτης ματαιότητος τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων εἶναι ἡ ἀποχαλνώσις, τὴν ὅποιαν ἡ ποιητικὴ φαντασία παρηγορεῖ δι' ἀλληγορικῶν μύθων, ὑπὸ τῇ ποικίλῳ αὐτῶν νέφος καλύπτουσα τὸ ἀδύλον τοῦ πεπρωμένου. Ὁ ἐν ἀκαρεῖ εἰς μὴδὲν μετατρέπομενος ἀσιατικὸς ὄγκος παραλύει ἅλην τὴν ἀνθρώπινον ἐνεργητικότητά, ἀναπτυσσομένην προσκαίρως μὲν, ὅπου διὰ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων καθίσταται βεβαιωτέρα ἡ κοινωνικὴ ὑπαρξις, μόνιμος δὲ, ὅπου διὰ τῆς θεσμοθεσίας παγιοῦται.

Οὐδεμίαν, νομίζω, ὑπάρχει ἀπαισιωτέρα εἰκὼν τοῦ παρὰ Βυζαντινοῦ ἀσυστάτου ἐπικρατήσαντος ἀρπικτικοῦ πνεύματος, ὅσον ἡ τῆς τελευταῖας τοῦ Ἀλέξιου Κομνηνοῦ. Μετὰ 37 ἔτων μᾶλλον πρῶτον βασιλείαν, ἀφροῦ ἀμάχαις ὄλοις διένειμεν εἰς τοὺς συγγενεῖς καὶ θεράποντας τὰ δημόσια χρήματα, ὅσα διὰ πάσης ἐπινοίας ἀφῆρασαν ἀπὸ τῶν ὑπηκόων, οὐδεὶς εὐρέθη ὁ θάψων αὐτὸν βασιλικῶς, οὐδὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ διάδοχος τῆς βασιλείας Ἰωάννης (α). Ἄμ' ἤλεται καὶ τέθνηκεν ἡ χάρις. Τοιαύτη ἡ κοινωνία, ἐν ἣ πᾶν πνεῦμα δικαιοσύνης ἐξέλιπεν.

Ἦτος ἡ ἀτελής αὐτὴ μελέτη συντελεσθεῖ πρὸς ἀπόδειξιν τῶν ὀλεθρίων ἀποτελεσμάτων τοῦ παρὰ Βυζαντινοῦ φορολογικῶν συστήματος, καὶ ὅτε μάλιστα καταγινόμεθα εἰς ἀναμάρφωσιν τοῦ κατ' ἄλλους λόγους ἐπιβλαβῆς διέποντος ἡμᾶς, πρέπον εἶναι νὰ γνωρίζωμεν, πόσον φθοροποιὰ καὶ λαοφθόρα εἶναι τὰ τρία ταῦτα ἀξιώματα, ὅτι τὰ δημοσία τέλη δὲν εἶναι κατὰ προσώπων ἀλλὰ κατὰ πραγμάτων, ὅτι ἀδιαφόρως ὡς πρὸς τὴν πρόσοδον ἐπίκειται πάγια, καὶ τέλος ὅτι τὸ πλείστον μέρος αὐτῶν ἐκ τῆς γῆς ληπτέον. Ὑπὸ τὴν παρῆβρον ἀτμοσφαιραν τοιοῦτων ἀξιωμάτων εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ ἰδιοκτησία, ἀνευ αὐτῆς δὲ οὐδὲ ἡ ἐλευθερία ὑφίσταται.

Ὡς εἶπεν ὁ Μοντέσκιος, ἡ γῆ δὲν ἀποφέρει καρπὸν ἀναλόγως τῆς ἰδίας αὐτῆς γονιμότητος, ἀλλ' ἀναλόγως τῆς ἐλευθερίας τῶν κατόχων, καὶ ἐκ τούτου παιθόμεθα, ὅτι ἐκεῖ θάλλει ἡ γεωργία καὶ δι' αὐτῆς ἀμύλλει τὸ ἔθνος, ὅπου ἐμπροστίας βεβαιούται ὁ παρὰ τοῦ θῶξ ὄδοις ὄρισμός τῆς ἐλευθερίας συνισταμένης εἰς τὴν ἀσφαλῆ καὶ ἀπόσβλητον ἰερότητα τῆς ἰδιοκτησίας. It consists in the safe and sacred possession of a man's property.

Ἀπεναντίας παρὰ Ῥωμαίους καὶ Βυζαντινοὺς εἶναι ὄμοιον ἀλληλοδιαδόχως τὸν καταθλιπτικὸν ἵτροχὸς τῶν ὑπερέγκων φόρων συντρίβοντα πρώτους τοὺς μικροὺς γεωπόνους, μεταβαλλομένους εἰς δούλους τῆς γῆς καὶ ἐναπογράφους τῶν μεγαλοκτημόνων, κατόπιν πάλιν τούτους ὑποχωροῦντας εἰς τὴν βαρεῖαν πλείαν καὶ ἐγκαταλιμπανόντας διὰ τῆς ἐπιβολῆς εἰς τοὺς ὁμοκλήτους καὶ τοὺς συνδημῶτας τὰ ὑπὲρ τὴν πρόσοδον αὐτῶν τελούοντα κτήματα. Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀπανταχοῦ ἀναφαινόμενης ἐργωμώσεως μικρὸν τι συντελοῦν αἱ μητροκωμῆαι διὰ

(α) Ζωναρᾶς ἐν τίτλῳ.

της ἀπγορευσεως κτήσεως ἐν αὐταῖς τῶν δυνατῶν, καὶ διὰ τῆς προτιμήσεως μὴ δυναμένης νὰ θέλῃ τοῦ ἀναδεχομένου συνάμα καὶ τὸ ὑπέμετρον ἄχθος τῶν φόρων.

Ἄλλ' ἢ μὴ χοῆσις τῆς προτιμήσεως καθιστᾷ τὰς πλείστας γαίας ἐξαιμιματικὰς καὶ αἰ διηνηκῶς καὶ ἀσφαλῶς σωζόμεναι καὶ τηρούμεναι ἀναγκαστικῶς τῆς γῆς, αὐτὸ τὸ καθ' ἐκάστην κολοθούμενην ἀκρόστιχον, πρὸς οὐδὲν χρησιμεύουν διὰ τὴν ἐλλειψιν ἀναθεωρήσεως, ὥστε ἐλάχιστον μέρος τῶν δηλοῦμένων ποσῶν εἰσέρχεται εἰς τὸ ταμεῖον.

Πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ ὑπερέυδικου ἐλλείμματος ἐφευρίσκειται τότε τὸ ἀ.λ.η.λέγγιον, συνάμα κατατρίβον πάντας τοὺς ὑπολειπούμενους γεωκτημόνας, καὶ ὡς ἐκ τούτου μὴ δυνάμενον ἐπὶ μακρὰν νὰ διατηρηθῇ.

Ἐπὶ πᾶσι τούτοις καὶ τὸ νόμισμα παραφθείρεται καὶ ἡ ἀρκυγὴ δεσπόζει, καὶ οὐδεὶς εἶναι βέβαιος περὶ τῶν ἰδίων, ὑπὸ τῶν νόμων αὐτῶν λαφυραγωγούμενος, καὶ αὐτὴν τὴν πατρικὴν στέγην καταλιμπάνων, εἰς τὴν ὁποῖαν ἐξώθεν εἰσβάλλουν οἱ βάρβαροι.

Εἰς τὸν ἐκτιμῶντα τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τοιούτων διαλυτικῶν στοιχείων δὲν εἶναι ἀνεξήγητος ἡ ὀλιβερὰ καὶ πλήρης στεναγμῶν ἱστορία ἀκρατικῆς προύσεως παρακμῆς καὶ πτώσεως, χρησιμεύουσα ὡς διδασκατικὸν μᾶθημα πρὸς ἐνίσχυσιν ἀρχῶν οὐδέποτε ἀτιμωρητῶν παραγωνιζομένων.

ΟΘΩΝΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ.

Τὴν 20 Μαΐου 1859, ἡμέραν ἐπέτειον τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ Μεγαλειοτάτου βασιλέως καὶ τῆς καθιδρύσεως τοῦ φερωνόμου αὐτοῦ Πανεπιστημίου, ὁ τακτικὸς καθηγητὴς τῆς ἱεροδικαστικῆς καὶ τοξικολογίας Κ. Αλέξιος Πάλλης, λαβὼν ἐντολὴν παρὰ τῆς Ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου ἀπήγγειλε τὸν παρακάτωμον λόγον, ὃν μετὰ προσοχῆς ἤκουσε διὰ τὴν σπουδαιότητα αὐτοῦ τὸ ἐκ κληρικῶν, πολιτῶν ἐκ τῶν ἐν τέλει καὶ ἀλλοῶν ἑσίων καὶ ἡμεδαπῶν συγκείμενον ἀκροατήριον. Δημοσιεύομεν δὲ καὶ ἡμεῖς τοῦτον ἔχοντες τὴν πεποίησιν ὅτι ματὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας θέλουσιν ἐκτελεσθῆαι αὐτὸν καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες τῆς Πανδώρας.

Εἰκοστὸν δεύτερον ἤδη ἔτος τῆς τοῦ Πανεπιστημίου ιδρύσεως ἐορτὴν ἄγοντες, δι' ἐπιστημονικοῦ λόγου, ὡς εἰς ἱερὸν Μουσῶν ἀρμύζει, ἱεροπρεπῶς πανηγυρίζομεν. Ἀντήχησεν ἡ φωνὴ ἐκ τῶν μεγάλων τούτων εὐγλωττων καθηγητῶν, οἵτινες ἐκ τῶν διαφόρων ἐπιστημῶν τὴν ὕλην τοῦ λόγου ἀρμύζοντες, περιφανῶς τὴν ἡμέραν ταύτην ἐλάμπρυνον. Καὶ οἱ μὲν τῶν λοιπῶν Σχολῶν καθηγηταὶ ὡς ἐκ τῆς φύ-

σεως τῶν διδασκόμενων ἐπιστημῶν ὕλην εὐπρόσιτον καὶ τοῖς ἀκροαμένοις εὐάρεστον ἐπιτυγχάνουσιν· οἱ δὲ τῆς ἱατρικῆς Σχολῆς εἰς νόσους καὶ θεραπείας ἐν γένει καὶ παραπλησίας μελέτας ἀσχολούμενοι, ὕλην στρυφνὴν, ἀτερπῆ καὶ τοῖς ἀκροαμένοις δυσέφικτον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀνευρίσκουσιν. Ἄλλ' ἢ ἱατρικῆ, λέγει ὁ Πλοῦταρχος, τὸ γλαυρὸν καὶ περιττὸν καὶ ἐπιτεροπὲς οὐδεμιᾶς ἐνδεέστερον ἔχει. Πᾶσαι τῶν αἰ περὶ συντηρήσεως τῆς υγείας ἡμῶν καὶ εὐεξίας πραγματεῖαι, καὶ πᾶσαι αἱ περὶ τῶν σωματικῶν, διανοητικῶν τε καὶ ἠθικῶν χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλαὶ ἐπὶ τῶν ἰατρομῶν καὶ τῆς Φυσιολογίας κυρίως στηρίζονται, ἐν τῇ ἱατρικῇ περιλαμβάνονται. Ἄλλὰ καὶ ἡ μελέτη τῶν περιουκλόντων τῶν ἀνθρώπων στοιχείων, ἐχόντων μεγίστην ἐπιρροήν, οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ βίου καὶ τῆς συντηρήσεως αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν χαρακτήρων αὐτοῦ σωματικῶν τε καὶ ψυχικῶν, περισπούδαστος ἀσχολία τῶν ἱατρῶν ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐθεωρήθη. Ὅθεν περὶ τοῦ κλίματος τῆς Ἑλλάδος, καὶ τῶν βιωτικῶν περιστάσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, καὶ ἐν γένει περὶ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς τὸν λόγον ποιούμενος, νομίζω, ὅτι οὐδαμῶς ἐξέρομαι ἀπο τοῦ κύκλου τῆς ἱατρικῆς.

Θαυμάζουσιν οἱ διὰ τῆς μιμήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν πολιτισμὴν προαχθέντες λαοὶ τῆς Ἑυρώπης τὴν εὐφυῆν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων· καὶ ἀποθίδουσι τὴν ἐπὶ τὴν τελειότερον ἀνάπτυξιν τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν χαρακτήρων τοῦ Ἑλληνικοῦ φύλου εἰς τὴν ἐπιρροήν κυρίως τοῦ κλίματος, καὶ ἐν μέρει τῶν βιωτικῶν περιστάσεων. Ἄλλ' ἢ ὑποδούλωσις τοῦ ἔθνους ὑπὸ βαρβάρους μάλιστα λαοῦς, καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἐπεληύσα ἀμάθεια ἐμπόδιον ἢ μᾶλλον ἀνάσσειε τὴν διαδύωσιν τῶν ἠθικῶν προτερημάτων αὐτοῦ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας· εἰς τρόπον ὥστε τινὰς ἐφαγτάθησαν ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ ὅλως ἐξέλιπε καὶ ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς ἠφανίσθη. Ἀνερευνῶντες δὲ ἐνόμισαν ὅτι εὖρον ἐν τῇ ἱστορίᾳ διδόμενα τὴν ἰδέαν τῶν ταύτων ὑποστηρίζοντα. Ἄλλὰ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου ὁ τῆς ἱστορίας Καθηγητὴς τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου τὰ ἐπιχειρήματα αὐτῶν ἀνεσκέυσε, καὶ ὅλως ἀνυπόστατα καὶ σαθρὰ ἀπέδειξεν. Ἦσιν δὲ τινες, οἵτινες καὶ τοῖς μὴ παραδεχόμενοι ὅτι ἡ φυλὴ ὅλως ἐξέλιπε, φαντάζονται ὅτι ἔπαθον αὐτὴ οὐσιώδεις μεταβολὰς· ὅθεν ἐμφανισθῆναι ὑπολαμβάνουσι καὶ ἀποκαλοῦσιν ἡμᾶς· ἀποθίδουσι δὲ τὴν ἰποτεθειμένην ταύτην ἐκφύλισιν εἰς τὴν μεταβολὴν καὶ ἀλλοίωσιν, εἰς ἣν περιήλθον οὐ μόνον αἱ βιωτικαὶ περιστάσεις ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ κλίμα αὐτὸ τῆς Ἑλλάδος. Ἐκλεγχθεὶς γὰρ ὑπὸ τῆς συγκλήτου ἐνακαλήσω κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, ἐνόμισα ἀρμόδιον ἐνώπιον τῆς ἐντίμου ταύτης ἡμετέρας, καὶ ἀπέναντι τοῦ ἔθνους ὀλοκλήρου, τὰ ἐπιχειρήματα τῶν οὐτῶ διασυρόντων τὸ ἔθνος ἡμῶν νὰ ἀνασκευάσω, καὶ τὴν γνησιότητα τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἑλληνισμοῦ ὑποστηρίξω.

Ἰδὼν τις διελογίζετο ὅποια ἢ υγιεινὴ κατὰστα-

σις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν ἀγῶνα καὶ τινὰ ἔτη μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ βασιλέως ἡμῶν, ἤθελε φαντασθῆ τῶν ὅτι τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος ὅλως μεταβλήθη· οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς ὠχροὶ καὶ ὑπερπαχέες, οἱ οἱ ὑπὸ τοῦ ἱπποκράτους περιγραφόμενοι περὶ τὰ ἔτη τοῦ Φασίδος οἰκοῦντες, κατήνησαν ὡς ἐκεῖνοι χαῖνοι τὸ σῶμα καὶ νωθροὶ τὸν νοῦν. Καὶ μεγίστην ἀλήθως ἐντύπωσιν ἐπροξένησεν ἐν Ἑυρώπῃ ἡ ἱατρικὴ ἱστορία τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ Γαλλικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τοῦ ἀρχιατροῦ Ροικὸς συγγραφεῖσα. Αἱ δὲ ἐν αὐτῇ περιγραφόμεναι ἐπιδημίαι τῶν συνεχῶν καὶ διαλειπόντων πυρετῶν καὶ ἄλλων τινων νοσημάτων ἐξηκολούθησαν ἐνσκήπτουσαι ἐπίσης σφόδρα καὶ τινὰ ἔτη μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων. Ἄλλ' ἢ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην νοσῶντες κατὰστασις τῆς Ἑλλάδος οὐδαμῶς θέλει φανῆ παραδόξως, ὅταν ἐνθυμηθῶμεν ὅτι οἱ γεωργοὶ ἀγωνιζόμενοι τὸν ὑπερ ἀνεξαρτησίας ἱερὸν ἀγῶνα, ἐγκατέλιπον ἀγεωργήτους τὰς γαίας αὐτῶν· αὐταὶ δὲ κατακλυσθεῖσαι εἰς ἔτη μεταβλήθησαν καὶ ἐστὶν μιαιφάντων κατέστησαν. Ἄλλὰ μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ βασιλέως ἡμῶν τῆς γεωργίας προαχθεῖσης, καὶ πολλῶν περὶ υγιεινῆς τῆς χώρας προσπαθειῶν καταβληθειῶν, ἡ υγιεινὴ κατὰστασις ἐβελτιώθη καὶ ὁσμέραι βελτιοῦται. Καὶ πέπεισμαι, ὅτι ἐκ τῶν συναδέλφων οἱ πρὸ πολλῶν ἐτῶν μετρηόμενοι ἐν Ἑλλάδι τὴν τέχνην θαυμάζουσι μετ' ἐμοῦ τὸ ἐξαιρετικὸν τοῦ κλίματος τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἀναλογιζόμενοι μάλιστα, ὅτι νοσήματα τινὰ ὀλεθρῶν μέγαν προξενούντα ἐν τῇ λοιπῇ Ἑυρώπῃ, οἷα ἢ ὑμενογονὸς κυνάγχη, ἢ διφθερίτις καὶ τὰ παραπλήσια, πολλὰ σπανίως παρ' ἡμῖν παρατηροῦνται· οἱ δὲ ἐξανθηματικοὶ πυρετοὶ κινδυνωδέστατοι ἀλλαγῶ ἐνταῦθα εἰσὶν ἠπιώτατοι. Καὶ ὡς ἐκ τῆς πέρας εἰκοσι ἐπτὰ ἐτῶν ἤδη δύναμαι νὰ κρίνω, εὐίατοι ὡσεύτως εἰσὶ καὶ οἱ τυφοειδεῖς πυρετοὶ καὶ ἐν γένει πάντα τὰ ὄξεια νοσήματα· αἱ δὲ καλούμεναι καρχαῖαι εἰσὶν ἀσυγκρίτως τῷ λόγῳ μετριώτεροι καὶ σπανιώτεροι ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν.

Ὁρίζουσιν οἱ ἱατροὶ, ὅτι τὸ κλίμα ἐστὶ τὸ σύνολον ἰδιαζουσῶν φυσικῶν καὶ κοσμολογικῶν περιστάσεων ἐν τινὶ χώρῃ, αἵτινες ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῶν ὀργανικῶν ὄντων. Ἄλλ' ἢ ἀποκατασταθεῖσα εὐχαιρία τοῦ ἀέρος, λέγουσιν οἱ μισούντες ἡμᾶς, καὶ ἡ βελτιωθείσα υγιεινὴ κατὰστασις τῆς Ἑλλάδος δὲν συνεπάγουσι τὴν ἰδέαν, ὅτι ἐπανεκύψαν ἅπασαι αἱ φυσικαὶ περιστάσεις αἱ ἀποτελοῦσαι τὸ ἰδιογενὲς τοῦ κλίματος ἡμῶν. Οἱ δασεῖς καὶ συνηρεφεῖς δρυμῶνος τῶν ὀρέων, λέγουσιν, ἐπενήργουν οὐσιωδῶς εἰς τὴν θερμοκρασίαν καὶ ὑγραμετρικὴν κατὰστασιν τῆς χώρας· ἀλλὰ τῶν δασῶν καταστραφέντων, τὰ ὄρη ἐφαλακρῶθησαν, καὶ τὸ γεῶδες αὐτῶν διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν ὑπερῶν ἀπεσφύθη· ἰσχυροὶ δὲ καὶ κατασκληρότεροι οἱ κσελετοὶ αὐτῶν κατήνησαν ἀνεπίδεκτοι φυτείας. Ἄλλὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ δεινροφυτεία σημαντικῶς προόδευσε, καὶ χάριν τῶν δασοφυλακτικῶν μέτρων τὰ δάση ἤδη ἀναγεννώθησαν. Ἄφ' ἑτέρου δὲν εἶναι γνωστὸν κατὰ πόσον ὑψοῦ-

ἡ φυτεία εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῶν λαμπρῶν χρόνων τοῦ Ἑλληνισμοῦ· καὶ οὕτε ἐπιτρέπει ἡ γεωλογικὴ σύστασις τῆς πατρίδος ἡμῶν νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι τὸ πάλαι δὲν ἦσαν ἐπίσης φαλακροὶ αἱ ἀκρόρειαι αὐτῶν. Ἡ πολλαπλασίασις τῶν δασῶν, καὶ ἐν γένει ἡ δεινροφυτεία αὐξάνει τὴν ὑγρασίαν καὶ τὸ ψῦχος, ἀλλ' ἐνίοτε ἡ καταστροφή τῶν δασῶν ταπεινοὶ τὴν θερμοκρασίαν, ὡς τοῦτο συνέβη ἐν Ἰσπανίᾳ. Ὅθεν οὐδὲν ἔχομεν διδόμενον νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι τὸ πάλαι ὁ μέσος ὄρος τῆς θερμοκρασίας ἐν Ἑλλάδι δὲν ὑπῆρξεν ὁ αὐτὸς ὅστις καὶ νῦν. Ὅταν ὁ Θερασόβουλος ἐπολιορκεῖτο ἐν τῇ Φυλῇ ἐπιπτε παμπληθῆς χιῶν, λέγει ὁ Ξενοφῶν, καὶ νηρόμενοι οἱ πολιορκηταὶ ἐπέστρεφον εἰς Ἀθήνας· ἀλλὰ μήπως ἀνὰ πᾶν ἔτος καὶ τὴν σήμερον δὲν καλύπτεται ὑπὸ πολλῆς χιῶνος ἡ αὐτὴ θέσις; Συνήθως θμῶς τὸ πάλαι, ὡς καὶ νῦν, ὁ χειμῶν ἦν πρὸς, καὶ ὀλίγον ἐβρεχεν ἐν τῇ Ἀττικῇ, ὡς ἀναφέρει Δίων ὁ Χρυσόστομος ἐν τῷ λόγῳ, « διαγενῆς ἡ περὶ Τυραννίδος ἐπιγραφόμενη ». Ἐὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος ἀποτελοῦσι κυρίως τὸν ἰδιόζοντα χαρακτήρα τοῦ κλίματος, καὶ οὕτε δύναμεθα νὰ ὑποθέσωμεν πρὸς χάριν τινός, ὅτι Βριάρεω χειρὲς ἐξετόπισαν, ἢ ὀρεμπόται ποταμοὶ ἠφάνισαν τινὰ ἐξ αὐτῶν διατέμνουσι ταῦτα καὶ νῦν ποικιλοτρόπως καὶ κατὰ διαφόρους διευθύνσεις τὴν Ἑλληνικὴν χώραν, τερπνάς κοιλάδας ἀποτελοῦντα, τὰς Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας ὀρίζοντα καὶ τὴν θαυμασίαν ποικιλίαν τῆς Ἑλλάδος ἀπάσης παράγοντα· αἱ δὲ χαριεσσαὶ αὐτῶν κορυφαὶ εὐπρεπέλλουσι καὶ διακοσμοῦσι τὸν Ἑλληνικὸν ὄριζοντα.

Ἐνεκεν τῆς ὀρεινῆς ἅμα δὲ χερρόνιζούσης καὶ κολπώδους κατὰστάσεως τῆς Ἑλλάδος προαχθόνται, φυσικῶ τῷ λόγῳ, κατὰ τὰς θερινὰς ὥρας ρεύματα ἀέρος ἐναλλάξ κατερχόμενα ἐκ τῶν ὀρέων καὶ ἀνερχόμενα ἐκ τῶν ἀγιάλων γεννῶνται, δηλαδὴ οἱ ἀπόγειοι ἀνεμοὶ καὶ αἱ τροπαεῖαι αὐραὶ καὶ οὕτως ἐξηγεῖται τὸ εὐμετάβλητον τῆς θερμοκρασίας καὶ τὸ ἀνεμάδες τῆς χώρας. Ἐν καιρῷ δὲ χειμῶνος τὸ εὐμετάβλητον τοῦτο τῆς θερμοκρασίας καὶ τῶν καιρῶν ἐμφανέστερον ἐστίν. Ὁ νότος συνήθως φέρει εὐδίαν καὶ καιρὸν γλυκύν, ἀκολούθως ὁ Καικίας, ἥτοι ὁ Ἑλλησποντίας παρ' Ἀθηναίους, συσσωρεύει τὰ νέφη καὶ φέρει τὸν ὑέτον· ἐάν δὲ πνεύσῃ ὁ Βορέας πίπτει ἡ χιῶν καὶ ἐπέργεται τὸ ψῦχος.

Εἰ δ' ἐνίοτε βόρειαν προκαλοῦνται αὐτὰς χειμῶν.

Ἐλέγον οἱ ἀρχαῖοι· καὶ ἐκ τῆς πνεύσεως ἄλλοι λοδιαδόχως τῶν ἀνέμων τούτων ὁ χειμῶν τῆς Ἑλλάδος ἀποτελεῖται. Δεσπόζουσι δὲ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα οἱ βόρειοι ἀνεμοὶ περιοδικῶς ἐγγειρόμενοι, γνωστοὶ τὸ πάλαι κατὰ μὲν τὸ ἔαρ ὑπὸ τὸ ὄνομα ὀρηθιαί, κατὰ δὲ τὸ θέρος ἐτησιαί· περιπέτανται δὲ οἱ ἀνεμοὶ οὗτοι πρὸς δυσμὰς, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, εἰς τὸν Ἀργεῶσιν καὶ Θερασίαν, ὅστις πνεῖ κατὰ τὴν Ἰπείρον, Θερασίαν, καὶ νῦν ὑπὸ τῶν ἔγχωρων καλούμενος. Οἱ ἐτησιαὶ μὲν ἀνεμῶν ἐγγειρόμενοι τὴν χώραν, τὰ μιάσματα πρὸς τὴν θάλασσαν ἀπο-

διώκοντες· και τοιαύτην ιδεάν. περί τής ευεργετικής των επιρροής είχαν οι αρχαιοι, λέγει Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, ὡστε τινες ἐνόμιζον ὅτι ἐνεσκηψεν ὁ λοιμός, ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, διότι δὲν ἐπνευσαν κατὰ τὸ θέρος ἐκεῖνο οἱ ἐτησιαί.

Ἀλλὰ τὸ εὐμετάβλητον τῶν καιρῶν και τής θερμότητας τὸ εὐτόχημα τοῦ Ἑλληνικοῦ κλίματος ἐστίν. Ἐν ταῖς χώραις, ἔνθα ἡ θερμοκρασία ἐπὶ πολὺν χρόνον δὲν ὑφίσταται ἐπαισθητὰς μεταβολὰς και τυρβασίας, οἱ δὲ ἀνεμοὶ πνεύσονται ἠπιῶς ἢ σπανίως, οἱ ἀνθρωποὶ εἰσὶ ῥάθυμοι, γυνῶνι, ἀνδρῶνι, ἀμβλύνοες· ἀπ' ἐναντίας εἰς τὰ εὐμετάβλητα κλίματα εἰσὶ ζωηροί, εὐψυχοὶ, ἀνδρείοι, ἐξύνοες. Ἐν μὲν γὰρ τῷ αἰεὶ παραπλησίῳ αἱ ῥαθυμῆαι ἐνεύσιν, λέγει ὁ Ἱπποκράτης, ἐν δὲ τῷ μεταβλητῷ μόνω αἱ ταλαιπωρίαι τῷ σώματι και τῇ ψυχῇ. Τὴν δὲ παρατήρησιν ταύτην τοῦ πατρὸς τής Ἱατρικῆς ἐπεβεβαίωσαν οἱ νεώτεροι.

Οἱ ἀνεμοὶ συνεχῶς πνεύοντες καθαρίζουσι τὴν ἀτμοσφαιραν και τὰ ἐν τῷ ἀέρι ἐτερογενῆ σώματα διασκαδάζουσι, και οὕτως ἀξάνουσι τὴν ἐλαστικότητα και διαφάνειαν αὐτοῦ· πολλὰκις τῶντι τοσαύτη εἶναι ἡ διαφάνεια τοῦ ἀέρος, ὡστε ὁ Ἴμμητὸς ἀπ' ἐνός και ὁ Κορυθαλὸς ἀπ' ἑτέρου φαίνονται πλησιέστεροι. Καὶ μὴ νομίση, ὁ κατὰ πρότερον πατῶν τὸ ἔδαφος τής Ἑλλάδος, ὅτι ἐβεβλιώθησαν ἡ ἄρασις και ἀκοή αὐτοῦ, ὅτι ἀπέκτησε τὴν ὀξυδερκεϊαν τοῦ Λυγέως και τὴν ὀξύκοϊαν τοῦ Μελάμποδος· οὐδὲν τοιοῦτον συνέβη· ὁ ἀήρ μόνον διαφανέστερος και ἐλαστικώτερος ἔγεινεν. Οἱ περὶ τὴν μετεωρολογίαν ἀσχολούμενοι ἐπαρτήθησαν, ὅτι ὅταν ἐπίκηται ὑετός, διακρίνεται ἐκ μὲν τοῦ Μομπελιέρου τὸ Ἄλβιον ὄρος τῶν Ἄλπεων, ἐκ δὲ τής Γενούσης ἢ Κόρνως. Ἀποδίδει δὲ τὴν διαύγειαν ταύτην τής ἀτμοσφαιρας ὁ Delisle εἰς τὴν ἐνδόμυχον διήλυσιν τῶν ὑδατῶν ἐν τῷ ἀέρι μέχρι τελείας κορέσεως, ἀπαραλλάκτως ὡς διαλυομένων ἀλάτων τινῶν ἐν τῷ ὕδατι αὐξάνει ἡ διαύγεια αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ διαφάνεια τοῦ ἀέρος ἐν Ἑλλάδι παρατηρεῖται ἐπίσης και μετὰ τὸν ὑετὸν και ἀνεξαρτήτως αὐτοῦ. Ὄθεν ἡ διαύγεια τής ἀτμοσφαιρας ἡμῶν εἶναι εἰλικρινής, ἡ διαφάνεια τοῦ ἀέρος εἶναι γνησίαι. Ἰσπερον ὡς παράδειγμα τὸ ἐν τῇ Ἀττικῇ συμβαῖνον, ἀν και πανταχοῦ τής Ἑλλάδος τοῦτ' αὐτὸ παρατηρεῖται· ἀλλὰ τὸ κλίμα τής Ἀττικῆς, τὸ ἐκχύλισμα, ὡς εἰπεῖν, τοῦ Ἑλληνικοῦ κλίματος ἐστίν, ὡς οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ οἱ κορυφαῖοι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν εὐφυῖαν ὑπῆρξαν.

Καταφανῆς δὲ ἐστὶ μάλλον γίνεται ἡ διαφάνεια τοῦ ἀέρος ἐν Ἑλλάδι και μάλιστα ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐκ τοῦ ἀρθῶνως διαχομένου φωτός. Ὁ Ampère ἐν ταῖς περὶ Αἰγύπτου ἐπιστολαῖς αὐτοῦ, ἀναφέρει, ὅτι μόνον εἰς τὰς Αἰγυπτίας Θάβας και τὴν Σμύρνην τής Ἰωνίας ὁ ἥλιος ἐπιπέμπει τοσοῦτον φῶς ὅσον ἐνταῦθα. Οἱ μόνον δὲ τὸ φῶς ἀρθῶνως διαχέεται παρ' ἡμῶν, ἀλλὰ και ὁ ἠλεκτρισμὸς συνεχῶς διαθέει τὴν ἀτμοσφαιραν· βρονταὶ δὲ και ἀστραπαί,

και ἐν καιρῷ χειμῶνος ἀναγγέλλουσι ὅτι πλουσίως ἐκτυλλίσεται οὗτος. Εἰς τρόπον ὡστε τὸ φῶς, τὸ θερμογόνον, ὁ ἠλεκτρισμὸς, ὁ ἀήρ, πάντα, ὡς εἰπεῖν, τὰ στοιχεῖα τὰ συνεργήσαντα μεγάλως εἰς τὴν πλάσιν τῶν ὀργανικῶν ὄντων, εὐρίσκονται ἐν ταῦθα εἰς μείζονα κίνησιν, ἔχουσι πλείονα ἔντασιν, και ἀφθονωτέραν τὴν ζωτικὴν δύναμιν ἐν τῷ ὀργανισμῷ ἀναπτύσσουσι.

Ἀλλ' ἐὰν τὰ στοιχεῖα ταῦτα ὑφίστανται συνεχεῖς τυρβασίας και μεταβολὰς, τὸ εὐμετάβλητον τοῦ κλίματος ἡμῶν ἀποτελοῦντα, οὐδὲν ὅμως ἄλλο μέρος τής γῆς σχετικῶς πρὸς τὴν ἔκτασιν αὐτοῦ, ἔχει ἴσως τοσαύτην παραλίαν ὄσιν ἡ Ἑλλάς. Ὄθεν ὁ μέσος ὄρος τής θερμοκρασίας τοῦ τε χειμῶνος και θεροῦς ὀλίγον διαφέρει· μικρὸν ἀπέχουσιν ἀλλήλων ἢ ἰσοχειμέριος και ἰσοθερίος γραμμαί, αἱ ὑπὸ τοῦ ἐνδοῦρου Ὀμβρόλλου ἐπινοηθεῖσαι. Ἔνιστα κατὰ τινὰς χειμῶνας βέματα ψυχροῦ ἀέρος ἐκ τῶν βορειῶν μερῶν, ἅτινα ὁ Αἴλος δὲν δύναται νὰ ἀναχαιτίση, φέρουσι ψῦχος μὴ σύνθηες, ὡς συνέβη τοῦτο κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη· ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὁ χειμῶν παρ' ἡμῶν εἶναι ἠπιος, τὸ δὲ θέρος οὐχὶ πολὺ θεροῦν. Δυναμέθα τῶντι νὰ ψάλλωμεν μετὰ τοῦ Εὐριπίδου·

Ὀὐρανὸν ὑπὲρ γῆς ἔχομεν εὖ συγκρατούμενον·
*Ἴν' οὗτ' ἄγαν πῆρ, οὐτε χεῖμα συμπεπνῆ.

Τὸ εὐμετάβλητον και ἡ ποικιλία τής ἀτμοσφαιρας διεγείρουσι τὰς ψυχικὰς δυνάμεις, ὡς ἐρρέθη, και ζωηρότερον τὸν ἀνθρωπον καθίστησιν. Ἀλλ' οὐχ ἦττον και ἡ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔδαφος ποικιλία εἰς τοῦτο συνεργεῖ και συμπράττει. Ἐν ἄλλαις χώραις ἐκ τής μονοτονίας ἐκτεταμένων πεδίων και ἀπεράντων ἰνῶν ἢ ὄρασις ἀπαυδᾷ· ἡ ἐκπανάληψις τῶν αὐτῶν ἀντικειμένων και τῶν αὐτῶν ἐντυπώσεων τὸν ἕπνον προκαλεῖ, και ἡ μονοτονία αὐτὴ ἀγύμνασται τὰ αἰσθητήρια καταλείπουσα, τὴν χαλάρωσιν τῶν νευρικῶν ἰνῶν προξενεῖ, και τὰς ἀντιλήψεις βραδείας ἀπεργάζεται. Ἀλλὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος πανταχοῦ ποικιλίαν παριστᾷ· ὄρη, βουνά, λόφοι, κρημνοί, κοιλάδες, φάραγγες, χαράδραι, κόλποι, μυχοί, λιμένες, ἀμταί, τὰ πάντα ἀεννάως νέας ἐντυπώσεις εἰς τὸ κοινὸν αἰσθητήριον διοχετεύουσι, τὰ αἰσθητήρια ἐργηγοράτα διατηροῦσι, και τὸν νοῦν ἐξύνουσι.

Και τοιοῦτον ἀνεκαθεν ὑπῆρξε και τοιοῦτον ὑπάρχει· τὸ κλίμα τής Ἑλλάδος, ὅπερ ἐνήργησε και ἐνεργεῖ ἐπὶ τής διαπλάσεως τοῦ ὀργανισμοῦ και τής μορφώσεως τῶν φυσικῶν και ψυχικῶν χαρακτῆρων τῶν ὑπὸ τὴν ἐπιρρῆν αὐτοῦ διατελοῦντων.

Οἱ διασημότεροι τῶν φυσιολόγων παραδέχονται και ὑποστηρίζουσι τὴν ἐνόητα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· ἀποδίδουσι δὲ τὰς διαφορὰς τῶν χαρακτῆρων τῶν διαφόρων φυλῶν εἰς τὴν ἐπιρρῆν κυρίως τοῦ κλίματος. Καὶ τοιαύτην τῶντι ἐπιρρῆν ἔχει τὸ κλίμα, ὡστε οἱ ἐκ τής Παλαιστίνης Ἰουδαῖοι ἐν μὲν τῇ Γερμανίᾳ ἔγειναν λευκοὶ και τοὺς λοιποὺς χαρακτῆρας τῶν Γερμανῶν κέκτηνται, ἐν δὲ τῇ Μαλαβάρῃ κατήνησαν σχεδὸν μέλανες, και κατὰ τοὺς

χαρακτῆρας μετὰ τῶν Μαλακίων συγγέονται. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ κλίμα καινοῖζει και διατυποῖ τὴν μορφήν τοῦ σώματος, πρέπει ἀναγκαίως νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ῥυθμίζει και τὴν τής ψυχῆς ἔξιν· τὴν ἀλήθειαν ταύτην ὑπεστήριξε ὁ Ἀριστοτέλης πρῶτος εἰπὼν, ὅτι « ἡ μορφή τοῦ σώματος ἀλλοιομένη συν· ἄλλοιοὶ και τὴν τής ψυχῆς ἔξιν. » Μετὰ δὲ τὸ κλασικὸν πῶνημα τοῦ Cabanis περὶ τής σχέσεως τοῦ φυσικοῦ πρὸς τὸ ἠθικόν, και μετὰ τὰς νεωτέρας πολλῶν φυσιολόγων προατηρήσεις κατέστη τοῦτο ἀνεμφισβήτητον. Ἀλλ' οἱ σοφώτεροι τῶν ἱατρῶν διαζέουσιν, ὅτι ἡ ἐπιρρῆσις τοῦ κλίματος ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι ὀλιγὸς ἀποτελής· ὅτι ὁ ἀνθρώπος δύναται τής διανοίας αὐτοῦ ἐν καταστάσει μάλιστα πολιτισμοῦ ἀντιρᾶν ἐπὶ τῶν ἐπιρροῶν τῶν διαφόρων κλιμάτων, και διὰ τῶν διαφόρων ἐφευρέσεων και ἐπινοῶν αὐτοῦ καθίστησιν ἐκυτὸν ἀνεπίδραστον. Ἀλλ' ὅπως και ἀν ἡ, ἡ διηνηκῆς και ἐνδελγῆς ἐπιρρῆσις τοῦ κλίματος μετὰ τινὰς χρόνον θριαμβεῖσει και τής ἀντιδράσεως ταύτης· οὐχ ἦττον ὅτε μὲν αἰται βιωτικαὶ περιστάσεις μετριάζουσι τὴν τοῦ κλίματος κακὴν ἐπιρρῆσιν, ὅτε δὲ ἄθλια τοῦ βίου περιπέται σμικρόνουσι τὴν ευεργετικὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν. Ἀλλ' ὅταν τὸ τε κλίμα και αἱ βιωτικαὶ περιστάσεις ὦσιν ἐπίσης ἐνοῖκαὶ ἀναντιλέκτως τὸ ἀποτέλεσμα θυμιάσιν ἔσεται.

Οἱ φανταζόμενοι τοὺς κατ' ἡμῶν Ἑλληνας ἐκφυλισθέντας, νομίζουσι ὅτι οἱ Ἕλληνας πρὸ τής υποδουλώσεως αὐτῶν, ζῶντες ὑπὸ τὴν ευεργετικὴν ἐπιρρῆσιν τῶν περιστάσεων ἐκείνων, και ἐν-τός τοῦ ἐξαιρετικοῦ κλίματος τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, ὑπέστησαν τροπολογίαις ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ και ἠθικοῦ αὐτῶν, ὡστε νὰ προκύψῃ τύπος φυλῆς ὀλιγὸς ἰδιογενής, κύριος χαρακτῆρ τής ὀλοίας ὑπῆρξεν ἡ ἐξαισὶα διανοητικὴ ἀνάπτυξις και εὐφυῖα. Ἀλλὰ τῶν βιωτικῶν περιστάσεων ὀλιγὸς μεταβληθειῶν ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας, ἐξ ἀνάγκης ἐμελλον νὰ ἀλλοιωθῶσι και οἱ χαρακτῆρες. Ἀλλ' ἦσαν, ἐρωτῶμεν, αἱ ἄθλια περιστάσεις αὐταὶ τοιαύτης φύσεως, ὡστε νὰ ἐπηρεάσωσι και ἀλλοιώσωσι τοὺς χαρακτῆρας τής φυλῆς; πιστεύομεν ὅτι μεγάλως αὐταὶ συνήργησαν εἰς τὴν ὀλιγανθρωπίαν, τὴν ταπεινώσιν τοῦ προνήματος τοῦ ἔθνους, και τὴν ὀπισθοχώρησιν τής παιδείας και τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ δὲν ἦσαν τοιαῦται, ὡστε νὰ μεταβάλλωσι και τοὺς χαρακτῆρας. Ἴνα κρίνωμεν περὶ τής φύσεως τῶν βιωτικῶν περιστάσεων τῶν δυναμένων νὰ παράξωσι καχεξίας ἐν τῷ σώματι και παρακρούσεις ἐν τῇ ψυχῇ, και νὰ βλάψωσιν οὕτως τοὺς χαρακτῆρας φυλῆς τινός, δεῖον νὰ ἀναζητήσωμεν γεγονότα, δι' ὧν νὰ ἀναδράμωμεν εἰς τὰς αἰτίας αὐτῶν, και οὕτως ὀρίσωμεν τὴν ἐπιρρῆσιν τῶν βιωτικῶν περιστάσεων ἐπὶ τής φυλῆς.

Παραλείποντες ὅσα ἐκ τῶν ἀρχαίων ἱστορουμένων δυνάμεθα νὰ προσάξωμεν, ὠφελοῦμεθα μόνον ἐκ τής ἠλικιωτῆδος ἱστορίας, τόσῃ μάλλον ὅση καταφαίνεται ἀριθμία ἢ ἰσχύς τής ἐπιστήμης και ἡ δύναμις τοῦ κατ' ἡμῶν πολιτισμοῦ. Ἐνῶ πρὸ τίνος χρόνου οἱ ἐκ τής δύσαναλογίας

τοῦ πληθυσμοῦ πρὸς τὰ μέσα τής ὑπάρξεως τὴν πεινῶν ἐν Εὐρώπῃ φοβούμενοι ἐπεκρότου εἰς τὰς διδασκαλίας και θεωρίας τοῦ διαστήμου Οἰκονομολόγου Malthus, ἀφῆνης παρετηρήθη ἐν τινι χώρᾳ, ἔνθα τὸ μεγαλεῖον τής ἐπιστήμης και ἡ εὐφυῖα τῶν ἐξέχων ἐν αὐτῇ ἀνδρῶν ἀνκαλύπτει και ἀναχαιτίζει ἐγκαίρως πᾶν τὸ ἐπὶ τής κοινωνίας ἐπιεικόμενον κακόν, παρετηρήθη, λέγω, ὅτι ὁ πληθυσμὸς ἐν τῇ χώρᾳ ἐκαίνη οὐ μόνον ἔβαινε στάσιμος, ἀλλὰ και ἠλαττώθη· οἱ γάμοι ἐγένοντο τῶντι ἐλαττονος, ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος· οὕτως, ἐπὶ παραδείγματι, οἱ γάμοι τοῦ ἔτους 1854 κατὰ ἐνέτη χιλιάδας ἐκ τοῦ προηγουμένου ἠλαττώθησαν, κατὰ ἐπτά δὲ τὸ ἐπόμενον ἔτος, και οὕτω καθέξῃς· ἡ δὲ ἐλάττωσις αὐτὴ εἶναι μεγίστη σχετικῶς πρὸς πληθυσμὸν τριάνοντα πέντε ἑκατομμυρίων ψυχῶν. Τὸ δὲ ὀλιθερώτερον ὑπῆρξεν, ὅτι ἐνῶ εἰς διάστημα ἐπτά ἐτῶν, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1831 μέχρι τοῦ 1837 ἐξήρηθησαν ἐκ τής στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας ὡς ἀνίκωνοι, νᾶνοι, δηλαδὴ, κυφοὶ, χωλοὶ κτλ. 460,000, εἰς τὰ ἐπόμενα ἐπτά ἔτη ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἠξήησε κατὰ 31,000. Εἰς τοιαύτας λυπηρὰς ἀγγελίας ἐπὶ στατιστικῶν διδομένων στηρίζομενας, εὐλόγως ἐθορυβήθησαν και συνεταράχθησαν οἱ σεμνονόμενοι και ἀγαλλόμενοι εἰς τὴν εὐκαυδρίαν τής πατρίδος αὐτῶν· οἱ δὲ ἱατροὶ ἐπεχείρησαν ἀμέσως τὴν ἔρευναν τῶν αἰτίων τοιοῦτου δυστυχήματος.

Τοιαύτη ἀτυχῆς ἐστίν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ὡστε ἐνίστε αἱ λαμπρότεροι διανοητικῆς τής διανοίας, αἱ θαυμασιώτεροι ἐρευνηταὶ τοῦ λογιμοῦ ἀντὶ ὠφελειῶν, δεῖνα και ὀλεθρον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἐπάγουσιν. Αἱ Πυρρῶναιοὶ διδασκαλῆαι ὑπὸ ἄλλῃν μορφήν, τὰ ἐπικούρια δόγματα ὑπὸ ἄλλῃν τύπον προκρούουσι τὸν ἀνθρωπον, ἐξ ὑψηλῶν και ἱερῶν καθηκόντων ἐκκρούουσι αὐτὸν, πᾶσαν μέριμναν και πᾶσαν ἀσέψιν εἰς τὸ ἀτομον αὐτοῦ συγκεντροῦσι, και τὸν ἀκατον ἐγώσῃον ὑποβάλλουσι. Ὁ ἀνθρώπος οὕτως ἐγκαταλείπεται εἰς τὴν γλυκείαν μὲν, ἀλλ' ὀλεθρίαν ἀπραγμοσύνην, ἡ παραδίδεται εἰς τὴν ἠδυπάθειαν, εἰς τὴν φιληδονίαν, εἰς τὴν τρυφήν. Ἢ πρὸς τοὺς ὀμοίους τοῦ ἀγάπῃ, ὁ πρὸς τοὺς προγόνους σεβασμὸς, τὸ φίλτρον πρὸς τοὺς ἀπογόνους, και πᾶν ἄλλο εὐγενὲς αἰσθημα ἀβέννυται, και ὁ ἀνθρώπος ὑπὸ τὴν ἐπιρρῆσιν τοιοῦτων ἐσφαλμένων ιδεῶν, τοιαύτης ἀπανθρώπου φιλοσοφίας ἠλιθίως ἀνακράζει· βίος βραχὺς, ἀλλ' εὐφρόνως. Εἰς τοιαύτην ἀποτροπῆσιν ῥῆσιν ἀνεγείρετο πρότερον ἐτῶν ὁ Reveillé-Parise, εἰς τῶν ευφροστέρων ἱατρῶν τής Εὐρώπης, ἐν τινι τῶν πολλῶν ἀλλὰ θαυμασίων ἀνεξαιρέτως αὐτοῦ συγγραμμάτων, ἀποδεικνύων, ὅτι ὁ ἀπληστος· εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν σωματικῶν ἠδονῶν, ἐνῶ διάγει βίον κτηνώδη, βίον ἀπράγμονα και ἀμελλῆτον, δὲν ἀποθνήσκει ταχέως, ἀλλὰ ὑπὸ τὸ κράτος χρόνως και ἐπιόδουον νόσου, βραδέως τῆ· κόμενος, βαρεῖαν δίδει δικὴν τής φιληδονίας αὐτοῦ. Εἰς δὲ τὴν καταδίην ταύτην προστίθεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ και ἔτερα σκληροτέρα πεινῆ· παρίστανται ἐνώπιον αὐτοῦ τέκνα κακῆς, κακόςσαρα, ἄθλια,

τήν πατρικήν κληρονομίαν ἀναφανδὸν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς ἐκτίοντα καὶ τὴν ἀναισθησίαν καὶ ἀβουλίαν αὐτοῦ ἐλέγγοντα.

Καὶ τοιαύτη ἐστὶν ἡ πρωτίστη αἰτία δι' ἧς τῶν ἐκ τοιούτων γενεῶν γεννωμένων τέκνων αἱ σωματικαὶ καὶ ψυχικαὶ δυνάμεις ἐκκλίνονται καὶ ἡ φυλὴ ἐκφυλίζεται. Ἐν ταύτῃ δὲ περιλαμβάνεται καὶ θεωρεῖται ὡς μία ἐκ τῶν οὐσιωδωτέρων αἰτιῶν τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐκφυλίσεως καὶ τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ, ἡ μεγίστη γοησίς τῶν οἰνοπνευμάτων. Ἐσαυτοῖς προσεσώσαν οἱ πλείστοι τῶν ἱατρῶν, ὅτι ἡ ἐπιπόλασις τῆς χοιραδικῆς καχεξίας τὸ προῖον ἐν γένει τῆς Σιφιλίδος ἐστίν.

Ἀλλὰ καὶ τὴν πολυτέλειαν αὐτὴν πρόξενον ἀπειρίας καὶ κακοτεχνίας εὐλόγως θεωροῦσιν. Ἀναφέρουσι δὲ ὡς αἰτίαν τῆς ἐλαττώσεως τοῦ πληθυσμοῦ, καὶ τῆς ἐκφυλίσεως τὴν πληθὺν τῶν δημοσίων λειτουργῶν στρατιωτικῶν τε καὶ πολιτικῶν, συνήθως ἐνδεδῶν καὶ ἀπόρων, καὶ δυσανάλογον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πρὸς τὸν πληθυσμὸν ἕνεκεν τῶν πολιτικῶν τυρβασιῶν. Ἐβρισκόμενοι οὗτοι ἕνεκεν τῆς θέσεώς των εἰς συνάφειαν μετὰ τῶν πλουσίων κλάσεων, δὲν δύνανται νὰ ζήσωσιν ἀξιοπρεπῶς ἕνεκεν τῆς πολυτελείας· ὅθεν ἡ δὲν ἔρχονται εἰς γάμον καὶ ἐκ τούτου ἡ μνηστέρια προφανῶς ἐλάττωσις τῶν γάμων, ἡ νυμφεύονται, ὅταν ἐπιτύχωσι βαθμὴν ἢ προδιουσιμὸν τινα, ὑπερήλικες ἤδη καὶ ἀνίκανοι νὰ γίνωσι τέκνων γενναίων πατέρες. Ἐκ τῶν ἀρχαιότατων τῶν ἡρώων ἡ πείρα ἀπέδειξεν, ὅτι τὰ τέκνα τῶν προδεβηκότων εἰσὶν ἀσθενῆ καὶ ἀτελή· ἢ τὰ γὰρ τῶν προδεβηκότων ἐκγονα, ἀτελή γίνονται καὶ τοῖς σώμασι καὶ ταῖς διανοαῖς, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης.

Μεταδόμεν ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν ἐὰν ἦσαν τοιαῦται αἱ περιστάσεις τοῦ ἔθνους ἡμῶν, καὶ τοιαύτης φύσεως, ὥστε νὰ γενήσωσι καχεξίας καὶ ἀλλοιώσωσιν οὕτω τοὺς χαρακτῆρας αὐτοῦ.

Περιέπεσαν ἀληθῶς τὸ ἔθνος ἡμῶν εἰς πολλὰς περιπετείας, καὶ πολλῶν βαρβάρων ἐπιδρομῶν ἐξήμιώσαν αὐτό, ἀλλ' ἡ θεία πρόνοια τὸ ὠδήγησεν εἰς ἀσφαλῆ λιμένα. Συνεκέντρωσε τὸ ἔθνος πάσας τὰς δυνάμεις καὶ τὴν εὐφυίαν αὐτοῦ ἐν πρώτοις εἰς τὴν παγίωσιν καὶ διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ· ἡ δὲ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ ἔσωσε τὴν ἐθνότητα τῶν Ἑλλήνων, ζώντων ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας ὑπὸ τὸν βάρβαρον ζυγόν. Ἐξῆ μὲν τὸ ἔθνος ὑπὸ τὸ βῆρος τῶν ἀλλοφύλων, ἀλλ' ὑπὸ τὸ κράτος τῆς θρησκείας αὐτοῦ ὅπως ἀφωσιωμένον καὶ ὑποτασσόμενον αὐτῇ, διήγειν ὑπὸ τὰς εὐαγγελικὰς διδασκαλίας, τὴν ἠθικὴν αὐτῶν περὶ πολλοῦ ποιούμενον. Ἀλλ' ἡ λιτότης, ἡ σωφροσύνη, ἡ ἐγκράτεια καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἀρεταὶ αἱ ὑπὸ τῆς θρησκείας τοῖς πιστοῖς ἐπιβαλλόμεναι, οὐ μόνον τὰς ψυχικὰς δυνάμεις ἀνέπτυσσον, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ σώματος εὐεξίαν παρεσκευάζον. Καὶ τῆς τῶν ἱατρῶν ἀγνοεῖ, ὅτι ἡ μὲν λιτότης εὐχυσίαν, εὐσυχίαν καὶ εὐεξίαν παράγει, ἡ δὲ λαίμαργία καὶ λιχνεία εὐπαθῆ, εὐσπνῆραστον καὶ τοῖς νόσοις εὐάλωτον τὸν ἀνθρώπον καθίστησιν· ἢ δὲ

πείρα πολλῶν αἰῶνων ἀπέδειξεν, ὅτι ἡ ἀσθητικὴ καὶ φιλοσοφία ὑποὺν πάχος παράγει καὶ τὸν νοῦν ἀμβλύνει.

« Πικρὰ γαστήρ λεπτὴν οὐ τίθει νόον »

ἔλεγον εὐφυῶς οἱ πρόγονοι ἡμῶν. Ἡ δὲ λιτότης τοῦ ἔθνους ἡμῶν κατήνησε σχεδὸν παροιμιώδης. Σπάνια τῶντι εἰσὶ παρ' ἡμῶν τὰ νοσήματα τὰ ἐκ τῆς πολυφαγίας προξενούμενα· ἡ ποδάγρα εἶναι νόσος σπανία, ἐνφ' ἀλλαγῆς ἐπασχολεῖ οὐσιωδῶς τοὺς ἱατροὺς, διότι καὶ πολλοὶ εἰς ἄλλας χώρας οἱ ἡδίκως ζῶντες κατὰ Ἑπίκουρον.

Τοῦτ' αὐτὸ εἰρησθε καὶ περὶ σωφροσύνης· καὶ ὅστις ἐσπούδασεν ἀμερολήπτως τὰ ἔθνη τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλλήνων θέλει συμφωνήσῃσι πλερέστατα μετ' ἐμοῦ.

Δὲν πρέπει δὲ νὰ παραλείψωμεν καὶ ἄλλην θρησκευτικὴν διάταξιν οὐσιωδωτέστην. Ἐπιστημονικῶς σήμερον κατέστη βέβαιον, ὅτι αἱ ἐξ ἀρχιστείας συζεύξεις τὰς καχεξίας πολλαπλασιάζουσι καὶ τὰς γενεὰς ἐκφυλίζουσι. Ἡ δὲ ἡμετέρα θρησκεία προνοοῦσα ἐμπόδιον, ἐπὶ θρησκευτικῇ ποιῆσιν τὰ μεταξὺ συγγενῶν συνοικίσι μέχρις ἐξόδου βαθμοῦ, ὑπερ τοῖς πᾶσι γνωστόν. Πείπειμαι, ὅτι ἡ παραμέλεισι συνηθειῶν τινῶν καὶ ἔθιμων, οἷα εἰσὶ τὰ γυμνάσια, αἱ ψυχρολουσίαι καὶ τὰ τοιαῦτα, δὲν παρήγαγον πλεον τὴν ἀθλητικὴν εὐρωστίαν, δὲν ἐθνωμάσθησαν πλέον παρ' ἡμῶν Μίλιανες Κρωτανιάται, ἢ Γλαῦκοι Καρύστιοι, ἀλλ' ἡ ἀχρηστία αὐτῶν δὲν ἐξήμιωσε καὶ τὴν σωματικὴν εὐεξίαν.

Ἐκ τούτων ἀπάντων συναγεται, ὅτι αἱ βιωτικαὶ περιστάσεις τοῦ ἔθνους δὲν ἦσαν τοιαύτης φύσεως ὥστε νὰ βλάψωσι τὴν ἔξιν τοῦ σώματος, ἀλλοιώσωσι τοὺς χαρακτῆρας καὶ ἐκφυλίσωσι τὴν ἡμετέραν φυλὴν. Τούναντίον ὁ Ἑλληὴν ζῶν μᾶλλον βίον θρησκευτικὸν καὶ ὅπως συνεστάλμενον, ἕνεκεν μάλιστα τῆς βαρβάρου δουλείας, καὶ διαφυλάξας ἀπαράβητος καὶ ἀπαρασαλεύτως τὰς θρησκευτικὰς ἐντολάς, τὴν εὐεξίαν καὶ τὸν τύπον τῆς φυλῆς γνήσιον καὶ ἀκριβῆ διετήρησεν.

Ἀλλὰ περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ τύπου τῶν Ἑλληνικῶν χαρακτῆρων εὐρέθησαν καὶ τινες ἀμφιβάλλοντες· στριβίζουσι δὲ τὴν ἀμφιβολίαν των ταύτην εἰς τὰς εἰκόνας τῶν ἀρχαίων ἀγγείων καὶ τὸν τύπον τῶν ἀγαλμάτων καὶ ἀναγλύφων, μὴ θέλοντες νὰ ἐνοήσωσιν, ὅτι συνήθως αἱ εἰκόνας αὐταὶ τὸ ἰδανικὸν κάλλος παρίστανον, καὶ οὐχὶ ἀκριβῶς τὴν φυσικὴν μορφήν τῶν ἀντικειμένων. Ὁ κύριος Βευλέ, ἄλλοτε μέλος τῆς ἐνταῦθα Γαλλικῆς Σχολῆς, ὅστις καὶ περὶ τῆς τῶν Ἀθηναίων Ἀκροπόλεως συνέγραψε, γράφων περὶ τῶν Σινικῶν καὶ Ἑλληνικῶν ἀγγείων, λέγει, ὅτι ἐὰν δὲν ἐγνωρίζομεν τοὺς Σίνους, μεγάλως ἠθέλωμεν ἀπατηθῆ κρίνοντες περὶ τῆς μορφῆς αὐτῶν ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν Σινικῶν ἀγγείων γελοιογραφημάτων· ὁμοίως θέλωμεν περιπέσει εἰς τὴν αὐτὴν ἀπάτην ἐὰν κρίνωμεν περὶ τῆς μορφῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἀγγείων ὠραίων γραφῶν. Οἱ Σίναι ἐκ τοῦ ἠθικοῦ των χαρακτῆρος εὐφραίνονται εἰς τὸ δύσμορφον καὶ δυσειδές, οἱ δὲ Ἕλληνας ἐτέρποντο εἰς τὸ εὐμορφον καὶ εὐειδές.

Μέχρι πρὸ ὀλίγου ἠδύνατο τινὲς νὰ ἀμφισβητήσωσι τὴν καταγωγήν τῶν ὄντων Ἑλλήνων· ἀλλ' ἤδη ἐξέρχονται ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων τάφων τὰ κρανία τῶν προγόνων ἡμῶν, ἵνα ἀγαρῶσιν ὑπὲρ τῆς γνησιότητος τῶν ἀπογόνων αὐτῶν. Τὰ ἀρχαῖα τῶντι κρανία ἐκ τῶν τάφων τῆς Σαυῆνος, τῆς Κορίνθου καὶ Ἀθηνῶν, ἀπερ ἠδυνήθημεν ἐν ὀλίγοις μὲν κατὰ τὸ παρόν, ἀλλ' ἐξ ἐπιστάσεως νὰ ἐξετάσωμεν, ἔχουσι τὰς αὐτὰς διαμέτρους ὡς καὶ τὰ τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλλήνων κρανία, ἐνφ' ἡμῶν τῆς Ἑυρωπαϊκῆς φυλῆς εἰσὶν ἐν γένει μᾶλλον ἐπιμήκη. Ἀλλὰ δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἐλάβω ἐνταῦθα τὰ καθέκαστα τῆς Ἑλληνικῆς κρανιολογίας, καὶ ἐπισυναψῶ πρὸς πλείστην ἀξίαν αὐτῶν, ὅσα ἀναφέρουσι περὶ τῶν ἐν τῇ Μεγάλῃ Βρετανίᾳ ἀρχαίων κρανίων οἱ σοφοὶ ἱατροὶ Bernard Davis καὶ John Thurnam, καὶ τίνι τρόπῳ ἐκ τῶν κρανίων διακρίνονται αἱ φυλαὶ τῶν Κελτῶν, τῶν Ῥωμαίων, τῶν Σαξόνων, τῶν Δανῶν, τῶν Νορμανδῶν, οἵτινες ἀλληλοδιαδόχως τὴν Ἀγγλίαν κατέκτησαν καὶ ἐν αὐτῇ κατεστάθησαν.

Διαβρῦλλεται πρὸς τοῦτοις, καὶ παρὰ πάντων θεωρεῖται ἡ εὐθύτης τῆς ῥινός ὡς ὁ Ἑλληνικώτερος τῶν χαρακτῆρων τοῦ προσώπου· ἀλλὰ ὁ Ἀριστοτέλης λέγει ῥητῶς ὅτι πάντα τὰ παιδία οἰμᾶ εἰσὶν ἢ ἀπαραλλάκτως ὡς εἰσὶ καὶ τὴν σήμερον· καὶ δὲν εἶναι πιθανὸν νὰ ὑποβέτωμεν, ὅτι ἀκοιούτως προοῦσι τῆς ἡλικίας ἢ ῥίς εὐθετα εἰς πάντα ἐσχηματίζετο. Ἀλλὰ ἡ εὐθύτης καὶ συμμετρία αὐτῆς θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς τὸ κυριώτερον κάλλος τοῦ προσώπου, καὶ οὕτως εἰς πάντα τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν εὐθετα τὴν ῥίνα παρατηροῦμεν. Ὡς δὲ τὸ πάλαι, καὶ σήμερον πενταχοῦ ἐνθα Ἕλληνας οἰκοῦσι, συνεχῶς ἀπικνύεται ἡ συμμετρία Ἑλληνικῆ ῥίς, ἢ κατερχομένη ἐκ τοῦ μετώπου ἀνευ τῆς ἐλαχίστης ἐσοχῆς, λαμβουσι δὲ οἱ μέλανες καὶ ὑγροὶ ὀφθαλμοὶ ἐν εἰδει ἀμυγδαλῶν ἐκατέρωθεν διασχιζόμενοι καὶ ὑπὸ πυκνῶν καὶ μακρῶν βλεφαρίδων διακοσμούμενοι.

Ἐκ πολλῶν ἐξάγεται, ὅτι κατὰ τὴν λαμπρὰν ἐποχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ οἱ φυσικοὶ χαρακτῆρες τῶν Ἑλλήνων ἦσαν ἐν γένει συμμετροὶ καὶ, ὡς εἶπεν, ἐναρμόνιοι. Ἀλλὰ γελοῖον, νομιζόμεν, νὰ φαντασθῆ τις, ὅτι ἡ φύσις τότε ἠκολούθησε κατὰ γράμμα τὸν πολυθρύλλητον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τῆτι κανόνα τοῦ Πυθαγορείου, τηροῦσα εἰς πάντα ἐν τῇ διαπλάσει τοῦ σώματος συμμετρίαν τε καὶ εὐρυθμίαν καὶ τὴν λοιπὴν εὐμέλειαν. Οὐδὲ ὑπάρχει βεβαίως ἀμφιβολία, ὅτι καὶ τότε μεταξύ πολλῶν ὑπῆρχον φοῖοι τὴν κεφαλὴν, οἰμοὶ ἢ γρυποὶ τὴν ῥίνα, καὶ δυσειδεῖς, καὶ δύσμορφοι, καὶ θεραῖται.

Χωλοὶ τε ῥοσοὶ τε παραλώπει π' ὀφθαλμοῖς, ὡς ὁ Ὀμηρὸς ἔλεγεν.

Ἀλλὰ πρὸς βραχυλογίαν συμπληρῶν ὅσα ἤδη ἐξέθεσα, προσθετὸ ἐνταῦθα τὰ ὑπὸ τοῦ Alfred Mauvy εἰρημένα ἐν τῷ πέμπτῳ ἐκδοθέντι ποιήματι εἰ γῆ καὶ ὁ ἀνθρώπος ἢ ἐπιγαρῶμεν. Παρὰ τοῖς καθ' ἡμᾶς Ἕλλησι, λέγει ὁ σοφὸς οὗτος συγγραφεὺς, ἀπικνύει τις ἀπαραλλάκτως σχεδόν, τὸ μέγεθος

καὶ τὴν εὐγένειαν τῆς μορφῆς, ἢ θαυμάζομεν εἰς τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα. Μετῶπον ὑψηλὸν μέγα τὸ μεσοφθαλμῖον διάστημα, παρουσιάζον μάλιστα ἐλαφρὰν ἐσοχὴν εἰς τὴν ῥίνα τῆς ῥινός, ἢ τις εὐθετα ἐστὶν ἢ ἐλαφρῶς κυρτοῦται· βραχὺ τὸ ἀνώτερον χεῖλος· στόμα μικρὸν ἢ μέτριον, γχιέντως περιγεγραμμένον· πύγωνα προεξεστηκότα καὶ περιφερῆ. Τοιαύτη ἡ φυσιογνωμία τοῦ τῶ ἀρχαίου καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἑλλήνου. Διανοητικῶς δὲ καὶ ἠθικῶς ὁ Ἕλληὴν ὀλίγον μετεβλήθη. Ὅθεν ἀνακαλύπτεται παρ' αὐτῷ ἡ αὐτὴ εὐστροφία τοῦ πνεύματος, ἡ αὐτὴ εὐκολία τοῦ ἀντικαμβάνεσθαι καὶ μανθάνειν, ἅμα δὲ τὸ πανούργον καὶ φιλοτάραχον.

Καὶ ταῦτα μὲν φιλοσοφῶν καὶ ἐπιστημονικῶς τοὺς χαρακτῆρας τῶν διαφόρων φυλῶν περιγράφων καὶ διελέγγων ὁ Alfred Mauvy περὶ ἡμῶν ἀπεφήνατο. Ἀλλὰ ποῦ, δύναται νὰ εἶπῃ τις, ἡ εὐφυία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐν τοῖς ποιήμασι καὶ συγγράμμασι ἐμφανιζομένη, καὶ διὰ τῶν διαπισθόντων καλλιτεχνημάτων καλοῦσα; Καί· ἡ εὐφυία διαδηλοῦται διὰ τῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης· ἀλλὰ στίφη βαρβάρων πανταχόθεν εἰσβαλόντων ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν κατέστρεψαν καὶ τὴν τέχνην καὶ ἐπιστήμην. Ἐν μόνον μέσον ὑπῆρχε πρὸς διαδήλωσιν τῆς εὐφυίας τοῦ Ἑλλήνου, τὸ ἐμπόριον, καὶ δι' αὐτοῦ διεδηλώθη. Ἀλλὰ καὶ τούτου διαστρεφόμενον ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ὑπὸ τῆς βαρβάρου καὶ βαρβάρους διαποικιστῆς τὴν πολιτείαν ξένης φυλῆς, ἠναγκάζετο νὰ ζητῆ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν στάδιον, τῆς ἐμπορικῆς τοῦ εὐφυίας. Διὰ τῆς εὐφυίας τοῦ ταύτης εὐρωχῶρις ὁ Ἕλληὴν ἐξέτεινε τὸ ἐμπόριόν του μέχρι περάτων τῆς οἰκουμένης. Πρὸς ἀπέδειξιν δὲ τούτου πολλὰ ἠδυνάμην νὰ ἐξιστορήσω ἐνταῦθα, ἀλλὰ ἵνα μὴ ὑπερβῶ τὰ ὅρια τοῦ λόγου ἀρκούμαι εἰς ἐν μόνον.

Ἀκούσατε καὶ θαυμάσατε. Κατὰ τὴν παρελθούσαν ἑκατονταετηρίδα Ἕλληὴν νεανίας, ὁ Μωσιωνιότης, ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ ὁποῖου ἀφῆρσαν οἱ βάρβαροι τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἀσημέντου περιουσίας, ἐξ ἀνάγκης εἰς Ἰταλίαν ἐξ ἰωαννίνων ἀπεδήμησε χάρην ἐμπορίας. Ἐν διαστήματι τριῶν ἐτῶν ἐνόησε τὸ πνεῦμα τῶν ἐπιχειρήσεων, καὶ μικρὰν τινα περιουσίαν κατώρθωσεν. Ἀλλὰ ἡ εὐφυία αὐτοῦ δὲν τῷ ἐπέτρεπε νὰ μείνῃ ἐν τῷ στενῷ κύκλῳ τῶν ἐκεῖσε συναλλαγῶν, καὶ πρῶτος συνελάβε τὴν ἰδέαν νὰ εἰσῆλθῃ τὸ κοράλλιον ἐν ταῖς ἀπωτάταις χώραις τῶν Σινῶν. Οὕτε δὲ διπλωματικά, οὕτε τυροβόλα συνδράμων αὐτὸν εἰς τὴν ἐμπορικὴν του ταύτην ἐπιχειρήσιν· μόνῃ ἡ εὐφυία αὐτοῦ ἠνέψε τὰς πύλας τοῦ οὐρανοῦ κράτους, καὶ οὕτως ἠδυνήθη καὶ πατρίδα καὶ συγγενεῖς καὶ φίλους νὰ εὐεργετήσῃ.

Ἐκ τῶν εἰρημένων κατάδηλον γίνεσθαι, ὅτι ἡ μὲν θρησκεία ἔσωσε τὴν ἐθνότητα ἡμῶν, καὶ διὰ τῆς ἐπιθράσεως αὐτῆς διετηρήθησαν οἱ τῆς φυλῆς χαρακτῆρες· διὰ δὲ τοῦ ἐμπορίου ἡ Ἑλληνικὴ εὐφυία διεδηλώθη, καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν ἐμπόρων, δυναμένων νὰ πλουτήσωσι μακρὰν τῶν ὀνύχων τῶν τράνων, ἀνέκυψε τὸ ἔθνος ἐκ τῆς βαθείας ἀμαθίας, ἐν ἣ τὸ ἔριψε πολυχρόνιος δουλεία.

α Κατὰ βραχὺ τῶν φυτῶν ἡ φύσις ἀποχωροῦσα, ὡς ἔλεγεν ὁ Ἀριστοτέλης, ἕτερον ἑτέρου ζῶον ἐργάζεται τελειώτερον, ἕως πρὸς τὸ πάντων ἀφικνῆται τελειώτατον, ὅπερ ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀφικομένη ἡ φύσις ἠκολούθησε τὴν ἐπὶ τὸ τελειώτερον πορείαν αὐτῆς ἀπὸ κτηνωδῶν τινῶν φυλῶν τῆς Αὐστραλίας καὶ Ἀφρικῆς εἰς τὴν λευκὴν ἢ τοὶ Καυκασίαν καλουμένην φυλὴν κατήντησεν. Ἀλλὰ εἰς τὴν ἀνωτάτην βαθμίδα τῆς κλίμακος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κατέστησε τοὺς Ἕλληνας, ἔλεγεν ὁ αἰδιμῶς Ἀθανάσιος Βασιλεὺς, ἐμὸς καὶ πολλῶν διδασκάλων τοῦ ἔθνους διδάσκαλος· μετὰ δὲ τοῖς Ἕλληνας, προσέθετε χαριεντιζόμενος, ἤρχοντο οἱ Ἄγγελοι.

Ἀνακαλύπτει τις τῶν ἐπι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους τὴν βαθμιαίαν πορείαν τῆς φύσεως οὐ μόνον εἰς τὰ κάλλος καὶ τὴν σωματικὴν διάπλασιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τῶν ἐγκεφαλικῶν ἐνεργειῶν ἀνάπτυξιν. Ἐπὶ τῶν ἀγρίων φυλῶν δεσπόζουσι κυρίως αἱ ὀρμητικαὶ δυνάμεις αἱ εἰς τὴν συντήρησιν τοῦ αἵματος καὶ διατήρησιν τοῦ εἶδους ἐφορᾶνται· δυνάμεις δὲ νὰ εἴπωμεν, ὅτι καὶ αἱ εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀμφοτέρωθεν πονηρία καὶ ὑποουλότης ἐκ τοῦ ὀρμητικῆς ἀποβρέουσι, διότι δυνάμεις ἐπίσης εἰσὶν αὐταὶ καὶ τῶν κτηνῶν, καὶ διότι εἰς τοὺς βλάκας ἐντονιώτερον ἐκτυλίσσονται, ἐν οἷς αἱ διανοητικαὶ δυνάμεις ἔμειναν καταβεβλημέναι. Εἰς τὰς ὑπεράνω τῶν ἀγρίων καὶ κτηνωδῶν βραχέως φυλάς, ἐν αἷς καὶ ἀμυδρὸν φῶς πολιτισμοῦ διαφαίνεται, ἐκτυλίσσονται μᾶλλον αἱ πνευματικαὶ δυνάμεις, αἵτινες ὀδηγοῦσι τυφλῶς τὸν ἄνθρωπον εἰς τὰς πράξεις αὐτοῦ· εἰς δὲ τὴν ὑψίστην βαθμίδα τῆς κλίμακος καινταὶ οἱ ἐκπολιτισθέντες λαοί, ἐν οἷς ἀνεπτύχθησαν αἱ διανοητικαὶ δυνάμεις τοσοῦτον, ὥστε αἱ λοιπαὶ νὰ ὑποτάσσωνται αὐταῖς. Τοιοῦτους θεωρεῖ τοὺς Ἕλληνας ὁ Γαλιλῆος διακρίνων ἀπὸ τῶν βαρβάρων ἀνθρώπων. Παρατηρεῖ δὲ ὁ δικαίος οὗτος ἱατρός τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ὅτι καὶ ὁ Κύριπιδης τὴν αὐτὴν διάκρισιν ἐποίησεν, ἀναφέρον τὴν μὲν Μήδειαν ὡς βάρβαρον ὑποτάσσουσαν τὸν λογισμὸν τῷ θυμῷ καὶ λέγουσαν·

καὶ μάλιστα οἱ ἀπὸ μίλλου κατὰ θυμῷ δὲ κρείττων ἦν ἡμῶν βουλευμάτων.

Τὸν δὲ Ὀδυσσεὺς τὸν θυμὸν τῷ λογισμῷ ἐπισημαίνει· « βαρβάρων μὲν γὰρ καὶ ἀπαιδεύτων ἀνθρώπων, λέγει, ἔθετο παράδειγμα τὴν Μήδειαν Ἐυρυπίδης, οἷς θυμὸς ἰσχυρότερος τοῦ λογισμοῦ· Ἕλλησάνων δὲ καὶ πεπαιδευμένων, οἷον περ αὐτῶν πάλιν ὁ ποιητὴς ὑπέθετο τὸν Ὀδυσσεὺς, κρείττων ὁ λογισμὸς τοῦ θυμοῦ ». Ἀλλὰ τὸ πάλαι τὸ ἀνθρώπινον γένος διεγερμένον ἦν εἰς Ἕλληνας καὶ βαρβάρους· ἀκολούθως δὲ ποικίλαι, καὶ παντοδαπαὶ περιστάσεις συνήρτησαν εἰς τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦσαν ἀνάπτυξιν τῶν ἐν Ἑυρώπῃ διαφόρων λαῶν· ἡ δὲ ἀνάπτυξις αὕτη καταδεικνύεται καὶ ἐκ τῶν ἐπὶ τὸ βέλτιον σχηματιζόμενων κρανίων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρις

σήμερον. Εἰς τρόπον ὥστε διὰ τῆς μελέτης καὶ ἀκριβοῦς ἐξετάσεως τῶν ἀνθρωπίνων κρανίων προστίθεται νέα ὕλη εἰς τοὺς ἀρχαιολογούντας, καὶ περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς προόδου τοῦ πολιτισμοῦ ἀσχολουμένους. Τὰ κρανία, λέγει εὐφρῶς ὁ Ἰσκιρὸς, εἰσὶ τὰ μεταλλόσημα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἡ δὲ ἄθησις ἦν ἔδωκεν ὁ Prichard εἰς τὰς κρανιολογικὰς μελέτας παρήγαγεν εἰς τὰ τελευταῖα τὰ ἔτη μέγιστον καρπὸν, μάλιστα ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἀλλὰ καὶ τοὶ μὴ κρησθῆναι τὴν τοῦ Γαλιλῆου θεωρίαν, ὅτι, δηλαδή, ἡ δισταύρωσις ἐκ τῆς ἐπιμιξίαις τῶν φυλῶν ἐκφυλίζει τὸ ἀνθρώπινον γένος, δὲν μοι φαίνεται. ὅτι ἡ βελτίωσις τῆς Ἀγγλικῆς φυλῆς κατὰ τοὺς φυσικοὺς καὶ ψυχικοὺς χαρακτῆρας ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν διαφόρων φυλῶν, αἵτινες ἀλληλοδιαδόχως κατέκτησαν τὴν γῆν τῆς Ἀλβιωνῶν· τὸσῶ μᾶλλον καθ' ὅσον καὶ Κελτικὰ φύλα ἐν Σκωτίᾳ καὶ Ἰρλανδίᾳ μονοθῆντα καὶ οὐδαμῶς ἀναμιχθέντα μετὰ ἄλλων ἐβελτιώθησαν, καὶ οἱ χαρακτῆρες αὐτῶν διὰ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ τὰ κρείττω ἐμορφώθησαν. Ποικίλαι δὲ περιστάσεις, πολλαὶ ἐκ τῶν ὁποίων δυσκόλως ἴσως ἐξελέγχονται, καὶ οὐχὶ εὐκόλως ἀναγίνονται εἰς ἱστοριονομικὴν τινα κατηγορίαν, ἐκ προσαγωγῆς, ἀλλ' ἐνδελεχῶς ἐπὶ πολλῶν χρόνων ἐνεργοῦσαι, προήγαγον τὸν πολιτισμὸν, καὶ τὸ ἴδιον τῶν ἀγγλικῶν χαρακτῆρος διέπλασαν. Οὐδεὶς βεβαίως ἀμφισβᾷ, ὅτι τὸ ἐμπόριον καὶ ἰδίως ἡ θάλασσοπλοῖα πολὺ εἰς τὴν ἄθησιν τοῦ πολιτισμοῦ συνετέλεσαν· μὴ λησμονήσωμεν τῶν ὅτι, ὅτι ὁ Πλάτων τὴν θάλασσαν πονηροδιδάσκαλον ὠνόμαζεν. Ἡ δὲ ἐφαρμοσθεῖσα θρησκεία εὐρυθυμία καὶ ἐξομαλύνουσα τὰ ἦθη, καὶ τὴν εἰς τοὺς νόμους πειθαρχίαν παγοῦσα, ἐπέστρεψε τὰς ἐλευθερίας, αἵτινες ἐπὶ μᾶλλον τὸν πολιτισμὸν προήγαγον· οὗτος δὲ ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τῶν χαρακτῆρων ἐκ περιαιγωγῆς ἐπενήργησεν· οὐχ ἦσαν δὲ καὶ ἡ αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ τὰς δυνάμεις τοῦ εὐδαίμονος τούτου ἔθνους ἐπιτείνουσα, μεγάλως συνέπραξεν.

Ἡ πολυανθρωπία τῶν ἐπι μεγάλης συνεργεῖ εἰς τῶν δυνάμεων καὶ αὐτῶν ἐπίσης τῶν διανοητικῶν τὴν ἀνάπτυξιν. Φυσικῶς τῷ λόγῳ μετὰ τῶν πολλῶν εὐκολώτερον ἀναφύονται καὶ τινες δαιμόνιοι ἄνθρωποι, μετὰ δὲ τῶν ὀλίγων σπανιώτερον. Ἐνεκεν τῆς ὀλιγανθρωπίας πᾶσα πρόοδος ἀναχαιτίζεται, καὶ πᾶσα βιομηχανία μακραίνεται· καὶ οἱ εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰ γράμματα ἀσχολούμενοι δυσκόλως τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν ἀναγνώστας εὐρίσκουσιν. Οὐδεὶς δύναται, νομίζω, νὰ διαφρανήσῃ, ὅτι ἡ ὀλιγανθρωπία εἶναι κατὰ τὸ παρὸν, τὸ μέγιστον ἀτύχημα τοῦ ἔθνους ἡμῶν. Ἐάν δὲ τις θελήσῃ νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ἔνεκεν τῆς δουλείας, καὶ τῆς ἐπιβροχῆς τῶν ἀλλοφύλων παρετρέψαμεν κατὰ τὴν ἦθη τινα καὶ ἐκ τινῶν ἐξῶν παρεκκλίναμεν, καὶ κατὰ τὸν ἀρχικὸν τύπον τῶν χαρακτῆρων μικρὰν τινα μεταβολὴν ὑπέστημεν, οὐδαμῶς πτοοῦμεθα. Λισιώτερον τῶν περιστάσεων ἐπανερχομένων, ὁ καθαρός τύπος οὐ μόνον τῶν σωματικῶν ἀλλὰ ἀναγ-

καίως καὶ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων ἐπανακάμπτει. ὁ Ἰσκιρὸς ἐκ βυθοῦ, λέγει ὁ Πλούταρχος, ὁ τύπος » τῆς πρὸς τὸ γένος ὁμοιότητος μετὰ τινα χρόνον » ἀνακύπτει. Πολλὰκις, λέγει, ἦθη καὶ πάθη ψυχῆς αἱ πρῶται κρύπτονται γενεαίς καὶ καταδύονται, ὕστερον δὲ καὶ δι' ἑτέραν ἐξήθησεν καὶ ἀπέδωκε τὸ οἰκεῖον εἰς κακίαν καὶ ἀρετὴν ἡ φύσις. Ὁ δὲ Ἰσκιρὸς περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῶν χαρακτῆρων τοῦ Ἀγγλικῶ ἔθνους πραγματευόμενος φησὶ, ὅτι ὁ πολιτισμὸς ἀνεπτύξε μὲν τὰ Κελτικὸν κρανίον, ἀλλὰ δὲν μετέβαλε τὸν τύπον αὐτοῦ, ἡ δὲ ἐπιμονὴ αὕτη τοῦ ἀρχικοῦ σχήματος δὲν ἐκπλήθηται, λέγει, τοὺς φυσιολόγους, οἵτινες γινώσκουσιν ὅτι αἱ ἀνθρώπινοι φυλαὶ, καὶ μάλιστα αἱ ἀρχαιότεραι, διατηροῦσι πολλὰ ἐπιμνηστικὰ χαρακτῆρας αὐτῶν, ἕως οὐ μεγάλη καὶ διηκενὴς ἐπιμιξία μετὰ ἄλλων φύλων τροποποίησιν αὐτοῦ.

Ἄφου δὲ τῶν ἐμπροσθεν εἰρημένον ἀρκούντως ἀπεδείξαμεν, ὅτι χάριν τοῦ κλίματος ἡμῶν καὶ τῶν μὴ ἐπιβλαβῶν περιστάσεων ὁ τύπος τῆς φυλῆς ἡμῶν οὐδαμῶν ὑπέστη ἐπισηματὴν μεταβολὴν, προσθέτομεν θεράπευσις ὅτι ὅταν θελήσωμεν, τοὺς ἡμετέρους χαρακτῆρας σωματικῶς τε καὶ ψυχικῶς δυνάμεθα νὰ βελτιώσωμεν. ἔχομεν πρὸς τοῦτο μέγιστον πλεονεκτηματα ἐπὶ τῶν προγόνων ἡμῶν, τὴν τε θρησκείαν, τὴν ἱστορίαν τῶν προγόνων αὐτῶν, πλοῦτον ἀκένυτον μεγάλης διδασκαλίας, τὰς κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἑκατονταετηρίδα μεγάλης ἀναπτυχθείσας ἱατρικὰς ἐπιστήμας, καὶ τοσαῦτα ἄλλα, ἅπερ ὁ χρόνος ἡμῶν ἀφθόνως ἐπαδαψίλευσε. Καὶ ποῖα συγκρίσει δύναται νὰ ὑπάρξῃ μετὰ τῆς θρησκείας ἡμῶν καὶ τῆς τῶν ἀρχαίων; Ἐκείνη μὴ δυναμένη νὰ ἔχῃ ἠθικὴν τινα ἰσχὺν ἐπὶ τῆς καρδίας τοῦ ἀνθρώπου, ἀφῆκε πολλάκις τὰ πάθη ἀγαθῶν, ὥστε νὰ διαστρέψωσι καὶ σκοτίσωσι τὸν νοῦν, ἐνῶ ἡ θρησκεία ἡμῶν τὴν χριστιανικὴν ἀδελφότητα διδάσκει, τὴν ὀρθὴν τῶν παθῶν περιστέλλει, καὶ οὕτω τὸν νοῦν ἐκτυλίσσει. Ματαίως ὁ Πόδιος εἰς προσῆτα τῶν Ἑλλήνων πᾶσι, πολέμου καὶ κακῶν μεθεμένου Μιούσαις ὀριλεῖν, καὶ διὰ λόγων καὶ μαθημάτων τὰ πάθη καταπραυνόντας ἀβλαβῶς καὶ ὠφελίμως συμπεριέσθαι· οἱ Ἕλληνας ἐσφάζοντο μετὰ τῶν. Ἐκλήρυττεν ὁ Σακράτης, λέγει ὁ Ξενοφῶν, « ὅτι πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐκεῖτο νόμος » τοὺς πολίτας ὀνομάζει ἡμῶν, καὶ πανταχοῦ ὤμνον· ἀλλὰ τοιοῦτος ὄρκος ἐπὶ θεῶν ἐν τῇ σιγῇ τοῦ θεάτρου συρομένων εὐκόλως παρεβαίνατο. Ἐδίδοσκον μὲν οἱ φιλόσοφοι τὴν ἠθικὴν, ἀλλὰ τοῦ Σακράτους ἡ ἠθικὴ ἦν ἀνθρωπίνη, ἡ δὲ τοῦ Ἐυαγγελίου θεία ἐστίν. Ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαίων ἐδίδεν ἴσως πλείονα τροφήν εἰς τὴν ποίαν· καὶ τὰς ὠραιὰς τέχνας, ἀλλ' ἡ ἡμετέρα ὀδηγεῖ τὸν νοῦν εἰς τὴν ἐρευναν τῶν ἔργων τοῦ δημιουργοῦ. Ἐκείνη μὲν ὑπεξέτασε τὴν αἰσθητικὴν, αὕτη δὲ τὴν λογικὴν δυνάμιν διεγείρει.

Ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν προγόνων ἡμῶν, καὶ τοιμοναδικῶς καὶ λαμπροτέρως πάσης ἄλλης, δυνάμεθα ὡσαύτως νὰ ἐγνωσώμεν τὴν ὑπεροχὴν τῶν

ἰδεῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐπὶ τῶν ἐπικρατουσῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Τὸ ἐπικρατοῦν ἀστυκὸν πνεῦμα καὶ ἐν γένει ἡ διαίρεσις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀντὶ τὰ διεγείρη τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἀμιλλαν, τὰ πάθη ὑπεκαίοντα καὶ ἀνακαυώσα, σπαραγμοὺς καὶ ἀθλιότητας ἐπήνεγκεν, ἐνῶ ἡ ἐνότης ἡμῶν ὑπὸ τὴν αὐτὴν στερεάν ἀρχὴν καὶ ὑπὸ τὸν αὐτὸν νόμον συνδιαπλέκουσα πάσης τὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους φυσικὰς τε καὶ ψυχικὰς, εὐφρῶς καὶ ἐναρμονίως αὐτὰς ἀναπτύσσει. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ὅτι καὶ κατὰ τὴν λαμπρὰν ἐποχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ὑπῆρχον εἰλωτες, θῆτες, πενέσται, κλαράται, ἦσαν δηλαδή Ἕλληνας ἐλεύθεροι καὶ Ἕλληνας δούλοι· καὶ τοιαύτη ἦν ἡ ἔξις ἐν τῇ ἰδέᾳ τῆς ὡς θαλάσσης ταύτης καταστάσεως, ὥστε οὔτε ὁ Ἀριστοτέλης αὐτὸς τὴν ἀνωμαλίαν ἐνόησεν· ἀλλὰ τὸ δούλιον τοῦτο ἡμᾶρ ἀσφῆρει μέγα μέρος ἀρετῆς ἐκ πολλῶν Ἑλλήνων.

Χωρὶς νὰ λαλήσω περὶ τῆς εὐκολίας καὶ ταχύτητος τῶν συγκοινωνιῶν καὶ τῆς διαδόσεως τῶν ἰδεῶν καὶ ἄλλων τοιούτων πλεονεκτημάτων τῆς ἐποχῆς ἡμῶν, ὀφείλω νὰ κάμω μνησὶν καὶ ἄλλης ἐλλείψεως παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Τὴν σήμερον βαρβαίνονται καὶ τιμῶνται οἱ εὐφρῶς καὶ σοφοὶ ἄνδρες, οἱ λαμπρόντες τὰς κοινωνίας, καὶ ἀντιπροσωπεύοντες αὐτὰς ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς ἱστορίας τῶν ἔθνων· διὰ δὲ τοῦ ἐλαττηρίου τούτου λαλλασίας ἔσεται ἡ διανοητικὴ ἐνέργεια καὶ προάγονται αἱ ἐπιστήμαι, ἐνῶ τὸ πάλαι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παρεμύλλοντο οὗτοι καὶ περιεφρονούντο. Περὶ πολλοῦ εἶχον καὶ ἐτίμων οἱ Ἀθηναῖοι διὰ μηδαμίνης τινας ἀλφίτων χορηγίας τὸν ἀλφίτοπον Νουακίδην, κοινὸν καὶ ἀποχειροβίωτον ἄνθρωπον, ὁ δὲ Κύριπιδης ἐν Μακεδονίᾳ παρ' Ἀρχελάῳ τῷ βασιλεῖ καταβύωσις, μακρὰν τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ἥς καὶ τὸ κλίμα ἐγρωμίσεν· ὁ Λίσιγλος ἐν Γέλα τῆς Σικελίας ἐτάφη. Ὁ Θουκυδίδης περὶ τὴν Σικαπὴν ὕλην τῆς Θοράκης τὴν ἱστορίαν συνέγραψε καὶ ἐκεῖ ἐτελεύτησεν· ὁ δὲ Ξενοφῶν ἐν Σικιλοῦντι τῆς Ἠλείας. Ὁ εἰς Ἀλικαρνασσὸς Ἠρόδοτος εἰς Θούριος μετέφησεν, ὥστε τινες, καὶ Ἠροδότου Θουρίου τὰς ἱστορίας ἐπέγραψαν. Δύο ἐν τῷ κόσμῳ μεγάλους ὑπῆρξαν, λέγει ὁ Οἴθερος, ὁ μεταφράσας εἰς τὴν Γαλλικὴν τὸ σύγγραμμα τοῦ Οὐμβόλδου εἰς Ἑλλήνας τῆς φύσεως· ἐπιταλούμενον, οἵτινες εἰς τὰ μυστήρια πάσης ἐπιστήμης εἰσέδυσαν καὶ πᾶν τὸ ἀνθρώπινον ἐπιστητὸν ἐν τῷ νῶ αὐτῶν περιέλαβον, ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Οὐμβόλδος. Θαυμάζεται ἡ περὶ τοῦ Οὐμβόλδου, ἡ δὲ μνήμη αὐτοῦ ἡ κατέχουσα τοσοῦτον ὄγκον γνώσεων ἐκπλήττει. Ἀλλὰ τὸν Οὐμβόλδον ἐτίμα καὶ ἐγέναιεν οὐ μόνον ἡ πατρίς αὐτοῦ Πρωσία, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἑυρώπη ἅπασα· θανόντα δὲ πρὸ ἐνός περιόπου μηνὸς ἡ μὲν Πρωσία βυβαίως ἐκῆδυσεν, ἡ δὲ Γαλλία ἀμέσως ἀνδριάντα αὐτῷ ἐθέσπισεν. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἐπὶ ζωῆς του περιφροούμενος καὶ περὶ βιβλίου ἐν Χαλκίδι ἀπέθανε. Πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὸν φθόνον τῶν συμπολιτῶν τὴν ἐκ τῆς πατρίδος τῶν φυγῆν τοιούτων μεγάλων ἀνδρῶν, ἅπασι· ὁ φθόνος ἴδιος βαρβάρων

ἐστὶν, ὡς εἴρηθη, καὶ οὐχὶ Ἑλλήνων· ἀλλ' ἐνόησε, λέγει ὁ κοσμολόγος Quatrefago περὶ τῶν ἀνθρωπίνων φυλῶν πραγματευόμενος, προτερήματα εἰς ὑπερβολὴν ἐπιβόησαν εἰς ἐλαττώματα περιττανται καὶ εἰς κακίας ἐκτρέπονται. Οὕτω νομίζομεν, καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς ὁμοιογενεῖς δικαιολογουμένης ἐξοστρακίσσεως τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, τὸ σφόδρα φιλολευθερον τῶν Ἑλλήνων πᾶσαν ὑπεροχὴν ἀποστρεφόμενον, γελοίας καὶ ἀφυσίκου ἰσότητος ἰδέας ἐγέννησε, καὶ μετετέτραπε εἰς ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης ἐν τῷ « Ἐκκλησιάζουσας » ἰδίως ἐκωμώδησεν.

Ἄλλ' αἱ κηλίδες αὐτῶν εἰς τὴν βίον τῶν προγόνων ἡμῶν εἰσὶν ὡς αἱ κηλίδες τοῦ ἡλίου αἰ ὑπὸ τοῦ ἀπείρου φωτὸς αὐτοῦ ἀφανεῖς γινόμεναι· εἰς τὸν πόνον ὡστε ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας αὐτῶν θέλει μᾶς διδῆαι ἀείποτε ὕλην διδασκαλίας πρὸς βελτίωσιν ἡμῶν.

Αἱ δὲ φυσιολογικαὶ ἐπιστῆμαι ἐνεκα τῆς μεγάλης προσόδου αὐτῶν δύναται οὐσιαστικῶς νὰ μᾶς συνδράμωσι πρὸς βελτίωσιν τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν χαρακτήρων. Ὁ Καρτέσιος πρὸ πολλοῦ ἐνόησας τοῦτο ἐκήρυττεν, ὅτι ἐκ τῆς ἱατρικῆς πρέπει νὰ προσδοκῶμεν τὴν βελτίωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἔργον μὲν ὅσον ἐστὶν ἡ τῶν ἀνατομικῶν ἀτελειῶν καὶ ἐλλείψεων τοῦ ὁργανισμοῦ ἡμῶν ἐπαυρῶσαι, ἀνθρώπινον δὲ ἡ πρὸς εὐξίαν, εὐνοστίαν καὶ εὐψυχίαν εὐδῶσαι. Διὰ καλῶς ἐνοουμένης καὶ δεξιῶς ἐφηρμοσμένης διαίτης, καὶ ἀγωγῆς οἱ ἀνθρώποι εὐμελέστεροι, εὐρωστώτεροι καὶ δυσπαθέστεροι γίνονται. Ὁ δὲ περιώνυμος Plourens ὑπεστήριξε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ὅτι οἱ ἀνθρώποι δύναται νὰ γίνωσιν οὐ μόνον μακρόβιοι, ἀλλὰ καὶ μακροαιῶνες. Διὰ ἀσκήσεως καὶ γυμνάσεως καὶ εὐστόχως διευθυνομένης ἐνεργείας οὐ μόνον αἱ σωματικαί, ἀλλὰ καὶ αἱ διανοητικαὶ καὶ ἠθικαὶ δυνάμεις ἀναπτύσσονται καὶ κρατύνονται, ὅταν μάλιστα ἡ ἀναγκαιὴ ἰσοςθένεια καὶ ἰσοβρομία φυλάττηται. Τὸ δὲ οὐσιωδέστερον πάντων ἐστὶν, ὅτι οἱ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἡ χεῖρον μεταγόμενοι χαρακτήρες διὰ οἴας διήποτε τεχνάσεις, μεταδίδονται ἐκ τῶν γονέων εἰς τὰ τέκνα. Ἡ φυσικὴ κληρονομία τρώντι δὲν διαφεύγει οὔτε τῶν ἀπλουστέρων ἀνθρώπων τὴν παρατήρησιν. Ὁ δὲ ἱπποκράτης φυλῶν τινῶν μακροκεφάλων μείαν ποιοῦμενος, φησὶ « τὴν μὲν γὰρ ἀρχὴν ὁ νόμος αἰτιώτατος τοῦ μήκους τῆς κεφαλῆς » νῦν δὲ καὶ ἡ φύσις συμβάλλεται τῷ νόμῳ » καὶ « καθὼς γίνονται ἐν φαιλακρῶν φαιλακοί, καὶ ἐν γλαυκῶν γλαυκοί, τί καὶ ἐν μακροκεφάλων μακροκέφαλον γενέσθαι; » Ὁ δὲ Δούτωρ Δουκᾶς, ἱατρὸς πολυέτωρ καὶ πολυμνήμων, ἐν ὀγκῶδες συγγράμματι τὰ περὶ φυσικῆς κληρονομίας θαυμασιῶς ἀνεπτυξεν. Ἀλλὰ βεβαιῶς θέλω ὑπερβῆ τὰ ὅρια τοῦ λόγου ἐὰν διὰ μακρῶν ἐνταῦθα διαλέξω τὰς παρατηρήσεις καὶ τὰ πειράματα τοῦ Knighτ τὰ ὑπὸ τοῦ Prichard μνημονεύμενα, δι' ὧν καταφαίνεται τίνι τῷ τρόπῳ εἰς τὰ ζῶα καὶ αἱ ἐπίκτητοι ἔξεις καὶ διαθέσεις ἐκ τῶν γονέων εἰς τὰ τέκνα μεταχεύονται ὡσαύτως καὶ τὰ ἐπὶ τῶν κυνῶν πει-

ράματα τοῦ Shvam· περιβόητον ἐπίσης ἐστὶ τὸ πείραμα τοῦ Daubantaun, ὅστις διὰ τῆς ζωοτεχνικῆς καλουμένης μεθόδου ἐκ γενεῆς εἰς γενεάν ἐνεργῶν μετὰ δέκα γενεᾶς τὰ πρόβατα εἰς μερινοὺς μετέβαλε. Καὶ ἐὰν αἱ τῶν ζῶων μεταβολαὶ πρὸς τὸ συμφέρον ἡμῶν κατορθοῦνται, οὐδὲν καλύει καὶ τὴν βελτίωσιν τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐπιτύχωμεν. Ὁ ἀνθρώπος κληρονομεῖ ἐν γένει ἐκ τῶν γονέων αὐτοῦ οὐ μόνον τοὺς φυσικοὺς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἠθικοὺς χαρακτῆρας, οὐ μόνον τὴν τοῦ σώματος μορφὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἔξιν. Κληρονομεῖ οὕτως ὁ ἀνθρώπος τὰς κλίσεις, τὰς ἀράξεις, τὰς διαθέσεις, τὰς ἔξεις καὶ πάντα τὰ ἠθικὰ αἰσθητά, εἴτε διὰ τῆς κακῆς ἀνατροφῆς διαστρεφόμενα καὶ ματαιούμενα, εἴτε διὰ τῆς καλῆς ἀκμαζόντα καὶ γενναῖα. Τὸ εὐγενέστερον ἐπίσης τῶν ἠθικῶν αἰσθημάτων, ἡ δικαιοσύνη αὐτῆ, ὅτε μὲν διὰ τῆς ἀγωγῆς ἀμαυροῦται καὶ συναρπάζεται, ὅτε δὲ ἐπιτείνεται καὶ αὐξάνει ἀμαυρούμενον δὲ ἡ κρατούμενον τὸ αἰσθημα τοῦτο μεταδίδεται καὶ μεταχεύεται εἰς τὰ ἔκγονα. Ἐὰν δὲ κρατυνθῆν μεταδῶθῃ, προκατάρχει τῶν ἄλλων αἰσθημάτων καὶ πάντων τῶν καθῶν, καὶ τὸν ἀνθρώπον εἰς τὰς δικαιοπραγίας διατρέψῃ ὥστε ἐκ τῆς φύσεως νὰ ἀπορβῆ τὸ δικαιοπραγεῖν κατορθοῦται. Ἡ ἱστορία τῶν Ἀριστείδων, τῶν δικαιοτέρων τῶν Ἑλλήνων, ὑπὸ τῆς φύσεως μᾶλλον εἰς τὴν δικαιοσύνην διατεθειμένον περίστησιν. Ὁ ποιητὴς Ἑσχόλιος τρώντι εἰσάγει εἰς τὴν σκηνὴν τὸν Ἀριστείδην ἐρωτώμενον ὑπὸ τοῦ Νικίαι ὡς ἐγέναι δικαίος· αἱ μὲν φύσις τὸ ν μείγιστον, ἀπήντησεν ὁ Ἀριστείδης, ἔπειτα δὲ ν καὶ γὰρ τὴν φύσιν προθυμῶς συνελάμβανον. » Μακάριοι οἱ λαοὶ ἐν οἷς τὸ αἰσθημα τοῦτο διὰ καλῆς παιδαγωγίας ἐκτυλισσεται, καὶ ἐντονώτερον εἰς τὰ ἔκγονα μεταδίδεται! διότι

« Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλέθησαν πᾶσ' ἀρετὰ ἕσι »

ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι.

Ἐν δὲ τῇ δικαιοσύνῃ καὶ ἄλλο μείγιστον ἀγαθὸν τοῦ βίου περιλαμβάνεται· ἐν τῇ δικαιοσύνῃ πᾶσα ἐλευθερία ἐστίν, ἔλεγεν ὁ περιώνυμος οἰκονομολόγος Michel Chevalier ἐν ταῖς περὶ ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου διατριβαῖς αὐτοῦ· ὅσοι δὲ λαοὶ δὲν ἔχουσι ζωὴν καὶ ἀκμασίον τὸ τῆς δικαιοσύνης αἰσθημα ὀνόματι εἰσὶν ἐλεύθεροι, ἀλλ' οὐ πράγματι.

Ἡ δὲ φυσικὴ κληρονομία περιέρχεται εἰς τὰ ἔκγονα πατρῶν ἢ μητρῶν· ὁ Γαλλὸς ἐκληρονόμει τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τὸ ἀρχηγτον καὶ πρῶτον, ἐνφ ἡ μήτηρ αὐτοῦ ὀργιλοτάτη ἦν, ὥστε καὶ τὰς θερραπίνας δάκνειν, λέγει ὁ ἴδιος. Ὁ δὲ Γέτα, ὁ τῆς Γερμανίας σοφώτατος καὶ εὐφρόντατος ποιητῆς, ἐκκληρονόμει τῆς μητρὸς αὐτοῦ τὴν μεγίστην ἀπάθειαν, ὡς ὁ βιογράφος αὐτοῦ Blaue διηγείται. Ὁ Κόμμοδος δὲν ἐκκληρονόμησε τὴν ἀγαθότητα καὶ ἀρετὴν τοῦ Μάρκου Ἀυρηλίου, ἀλλὰ τὴν ἀισχρότητα τῆς Φαυστίνης· ἡ δὲ θηριωδία τῆς Ἀγριππίνης ἐνεσαρκώθη εἰς τὸν Νέρωνα, καὶ οὕτω κατεξῆς.

Ὅπως δὲ ἐπιτύχωμεν νὰ διατηρήσωμεν καὶ βελτιώσωμεν τοὺς χαρακτῆρας τῆς φυλῆς ἡμῶν, δέον

ἵνα ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδῶν ἀρρέναν τε καὶ θηλέων, παραδίδοντας αὐτοὺς εἰς ἀξιόους παιδαγωγούς καὶ παιδοτρίβας, καὶ φροντίσωμεν ἵνα δώσωμεν αὐτοῖς ἐγκαίριως εὐξίαν τοῦ τε σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, καὶ ἐκκόψωμεν φυόμενα ἤδη κληρονομικὰ ἐλαττώματα πρὶν αὐξηθῆναι ἀνιάτα γίνωσιν.

Ἐπιβλήτω οὖν ὁ πολιτικὸς ἐν Ἑλλάδι ἐκ τῶν ἱατρικῶν ἐπιστημῶν, ὅπως καταστήσῃ ἔθιμα παρ' ἡμῶν τὰ γυμνάσια καὶ λοιπὰ ἱατρικὰ παραγγέλματα, δι' ὧν ἐπιτυγχάνονται ἡ εὐτομία τῶν νεύρων, ἡ εὐθυραία τῶν μυῶν, καὶ πᾶσα ἡ τοῦ σώματος εὐξία· ὡφελήθητι ἐκ τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν, ὅπως καταστήσῃ ἔξιν τὸ παιθαγεῖν τοῖς νόμοις καὶ τὸ ὑπεῖκειν τοῖς ἀρχουσιν, ἔξιν τὸν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐρωτα, τὴν τε φιλοανθρωπίαν καὶ φιλοκαλίαν καὶ πᾶσας συλλήθδην τὰς κοινωνικὰς καὶ ἰδιωτικὰς ἀρετὰς. Ἀλλὰ καὶ πολιτικοὶ καὶ διδασκαλοὶ καὶ ἱατροὶ συνεργήσωμεν ἅπαντες, ἵνα ἀναβιβάσωμεν πάλιν τὸ ἔθνος ἡμῶν εἰς τὴν ὑψίστην βαθμίδα τῆς κλίμακος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἡ τέρσις ἡμῶν φανταζόμενων, ὅτι αἱ ἐπερχόμεναι γενεαὶ θέλουσιν σεμνύσασθαι εἰς τὴν εὐανδρίαν τῆς πατρίδος, ἔστω ἡμῶν μεγίστη χάρις, καὶ ὅτι θέλουσιν μακαρίζειν ἡμᾶς συνεργήσαντας εἰς τοῦτο, ἔστω ἡ γλυκύτερα ἀμοιβή. Οἱ μεγαλόψυχοι ἄνδρες οὐ τὸ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ περίβλεπτον, ἀλλὰ τὸ μετὰ θάνατον αἰδίμῳ ἐπιδιώκουσιν. Ἀναπέψωμεν δὲ τὰς δεήσεις ἡμῶν εἰς τὸν ὕψιστον ὑπὲρ τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τούτου, τοῦ βασιλέως ἡμῶν, τοῦ τιμῶντος τὴν ἀρετὴν καὶ παιδείαν, καὶ περὶ πολλοῦ ποιούμενου τὴν ἐπιστήμην, ἐξ ἧς βέουσιν ἀγλαὰ νάματα, ἀρδαύοντα τὴν Ἑλληνικὴν γῆν, ἧτις καὶ πάλιν ἐλασθήσονται βλαστοῦς εὐθαλεῖς ἀρχαῖας εὐφύτας καὶ ἀρχαίας δόξης.

ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΚΑΙ ΑΛΩΣΙΣ

ΤΗΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1453.

Κατὰ τὰς ἀρχικάς πηγὰς συγγραφεῖσα ὑπὸ

A. Δ. ΜΟΡΑΜΑΝΝΟΥ.

(Συνεχ. ἴδι φιλολόγ. 210, 220, 221 καὶ 222.)

Ἐνεκα τοῦ θανάτου τοσοῦτων γενναίων ἀνδρῶν, 40 μὲν κατὰ τὰς ἑλληνικὰς μαρτυρίας, 90 δὲ, ὡς προείρηται, κατὰ Ν. Βάρβαρον, ἀνεφύησαν σκάνδαλα καὶ ἐρίαι ἐγένετο μεταξύ ἑνετῶν καὶ Γενουσηαίων ἀποδιδόντων τὴν ἀποτυχίαν εἰς τὴν ἀπειρίαν τοῦ Κόκου, ὅπερ πιστεύει καὶ ὁ Ν. Βάρβαρος. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ λυπούμενος διὰ τὰς διχονοίας ἔσπευ-

σε νὰ καταπαύσῃ ταύτας, λέγων αὐτοῖς φιλικῶς τῷ τρόπῳ « Παρκαλιῶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, εἰρηνεύετε, καὶ ἀρκεῖ ὑμῖν ὁ ἔξωθεν πόλεμος, καὶ μὴ ἀναίεταξὺ ὑμῶν μάχεσθε διὰ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ θεοῦ (α). Τὴν 29 Ἀπριλίου ἐξελεχθῆ ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος Κόκου, παιδάργου τῶν ἐκ Τραπεζοῦντος; πλοίων, ὁ Δολφὶν Δολφίν, ὃν φρονιμῶντ' ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ ἀποφραχθεῖσαν πύλην διεδέχθη ὁ Ἰωάννης Λορεδάν. Καὶ ὁ μὲν κανονοβολισμὸς ἐξηκολούθει πάντοτε ἐναντίον τῶν γερσίων τειχῶν, αἰ πολιορκούμενοι ὅμως ἐπανόρθουν ταῦτα συνεχῶς, ὥστε οἱ ἔγθοροι οὐδὲν κατώρθωσαν νὰ προβάσιν ἐγγυτέρω (β).

Μέχρι τῆς 4 Μαΐου τὰ πράγματα εὐρίσκοντο εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν. Ἀλλ' ἐν τούτοις ἐπῆλθεν ἑλλησις τῶν ζωοτροφῶν καὶ πρὸ πάντων ἄρτου καὶ οἴνου· οἱ σκοποὶ ὠλεομένοι ἀπὸ τῆς ἐλατέρωθεν γενομένης ἀνακωχῆς ἐγκατέλιπον κατ' ὀλίγον τὰς θέσεις κύτων καὶ ἀπῆλθον ἐκαστος εἰς τὰ ἑῷα. Οἱ δὲ Τούρκοι ἄμα παρατηρήσαντες τοῦτο, ἐπλησίασαν πρὸς τὰς ἐρήμους φρουρῶν θέσεις, καὶ διὰ σιδηρῶν ἀγλίστρων ἐσυραν κάτω τὰς πλήρεις γόματος σπυρίδας καὶ τὰς κληματίδας, ὅπισθεν τῶν ὀπίλων ἐμάχοντο οἱ ἐν τῇ πόλει. Ἀλλ' ἐπέθεσαν ἀμέσως ἄλλα, καὶ ἀπηγορεύθη αὐστηρῶς ἐκάστη ἡ ἐκ τῆς οἰκίας θέσεως ἀπομάρτυσις. Οἱ στρατιῶται καταμνησθέντες παρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τῷ αὐτοκράτορι καὶ ἐπιπληττόμενοι παρ' αὐτοῦ, ἀπερῶθησαν ὅτι αὐτοὶ τε καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς στεροῦμενοι τροφῆς ἠναγκάσθησαν ν' ἀπέλωσιν πρὸς ἀνάγκησιν, ὅθεν ὁ αὐτοκράτωρ ἐκέλευε πάντας τοὺς ἕνεκα γήρατος ἢ ἄλλων αἰτιῶν μὴ δυναμένους νὰ φέρωσιν ὄπλα, ὅπως κομίζωσιν εἰς τοὺς ἐπὶ τῶν τειχῶν φρουρούς ἄρτον καὶ ἄλλας ζωοτροφίας· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ χρημάτων ἦν σπάνις προσέταξεν ἵνα λάβωσιν τὰ χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ σκύθη τῶν ἐκκλησιῶν καὶ κατασκευάσωσιν ἐξ αὐτῶν νομίσματα, ὑποχρεθεῖς ὅτι μετὰ τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς πόλεως θέλει ἀποδώσει τετραπλάσια τούτων ταῖς ἐκκλησίαις (γ).

Οὐδὲν ἀπορίας ἀξίον εἶναι ἐὰν τινες ἐν τῇ πόλει κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐπειθῶντ' ἐπιχειρήσωσιν ἐρίδας μεταξύ τῶν πολιτῶν, ὅπως τοῦτο ἀπανταχοῦ συμβαίνει ἐν τοιαύταις περιστάσεσι (δ).

Τὴν 3 Μαΐου ἐπέθεσαν ἐπὶ τῶν πρὸς τὸν Κεράτιον κόλπον τειχῶν δύο τηλεβόλα ἐστραμμένα ἐναντίον τῶν τουρκικῶν πλοίων. Αἱ ἐκ τούτων προσηνθεῖσαι ζημίαι ἠνάγκασαν τοὺς Τούρκους, ἐν ἀεργίᾳ μὲχρι τοῦδε διατελοῦντας, ν' ἀρχίσωσι καὶ

(α) Φραντζ. σελ. 258.

(β) Ν. Βάρβαρ. σελ. 33.

(γ) Ὁ Κωνσταντῖνος Δραγάτζης διὲν ἀνεκνήθη αὐτοκράτωρ οὐδ' ἐξέσκασι ποτὲ τὰ κυριαρχικὰ τοῦ αὐτοκράτορος δικαιώματα δι' ἃ τὰ προστάγματα αὐτοῦ κατασκευασθέντα νομίσματα δὲν ἔφερον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκαράθησαν κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους τύπους. Ἡ ἀνατομία τῶν νομισμάτων τῆς ἐποχῆς ταύτης, καὶ τοὶ τὰ μάλιστα λόγοι ἀξία, εἶναι ὅμως ἀδύνατοι ἀγνώστοι ὄντος τοῦ τύπου τοῦ πρὸς ἐκκοπὴν αὐτῶν χρησιμώσαντος.

(δ) Φραντζ. σελ. 259, 260, 261. — Ν. Βάρβαρ. σελ. 33, 34.

αὐτοὶ τὴν κατὰ τῶν παραθαλασσίων τειχῶν καννο-
βολισμόν, ὅστις ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν διήρ-
κασε πολλὰς ἡμέρας, ἀνευ ἡμῶς οὐδενὸς ἀπεικταίου
ἀποτελέσματος (α).

Περὶ δὲ τοῦ ἐξ Ἐνετίας ἐπικουρικοῦ στόλου τοῦ
ὑπὸ τῶν Ἰακώθων Λορεθάν οὐδεμίαν εἶχον εὐδαιμονίαν
μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Αἱ δὲ οὗτοκράτωρ ἀ-
πέστειλεν ἐν βριζίον μετὰ 12 ἀνδρῶν πρὸς ἀνα-
ζήτησιν αὐτοῦ. Τὸ πλοῖον τοῦτο ἀπέπλευσε τὴν 3
Μαΐου ἀναπετάσας τουρκικὴν σημαίαν, καὶ φέρον-
τος τοῦ πληρώματος τουρκικὴν ἐνδυμασίαν (β).

Τὴν 4 Μαΐου ἐγένετο πιθανῶς ἡ ἐφοδος τοῦ Ἰ-
ουστινιανοῦ ἐναντίον τῶν τουρκικῶν νηῶν· περὶ
ταύτης οὐδὲν ἀναφέρει οὐδὲν Φραντζῆς καὶ ὁ Βάρ-
βαρος· μόνος δὲ ἐν τῇ ὑπερσείᾳ τῶν Γενουναίων ἐβ-
ρισκόμενος Δούκας δίδει τινὰς εἰδήσεις. Πρὸς τὸν
πισπὴν τοῦτον ἐφώπλισεν ὁ Ἰουστινιανὸς εὐρυτέρας
πλοῖον, παραλαβὼν τοὺς ἀνδρείοτέρους τῶν Ἰταλῶν
καὶ παντοῖα μηχανικὰ σκεύη. Οἱ ἐν Γαλατῇ συμ-
πολίται αὐτοῦ δὲν ἠμέλησαν νὰ ἀναγγελοῦσι ταῦ-
τα τῷ Σουλτάνῳ, καὶ οἱ Τούρκοι γρηγοροῦντες ἐ-
ποίησαν τὰς ἀναγκαῖας προετοιμασίας ἵνα ἀπο-
κρούσωσιν αὐτούς. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἡ ναὺς ἄ-
ρχα τὰς ἀγκύρας ἐπλησίασε πρὸς τὴν τουρκικὴν
στόλον· ἀλλ' ἐν τῷ ἅμα βολῇ τηλεβόλου διστρύψα-
σεν αὐτὴν κατὰ τὰ πλάγια καὶ κατεπόντισε. Μόλις
κατώρθωσε νὰ διασωθῇ ὁ Ἰουστινιανός, ἐκ δὲ τοῦ
πληρώματος ἐπνίγησαν ἄνδρες ὑπὲρ τοῦς 150 (γ).

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν (5 Μαΐου) ἐτέθησαν ἐπὶ
τοῦ λόφου τῆς Περαιᾶς μεγάλη τηλεβόλα διεθυ-
νώμενα κατὰ τῶν παρὰ τῇ ἀλύσει πλοίων. Αἱ ἐκ-
σφενδονιζόμεναι σφαῖραι ἐξύγχιον 200 λίτρας. Ἡ
τρίτη σφραῖρα κατέπεσεν ἐπὶ πλοίου 300
τόνων τῶν ἐν Γαλατῇ Γενουναίων, ἔχοντος φορ-
τίον μετὰ ζῆι, κηροῦ καὶ παντοίων ἄλλων εἰδῶν,
ἀξίας 12,000 δουκάτων, καὶ διαφύετο τὸ σκάφος
κατεπόντισεν ἀμέσως αὐτὸ μετὰ πλείστων ἐκ τοῦ
πληρώματος.

Ὁ ἐν Γαλατῇ Ποδέστας ἀπέστειλε παραχρῆμα
πρέσβεις εἰς τὸ στρατοπέδον τῶν Τούρκων ἐπι-
τιμώμενος αὐτοῖς ἐπὶ τῷ παραχθέντι. Οἱ πρέσβεις
οὗτοι ἐλεῖξαν τάδε· « Ἡμεῖς φίλοι οὐκ ἐσμὲν καὶ τὰ τῆς
φιλίας πράττοντες, ἐσημῆναμεν τὴν ἐλευσίαν τῆς
τριήρεως· καὶ γὰρ εἰ οὐκ ἔσθε παρ' ἡμῶν ἐνωτι-
σθέντες τὴν ἐλευσίαν αὐτῆς, εἰς κενὸν ἂν ἦσαν οἱ
τόσοι κόποι τῶν διὰ ξηρᾶς εἰσαχθέντων ἐν τῷ λι-
μένι οὐδὲν ὀφθαλμίζοντα πλοίων· τέρμα γὰρ ἐμελλον γε-
γονέναι καὶ κόνις παρὰ τῶν Ῥωμαίων, ἡμεῖς δὲ
τὴν ἀντιμισθίαν πληρώσαντες ἐποιήσατε ἡμῶν τὴν
τοσαύτην ζημίαν. Ὁ ἐν τῶν λόγων τούτων οὗς ἀ-
ναφέρει ὁ Δούκας, φαίνεται ὅτι τὸ πλοῖον τοῦτο
εἶχε προμηθεύσει τὴν πρὸς ὑπερνωτὸν ἀναγ-
καίαν ὕλην. Οἱ δὲ ὑπουργοὶ τοῦ Σουλτάνου ἀπε-
κρίθησαν· « Μὴ γινώσκοντες ὑμετέραν εἶναι τὴν

ναὺν ἀλλὰ θαρρόντες τῶν ὑπεναντιῶν εἶναι, τοῦτο
καὶ πεποιθήσαμεν. ἔχετε οὖν θαρρός καὶ εὐχεσθε
τοῦ λαβεῖν ἡμᾶς τὴν πόλιν· καὶ γὰρ ἤδη πάρεστιν
καὶ ὁ καιρὸς ἐγγύς ἔστι, καὶ τότε πᾶσα ζημία καὶ
πᾶν ἕτερον τὸ ὀφειλόμενον ἡμῶν δοθήσεται. Ὁ Ἐ-
πειδὴ δὲ τὰ παρὰ τὴν ἄλυσιν πλοῖα ἐπαθον μαγά-
λας ζημίας ἀπὸ τῶν τηλεβόλων ἐκείνων, πλείονων
ἐκ τοῦ πληρώματος φονευομένων καὶ ἐκάστην βο-
λήν, ἐγαλάσθη ἡ ἀλύσις καὶ ἐξελθόντα τοῦ λιμέ-
νος προσωρμίσθησαν ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ Γαλατῆ (α).

Κατὰ τὴν 6 Μαΐου οὐδὲν ἄξιον λόγου συνέβη.

Τὴν δὲ 7 περὶ τὴν 11 ὥραν τῆς νυκτὸς ἀπε-
πειράθησαν 30,000 Τούρκοι κατὰ ξηρὰν ὁδὸν ἐξ
ἐφθόρου κυριεύσωσι τὴν πόλιν, πλὴν συνκαθεῖστος
μάχης ἤτις διήρκεσε τρεῖς περίπου ὥρας ἀπεκρού-
σθησαν πολλοὺς ἀπολέσαντες. Ἐξέλιξεν δ' ἐπιρροῦ-
σαν οἱ Τούρκοι τὴν πρὸ τῶν ἀνακτόρων κειμένην
πόλιν τὴν ἀγούσαν ἐκτὸς τῶν τειχῶν, ἀλλ' οἱ πε-
λορηκόμενοι ἀπέφραξαν αὐτὴν πάλιν. Ἐν τῷ με-
ταξὺ τούτῳ διακόψαντος τοῦ τουρκικοῦ στόλου
τὰς ἐχθροπραξίας, τὰ πλοῖα τῶν χριστιανῶν προσ-
ωρμίσθησαν παρὰ τῇ ἀλύσει ἤτις συνεδέθη πάλιν
ἀσφαλῶς (β).

Τὴν 8 Μαΐου ἀπεφάσισε τὸ συμβούλιον τῶν δώ-
δεκα ἵνα βυθισθῶσι τὰ ἐν τῷ λιμένι τρία ἐνετικά
πλοῖα, ἀποδιβαζομένων προηγουμένως εἰς τὴν ξηρὰν
τῶν ἐμπροσθεμάτων. Πλὴν τὰ πληρώματα ἀντέ-
στησαν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως, εἰπόντα
ὅτι τὰ πλοῖα ἦσαν αἱ κατοικίαι αὐτῶν, καὶ ὅτι
ἐὰν οἱ ἐχθροὶ κυριεύσωσι τὴν πόλιν καὶ υποδουλώ-
σωσι πάντας, αὐτοὶ θέλουσι μέχρι θανάτου ὑπε-
ρασπισθῆ τὰ πλοῖα ταῦτα. Ἡ ἔνστασις αὕτη τῶν
γενναίων ναυτῶν ἠνάγκασε τὸ συμβούλιον τῶν δώ-
δεκα νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν ἀπόφασιν (γ).

Τὴν 9 Μαΐου τὸ συμβούλιον τῶν δώδεκα ἀπε-
φάσισεν, ἀνακαλέσαντες τὸν πλοίαρχον Γαβριὴλ
Τρεβιζάν ἐκ τῶν δύο αὐτοῦ τριήρων μετὰ 400
ἀνδρῶν, νὰ ἀναθέσωσιν αὐτῷ τὴν ὑπεράσπισιν θε-
σεώς τινος κατὰ ξηρὰν. Καὶ οὕτω αἱ δύο τριήρεις
ἀφοπλισθεῖσαι ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ λι-
μεναρχοῦ Ἀλδὸυ Διέδου, ὀνομασθέντος τὴν ἐπισῦσαν
ἠγεμόνης ἕλων τῶν ἐν τῷ λιμένι δυνάμεων, καὶ ἀ-
ναλαβόντος τὴν διοίκησιν αὐτῶν (δ).

Τὴν 11 Μαΐου ἐξηκολούθει ὡς συνήθως ὁ καννο-
βολισμός· τὴν δὲ 12 περὶ τὸ μεσονύκτιον ἀπεκρού-
σθη ἡ ἐφοδος 50,000 Τούρκων ἐναντίον τῶν τειχῶν
τοῦ Ἐβδόμου, καὶ τὴν ἐπομένην κατέλαβεν ὁ Γαβριὴλ
Τρεβιζάν τὴν δρισκεύσαν θέσιν, ἣτις πιθανῶς ἦν
παρὰ τῇ πύλῃ τοῦ Ἁγ. Ῥωμανοῦ, διότι ἐνταῦθα εἶ-
χον ἀνακαινισθῆ μέρη τινὰ τῶν τειχῶν (ε).

Τὴν 14 Μαΐου μετεκόμισαν οἱ Τούρκοι τὰ ἐπὶ
τοῦ λόφου τῆς Περαιᾶς τηλεβόλα τὰ ἐναντίον τῶν

(α) Ν. Βάρβαρ. σελ. 35, 36. — Δούκ. σελ. 277 — 79.
(β) Ν. Βάρβαρ. σελ. 36, 37.
(γ) Ν. Βάρβαρ. σελ. 37, 38.
(δ) Ν. Βάρβαρ. σελ. 38.
(ε) Ν. Βάρβαρ. σελ. 39.

χριστιανικῶν πλοίων ἐστραμμένα, εἰς τὸν αἰγιαλὸν
τοῦ νῦν Χάσκιοι, καὶ διεύθυνον αὐτὰ ἐναντίον τῆς
βορείου ἀκρᾶς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ Κυνέ-
γιον. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἠδύνατο ἐντεῦθεν νὰ προσ-
βάλωσι μετ' ἐπιτυχίας τὴν πύλην τὴν καλουμένην
νῦν Ἀνθῶν Σαράγι Καπουαὶ καὶ τὰ αὐτοκρατορικὰ
ἀνάκτορα, μετέφεραν ταῦτα εἰς τὴν καννοστοιχείαν
τὴν ἐναντίον τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ τεθεῖ-
σαν πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτῆς. Οἱ πολιορκούμενοι τότε
πρὸς ἀμυναν αὐτῶν διώρισαν ἐνταῦθα 300 ἔτι στρα-
τιώτας Ἰταλοὺς φέροντας ἐξαρματα πυροβόλα (α).

Ἡ 15 Μαΐου παρήλθεν ἀνευ σπουδαίου τινὸς συμ-
βεβηκότος. Τὴν δὲ 16 περὶ τὴν ὁ μ. μ. βριζικὰ
τινα ἐκ τοῦ ἐν Βεσικτὰς προσωρμίσμένου τουρκικοῦ
στόλου ἐπλησίασαν εἰς τὴν εἰσοδὸν τοῦ λιμένος. Οἱ
δὲ ἐπὶ τῶν παρὰ τῇ ἀλύσει εὐρισκόμενων πλοίων
νομίσαντες ὅτι ἦσαν χριστιανικὰ διαφυγόντα τὸν
τουρκικὸν στόλον, ἔμενον ἐντελῶς ἡσυχῶν· ἀλλ' αἰ-
φνης ἤρριξαν ἐκείνα καννονοβολούντα. Τότε ἀντε-
πυροβόλησαν καὶ οἱ χριστιανοὶ, καὶ τρέψαντες τὰ
ἐχθρικά κατεδίωξαν μέχρι τοῦ Βεσικτὰς, μετ' ὁ ἔ-
πανήλθον εἰς τὰς οἰκίας θέσεις (β).

Καὶ μέχρι μὲν τοῦδε ὁ πόλεμος ἐγένετο κατὰ τε
ξηρὰν καὶ θάλασσαν, ἀλλ' ἀρμικόμενων τῶν Σέρβων
ὑπονομοποιῶν ἤρξατο καὶ συνεχῆς ὑπὸ τὴν γῆν
πόλεμος. Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἀνεκαλύφθη ἡ
πρώτη ὑπόνομος ἦν οἱ Τούρκοι κατεσκευάσαν ἐναν-
τίον τῆς Καλλιγαιρίας πύλης. Ἡ ὑπόνομος αὕτη
προέβη ἡμισὸς σχεδὸν μίλιον, καὶ οἱ Τούρκοι εἶχον
ἤδη διατυρπηθεῖ τὰ θεμελίαι τῶν τειχῶν ὅτε ἀνε-
κάλυψαν αὐτὴν οἱ πολιορκούμενοι.

Ὁ μέγας Δοῦξ Λουκᾶς Νοταρᾶς εἰδοποίησε τὸν
αὐτοκράτορα, ὅστις προσέταξεν ἀμέσως νὰ κατα-
σκευάσωσιν ἀνθυπόνομον. Ὁ Γερμανὸς Ιωάννης Γράντ
ἀνέλαβε τὴν κατασκευὴν ταύτης, καὶ βοηθούμενος
παρὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Νοταρᾶ χρηρηγηθέντων ἐργατῶν,
ἀνεύρε τὴν ὑπόνομον καὶ ἐπέπρησε τὰς συγκατού-
σας αὐτῇ δοκούς, ὥστε ἐκ τῶν ἐνταῦθα ἐργαζομέ-
νων οἱ μὲν κατεγώθησαν ὑπὸ τῆς καταπεσοῦσης γῆς,
οἱ δὲ ἐφρονεῦθησαν ἐκ τοῦ πυρός καὶ τοῦ καπνοῦ (γ).

Τὴν 17 Μαΐου ἦλθον ἐκ νέου πέντε τουρκικὰ
πλοῖα ἐκ Βεσικτὰς πρὸς τὴν ἄλυσιν· ἀλλ' ἀπεκρου-
σθέντα δι' ἰσχυροῦ καννονοβολισμοῦ ἐκ τῶν χριστι-
ανικῶν ἀπέβησαν οὐδεμίαν βλάβην παθόντα (δ).

Τὴν 18 Μαΐου, ἅμα τῇ ἡμέρᾳ, εἶδε μετὰ θυ-
μασμοῦ ἡ φρουρὰ τῆς Χαρσίας πύλης ἔργον ὅπερ οἱ
Τούρκοι τὴν προηγηθεῖσαν νύκτα ἐν διαστήματι τερ-
σάρων ὠρῶν κατεσκεύασαν, ἀλλὰ τὸ ὅποιον πάντες οἱ
κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐργαζόμενοι ἤθε-
λον μόνως ἐντὸς ἐνὸς μηνὸς ἀποπερατώσῃ. Τὸ ἔργον
τοῦτο, ὅπερ ὑψηλὸν δέκα περίπου βήματα μακρὰν
τῆς τάφρου, ὑπὸ μὲν Φραντζῆ ἐλέσπολις καλούμενον
ὑπὸ δὲ Βαρβάρου προπύργιον (bastion), κατεσκευά-
σθη ἐκ ξύλων ὀγκωδῶν περικαλυφθέντων διὰ δερ-

(α) Ν. Βάρβαρ. σελ. 40.
(β) Ν. Βάρβαρ. σελ. 40.
(γ) Ν. Βάρβαρ. σελ. 41. — Φραντζ. σελ. 244.
(δ) Ν. Βάρβαρ. σελ. 41.

μάτων κμηλῶν, βουδάλων καὶ βωῶν καὶ ἐνεπλη-
σθη ἐξ ἡμισείας χύματος. Πανταχόθεν ὑπῆρχον ἀ-
ναβάθραι καὶ καταβάθραι ἵνα εἰσερχώμενοι καὶ ἐξέρ-
χονται οἱ φρουροί. Κατὰ δὲ τὸ πρὸς τὴν πόλιν ἐ-
στραμμένον μέρος αὐτοῦ ὑπῆρχον τρεῖς θύραι. Ἐν
αὐτῷ συνεκομισθῆσαν παντὸς εἴδους ὄπλα καὶ μη-
χαναί· διότι οἱ Τούρκοι ἐσκόποντο νὰ προσβάλωσι
διὰ τῆς ἐλεπόλεως αὐτῆς ὑψηλοτέραις καὶ τῶν προ-
ταγισμάτων, τὰ ἐνδοτέρω τείχη καὶ τοὺς πύργους,
καὶ νὰ πληρώσωσι χύματος τὰς τάφρους. Ἀπὸ τῆς
ἐλεπόλεως μέχρι τοῦ στρατοπέδου κατεσκευάσαν
ὀδὸν πανταχόθεν ἀγυρωμένην. Αἱ ὑπ' αὐτῆς προξεν-
νηθεῖσαι ζημίαι ἦσαν ἀκαταλόγηστοι, διότι οἱ Τούρ-
κοι οὐ μόνον ἐκρήμυσαν τὰ τείχη καὶ ἐπληρώσαν
τὰς τάφρους, ἀλλὰ καὶ τὸν παρὰ τῇ πύλῃ πύργον
κατηδάφισαν. Περὶ δὲ τὴν ἐσπέραν διέκοψαν τὰς
ἐργασίας· αὐτῶν, μελετώντες νὰ ἐπαναλάβωσι ταῦ-
τα· τὴν ἐπισῦσαν· ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὁ Ἰουστι-
νιανὸς ἐνθαρρύνοντες τοὺς στρατιώτας παρεσκευάσαν
διαρκούσης τῆς νυκτὸς τὰ πρὸς ἀμυναν ἐναντίον τῆς
ἐλεπόλεως ἀναγκαῖα, ἀνορθώσαντες τὰ τείχη, κενώ-
σαντες εἰς τὰς τάφρους, ἀνοικοδομήσαντες διὰ πάντων
μηχανῶν τὸν κρημισθέντα πύργον (ὅπως νῦν ἐπι-
υπάρχει) καὶ τέλος ἐμπρήσαντες τὴν ἐλεπόλιν· ἐνὶ
λόγῳ τὰ πάντα ἐπεσκευάσθησαν ὡς ἂν οὐδὲν εἶχε
συμβῆ. Ὅτε τὴν ἐπομένην ἡμέραν οἱ Τούρκοι πρὸ
τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἐπορεύθησαν πρὸς τὴν ἐλέ-
πόλιν, ἐθαύμασαν μεγάλως ἰδόντες ταῦτα, καὶ ὁ
Σουλτάνος αὐτὸς εἶπεν ὅτι καὶ ἐὰν πάντες οἱ προ-
φήται ἔλεγον ὅτι οἱ ἄπιστοι ἰδύνατο νὰ κατορ-
θώσωσιν ἐν διαστήματι μίαις νυκτὸς τοιοῦτόν τι δὲν
ἤθελε πιστεύσει. Ἴσως κατὰ πρῶτον μετὰ τὸ συμ-
βεβηκὸς τοῦτο ἤρξατο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν νὰ δι-
στάζῃ ἐπὶ πλεόν περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐπιχειρή-
σεως αὐτοῦ.

Παραδόξως πως ὁ Ἐνετὸς Βάρβαρος οὐδὲν λέγει
περὶ τῆς πυρπολήσεως τῆς ἐλεπόλεως, καὶ τοι λε-
πτωμερῶς περιγράφει αὐτὴν· οὐδόπως ὅμως ἀμοι-
βάλλομεν περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ὑπὸ τοῦ Φραντζῆ
ἱστορουμένων, διότι καὶ ὁ Βάρβαρος αὐτὸς οὐδεμίαν
πλεόν ἐν τῷ ἡμερολογίῳ ποιεῖται μνείαν τῆς ἐλε-
πόλεως, ὅπερ ἀναντιφάτως ἤθελε πράξει ἂν δὲν ἐ-
πυρπολεῖτο (α).

Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν κατὰ τὴν ἐφοδὸν ἀναγ-
καίων μηχανῶν κατεσκευάσθη ἐντὸς τοῦ ἔνδον
λιμένους ἔργον τι ὅμοιον τῇ ἐλεπόλει. Τὴν 17 Μαΐου
ἐθάψαν εἰς πέρας ἡ κατασκευὴ τῆς ἐπὶ τοῦ Κερα-
τίου κόλπου γειφῆρας. Ταύτην κατεσκευάσαν οἱ
Τούρκοι λαβόντες χιλίους ξυλίνους πίθους (βαρέλια),
οὗς πιθανῶς δὲν μετεκόμισαν ἐξ Ἀδριανουπόλεως,
ἀλλ' ἐπορεύθησαν ἐκ τοῦ Γαλατῆ, συνδέσαντες αὐ-
τοὺς κατὰ μῆκος, ἀνά δύο ζεύγη δι' ἰσχυρῶν καλω-
δίων, ὥστε ἡ γέφυρα εἶχε πλάτος μὲν πέντε, μῆκος
δὲ πεντακοσίων πηχῶν ἴσον τῷ ἀριθμῷ τῶν ζευγῶν
τῶν πίθων. Ἐπ' αὐτῶν δὲ ἐτέθησαν δοκοὶ καὶ σα-
νίδες δυναταὶ ἵνα ὑπαβαστάζωσιν ἐκτὸς τῶν ἐκατέ-
ρωθεν βαδιζόντων στρατιωτῶν καὶ ἐν τηλεβόλων.

(α) Φραντζ. σελ. 244—247. — Ν. Βάρβαρ. σελ. 42, 43.

Ἡ γέφυρα αὕτη ἦτις ἔφερε πρὸς Κυνέγιον ἐκαίτο ὅπου νῦν ἡ ἐνδοτέρα ἐκ τῶν τριῶν ἐνταῦθα γεφυρών, ἡ συνδέουσα τὸ Χάσκιοι μετὰ τοῦ Λιβάν Σαράγι Καπουσι, ἦτοι τὴν Πύλιν τοῦ Παλατίου τῶν ὑψηλῶν. Ὁ Βάρβαρος ἀντιφάσκων πρὸς τὸν Χαλκοκονδύλιν, τὸν Δούκαν καὶ τὸν Φραντζῆν ἀξιοῖ ὅτι ἡ γέφυρα αὕτη προητοιμάσθη μόνον ἵνα χρησιμεύσῃ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς γενικῆς ἐφόδου, ἐν ᾧ οἱ ἱστορικοὶ ἐκείνοι λέγουσιν ὅτι οὐ μόνον ἐτέθη τῶντον, ἀλλὰ καὶ ὅτι οἱ πολιορκούμενοι ἀπεπείραθον πλὴν ματαίως νὰ καταστρέψωσιν αὐτήν. Περὶ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀποπερατώσεως ταύτης συμφωνοῦσιν ὁ Χαλκοκονδύλης καὶ ὁ Δούκας μετὰ τοῦ Βαρθάρου· τοῖναντίον ὁ Φραντζῆς λέγει ὅτι κατεσκευάσθη ἀμέσως μετὰ τὴν διαβίβασιν τοῦ στόλου ἐντὸς τοῦ ἐνδοτέρου λιμένος (α).

Τὴν 20 Μαΐου ἐγένετο ἐκατέρωθεν ἀναγκωχή, καὶ οἱ μὲν Τούρκοι ἐκानνοβοῦλον μόνον τὰ χερσαία τεῖχη, οἱ δὲ πολιορκούμενοι εἰργάζοντο μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν ζημιῶν. Τὴν 21, δύο ὥρας πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, ἐξέπλευσεν ὁ στόλος ἐκ τοῦ Βεσικτὰς καὶ ἦλθεν ἡγούτων τῶν σαλπικητῶν καὶ τυμπανιστῶν πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ λιμένος. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πόλει ἐσήμηνον ἀμέσως τοὺς κώδωνας ἵνα ἀναγγείλωσι τὴν ἐπιδρομὴν καὶ σπεύσῃ ἕκαστος νὰ καταλάβῃ τὴν οἰκίαν ἑσῖν· ἀλλ' εἴτε διότι ὁ στόλος ἐπίδειξεν μόνον χάριν ἢ πρὸς κατασκόπευσιν ἦλθεν, εἴτε διότι δὲν ἠσθάνετο τὰς δυνάμεις αὐτοῦ ἀρκούσας πρὸς ἐπιθεσίαν, ἀπῆλθε πάλιν εἰς Βεσικτὰς οὐδὲ βολὴν ἀφείλε· ὥστε περὶ τὴν 7 ὥραν τῆς πρωῆς ἐπεεράτει πάλιν γενικὴ ἡσυχία. Περὶ δὲ μεσημβρίαν ἀνευρόντες οἱ πολιορκούμενοι ἐν τῇ Καλλιγαρείᾳ νέαν ὑπόνομον, κατεσκευάσαν ἀμέσως ἄλλην, καὶ οὕτω ἀμφότερα ἐμέρη ἐπολέμησαν ὑπὸ τὴν γῆν μεταχειριζόμενα ἐναντίον ἀλλήλων ὕλας ἐμπρησίμους. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἀπεκρούσθησαν οἱ Τούρκοι, οἵτινες χάριν ἐδικήσεως ἐκρήμισαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν μέγα μέρος τῶν τειχῶν καὶ ἐνὸς πύργου, ἅτινα ὅμως ἐπεσκεύασαν ἀμέσως οἱ πολιορκούμενοι (β).

Τὴν 22 Μαΐου οἱ ἐν τῇ πόλει ἀνευρόντες δύο ὑπόνομους κατέστρεψαν αὐτὰς· καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἐκάθισαν ὀλίγοι μόνον Τούρκοι, μὴ δυνάμενες νὰ φύγωσιν ἐγκαίρως, ἐν τῇ δευτέρᾳ ὅμως ἐφανεύθησαν ἅπαντες οἱ ἐργάται. Οἱ ὑπονομοποιοὶ ἐξελέξαντο τὸ μέρος τοῦτο κατὰ προτίμησιν πρὸς κακασκευὴν ὑπόνομον· διότι ἐνταῦθα οὔτε περίβολος οὔτε προτειχισμα ὑπάρχει πρὸ τῶν τειχῶν, καὶ λόφος τις ὑψοούμενος ἐγγὺς αὐτῶν ἀπέκρυπτε τοὺς ἐργάτας τῶν ὑπόνομων (γ).

Καὶ ἦσαν μὲν πάντα ἔτοιμα πρὸς γενικὴν ἐφοδον, ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι εἰ καὶ τὰ τεῖχη κατὰ μέρος ἐκορημνίσθησαν, καὶ τέσσαρες πύργοι κατήραφισθη-

(α) Ν. Βάρβαρ. σελ. 43. — Δούκ. σελ. 279. — Χαλκοκονδ. σελ. 450. — Φραντζ. σελ. 282.
 (β) Ν. Βάρβαρ. σελ. 44, 45.
 (γ) Ν. Βάρβαρ. σελ. 45, 46.

σαν, οὐδόπως ἦσαν διατεθειμένοι νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν. Ὁ δὲ Σουλτάνος ἵνα πληροφορηθῇ ἀκριβῶς περὶ τῆς καταστάσεως τῆς πόλεως ἐπέμφε τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Σουλτάνον Ἰσμαήλ Χαμζάν (α), υἱὸν τοῦ Ἰσφενδιάρ Χάν, φέροντα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα προτάσεις περὶ ὑποταγῆς. Περὶ τοῦ σκοποῦ τῶν ἀξιωματημιονούτων τούτων διαπραγματεύσεων, εἶναι ἐντελὴς ἀδύνατον νὰ εἰκασθῆν τι μετὰ βεβαιότητος, διότι ὁ μὲν Χαλκοκονδύλης καὶ Δούκας ἀντιφάσκουσι πρὸς ἀλλήλους, ὁ δὲ Βάρβαρος, παρὼν τότε ἐν τῇ πόλει καὶ ὁ Φραντζῆς οἰκίαις ἐν τῷ αὐτοκράτορος οὐδὲν ἀναφέρουσι. Ἐπειδὴ ὁ Ἰσμαήλ Χαμζάν, ἡγεμὼν ἐν τῇ Σινώπῃ καὶ τῆς Κασταμπόλης συμφέρον εἶχεν ὅπως μὴ αὐξήσωσιν ὑπερβυλλόντως αἱ δυνάμεις τοῦ Σουλτάνου, καὶ τούτου ἕνεκα ἐν κρυπτῷ ἦν ὑπὲρ τοῦ Κωνσταντινίου, νομιζόμεν ὅτι μετ' αὐτῶν συντάφη καὶ πᾶν ὅτι ἐν ἀπορήτῳ ὠμίλησαν· ὁ δὲ Δούκας ἀναφέρει μόνον ἐπισήμους τινὰς μεταξὺ αὐτῶν λόγους, οἵτινες διεσπουλήθησαν ὡς δῆθεν λεχθέντες ἵνα ἐξαπατήσωσι τὸ κοινόν. Ὁ δὲ ἄλλως τε σοφὸς καὶ ἐμβριθὴς Χαϊρουλλάχ, ὅστις ἀναντιρρήτως ἠδύνατο νὰ βοηθήσῃ ἡμᾶς διάλυσιν τῶν ὑπαρχουσῶν ἀμφισβησιῶν, περιουρίσθη μόνον εἰς τὸ νὰ διαστρέψῃ τὰ παρὰ τοῦ Δούκα ἐξιστορούμενα λέγων ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἐδιώκεν ἀπόκρισιν ἐντελὴς ἀναξίαν αὐτοῦ. Ὁ Ἰσμαήλ Χαμζάν κατέδειξε τῷ αὐτοκράτορι ὅτι πᾶσα ἀντίστασις ἐναντίον τῶν κραταιῶν τοῦ Σουλτάνου δυνάμεων ἦν ματαία, γενομένη μόνον ἀφορμὴ ἀνωφελοῦς αἰματοχυσίας· ὅθεν ἐὰν ἤθελε νὰ σώσῃ τὴν πόλιν ἀπὸ τῆς αἰματοχυσίας ταύτης ἔπρεπε νὰ ἐκκενώσῃ αὐτὴν μετὰ τῶν ἀρχόντων, καὶ ὅτι καλὸν ἦτο νὰ ἐκλέξῃ κατ' ἀρέσκειαν ἄλλον τινὰ τόπον διαμονῆς, ἀφοῦ μάλιστα ὁ Σουλτάνος ἐσδόμενος αὐτὸν ἀσπόμενος ἤθελεν ἐγκαταλεῖψαι τὴν Πελοπόννησον ἀποζημιῶν ἄλλω τινι τρῶφι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ. Ἡ ἀπόκρισις τοῦ αὐτοκράτορος, ὡς εὐκολον ἦτο νὰ εἰκασθῇ τις ἦν ἡ ἐξῆς· «Ὅ βούλει καθὼς καὶ οἱ πατέρες σου ἐξῆσαν, εἰρηνικῶς πὺν ἡμῖν συζησῆσαι καὶ σύ, τῷ θεῷ χάρις»· ἐκείνοι γὰρ τοὺς ἐμοὺς γονεῖς ὡς πατέρας ἐλόγιζον καὶ οὕτως ἐτίμων, τὴν δὲ πόλιν ταύτην ὡς πατρίδα. Καὶ γὰρ ἐν καιρῷ περιστάσεως ἅπαντες ἐντὸς ταύτης εἰσιόντες ἐσώθησαν, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντισταίνων ἐμακροβίω. Ἐγὼ δὲ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ἀρπαχθέντα ἀδικῶς κάστρα καὶ γῆν ὡς δίκαια καὶ ἀπόκλιον καὶ τοὺς φόρους τούτους δούω κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν κατ' ἔτος τοῦ δούναί σοι, καὶ ἀπέλθε ἐν εἰρήνῃ. Τί γὰρ οὐδας, εἰ θαβρῶν κερδᾶναι, εὐρεθεὶς κερδανθεῖς; τὸ δὲ τὴν πόλιν σοι δούω καὶ οὐτ' ἐμὸν ἐστὶν οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ

(α) Οὐδεὶς ἐκ τῶν ἐξ ἀνακελῆς ἢ ἐκ δούσας ἱστοριογράφων ἀναφέρει ἐλάληρον τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς τούτου ὅστις συνήθως εἰκαλίτο Ἰσφενδιάρ Ὁγλύ ἢ Ἰσμαήλ Βίης. Τούτου ἔκρον ἐλάληρον ἐν τινὶ ἐπιγραφῇ ἐφ' ἐνὸς Ἰμαρῆ (ἦτοι μαχηριῶν τῶν πτωχῶν) ἐν Κασταμπόλῃ, ὑπερ' ἐκτασιν οὗτος ἐν ἐπὶ Ἐγείρας 363 (1451).

κοινῇ γὰρ γνώμη πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθάνουσι καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν (α).

Ὁ Βάρβαρος διηγείται ὅτι ἐκλείψις σελήνης συμβῆσα τὴν ἑσπέραν τῆς 22 Μαΐου ἐνέπλησε πάντας φόβου, διότι ὑπῆρχεν ἀρχαία προφητεία ὅτι ἡ πόλις θέλει ἀπολεσθῆ δταν δηλωθῇ τοῦτο διὰ τῆς πανσελήνου. Ἡ σελήνη, κατὰ τὴν διήγησιν αὐτοῦ, ἀνέτειλε περὶ τὴν 4 ὥραν κατὰ τὸ ἐνετικὸν ὠρολόγιον, ἦτοι περὶ τὴν 8· ἡ ἐπιφάνεια αὐτῆς καὶ τοὶ πανσελήνου ἦν κατὰ τὸ μέγιστον μέρος σκοτεινῆ, ὥστε ὠμοίαιε τὴν νέαν σελήνην κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν μετὰ τὴν ἐμφάνισιν αὐτῆς· ὁ δὲ οὐρανὸς ἦν καθαρὸς καὶ ἀνέφελος. Ἡ ἐκλείψις αὕτη διήρκεσε πέσσαρς περίπου ὥρας μέχρι 6, ἦτοι 1 Μ. Μ. Ἐπειδὴ ὁμως οὐδεὶς ἐκ τῶν συγγρόνων (Φραντζῆ, Λεονάρδου) ἀναφέρει τι περὶ ἐκλείψεως, καὶ ἐπειδὴ ἡ πανσελήνης δὲν ἀνατέλλει περὶ τὴν 8 Μ. Μ. κατὰ δὲ τοὺς ὑπολογισμοὺς μου ἦν τὴν 24 Μαΐου, καὶ ἐπειδὴ οὐδεμία ἐκλείψις σελήνης ἐγένετο τῶντον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, νομιζόμεν ὅτι τὰ περὶ αὐτῆς λεχθέντα εἰσὶν ἀναπλάσματα φαντασίας (β). Τὴν 23 Μαΐου ἀνεκαλύφθη ἐν τῇ Καλλιγαρείᾳ νέα ὑπόνομος, ἦτις καὶ ἐπυρπολήθη· δύο δὲ ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ ἐργατῶν ἐξήχθησαν ζωγτες ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων, οὕστινας ἀφοῦ ἠρώτησαν περὶ τῶν λοιπῶν ὑπόνομων, ἔσφαξαν καὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἐβρίψαν ἐκτὸς τῶν τειχῶν (γ).

Τὴν πρωῆν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐπανῆλθε τὸ κατὰ τὴν 3 Μαΐου ἐκπλεῦσαν βρῆσιον. Τὸ πλήρωμα αὐτοῦ ἦν καὶ ἦδη τουρηκιστὶ ἐνδεδυμένον. Ἀφ' οὐ προσέθη τὸ πλοῖον μέχρι τῶν περῶν τοῦ ἀρχιεπελάγου, μὴδὲν ἔχον ἐυρὸν τοῦ περιμενομένου πρὸς ἐπικουρίαν στόλου ἐξ Ἰνστινῆς, τὸ πλήρωμα συνσεκέφθη ἂν ἔπρεπε νὰ ἐπανέλλωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Εἰς δὲ ἐκ τῶν ἐπίβωτων ἀπεπάθη ὅτι ἦν ὅλος ἀνωφελὴς, διότι κατὰ τὸν ἀπόπλου αὐτῶν ἐπαπειλεῖτο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἡ πτώσις τῆς πόλεως· οἱ λοιποὶ ὅμως αἰδοῦμενοι ἠρνήθησαν ν' ἀκολουθήσωσι τοιαύτην συμβουλίην, καὶ οὕτω ἐπανῆλθον εἰς τὴν πόλιν. Μικρὸν πρὸ τοῦ ἐν τῷ λιμένι ἐστῆλον ἀνεγνωρίσθη τὸ βρῆσιον ὑπὸ τοῦ ἐν Βεσικτὰς στόλου, καὶ κα-

(α) Δούκας σελ. 279, 280. — Χαλκοκονδ. σελ. 451, 452 — Λεονάρδ. Χίος — Χαϊρουλλάχ. σελ. 71, 72.
 (β) Πρὸς ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις οὐ μόνον ἀπαιτεῖται δευδερσία, ἀλλὰ καὶ ψυχικὴ γαλήνη. Ὁ ἐνετικὸς ἱστοριογράφος τοσούτον ἦν τετραγυμῶς ἐκ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὥστε οὐκόπως ὅλοι τις συγγραφεὶς αὐτῷ ἐὰν ἔβλεπεν ἐν τῷ οὐρανῷ ὅτι δὲν ἔβλεπον καὶ οἱ ἄλλοι. Τακτικὴ αὕτη μετὰ ταῦτα ἀπαντᾶται ἐν τῷ συμβεθεκῶς ἐν ὁμοίαις περιστάσεσιν. Ἄγγλος τις ἀξιωματικὸς ἐν τῷ τουρηκικῷ στρατοπέδῳ ἔγραψε τὴν 4 Νοεμβρίου 1853, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς περὶ Ὀλτέντοσιν μάχης, πρὸς τὸν συντάκτην τοῦ Morning Chronicle ταῦτα· «Σήμερον τὴν πρωῆν ἀνίταλιν ἡ νία οὐλὴν μετὰ τοῦ Ἰωσφῶ. Ἐὰν ἤμην θειαστάμων ἠθελὸν ἐκλάθει τούτου ὡς καλὸν οἰωνόν. Παριστὰ τὰ τουρηκὰ χρώματα, ἐρυθρὰν ἐπιφάνειαν, καὶ ἐπ' αὐτῆς τὴν ἡμισέληνον καὶ τὸν ἀστὲρ. καὶ ὁμοίως τὴν 4 Νοεμβρίου 1853 ἀνέτειλεν ἡ οὐλὴν περὶ τὴν μεσημβρίαν καὶ ὁ ἰωσφῶς (τότε ἔσπερος) περὶ τὴν 11 καὶ 1/2 πρὸ μεσημβρίας.
 (γ) Ν. Βάρβαρ. σελ. 46.

τεδιώθη κατὰ τινων πλοίων ἐναντίον αὐτοῦ περιφθέντων· πλὴν ἀφικόμενον ἐγκαίρως εἰσῆλθεν ἐνδοθεν τῆς ἀλύσεως (α).

Περὶ δὲ τὴν μεσημβρίαν τῆς 24 Μαΐου ἀνεκαλύφθη νέα ὑπόνομος ἐν τῇ Καλλιγαρείᾳ, ἦτις ἐξεστίνετο ὑπὸ πύργον τινα καὶ δέκα περίπου βήματα ὑποκάτωθεν τῶν τειχῶν, ὥστε ἠδύνατο ν' ἀποβῇ λίαν ἐπικίνδυνος. Ὁ κανονοβολισμὸς ἦν σφοδρὸς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Κατὰ δὲ τὰ παραθαλάσσια οὐδὲν ἄξιον λόγου συνέβη.

Ὁ δὲ Σουλτάνος, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς προσβείας τοῦ Ἰσμαήλ Χαμζά, πεισθεὶς ὅτι ἡ πόλις δὲν θέλει παραδοθῆ ἐκουσίως αὐτῷ, ἀνήγγειλε καθ' ὅλον τὸ στρατόπεδον ὅτι τὴν 20 Μαΐου ὅλεις ἐπιχειρήσῃ τὴν γενικὴν ἐφοδον. Ἴνα δὲ παρορμητῆ ἐπιμάλλον τοὺς στρατιώτας ὑπεσχεθῆ αὐτοῖς τριήμερον λεηλασίαν τῆς πόλεως, καὶ πάντα τὰ λάφυρα, ἀιχμαλώτους τε καὶ χρήματα, αὐτὸς φυλάσσωσιν ἐκείτων μόνον τὰ τεῖχη καὶ τὰς δημοσίας οἰκοδομὰς. Τὴν εἶδησιν ταύτην ἀπεδέχθησαν οἱ στρατιῶται μετ' ἀγαλλιᾶσεως, καὶ τὸ ἑσπέρας τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐγένετο γενικὴ φωταγία ἐν τε τῷ στρατοπέδῳ καὶ τῷ στόλῳ. Ἐὰ ἀπειρα φῶτα τὰ περιουκλόυντα τὴν πόλιν ἐφώτιζον οὐ μόνον αὐτήν, ἀλλὰ καὶ τὸν Γαλατάν, τὸν λιμένα καὶ αὐτὸ τὸ Σκούταρι. Οἱ Ἕλληνας νομισάντες κατ' ἀρχάς ὅτι ἐξερβάγη τυρκικὰ ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ἐδραμον πάντες ἐπὶ τῶν ἐπάλλεων ἵνα βεβαιωθῶσι περὶ τούτου· ἰδόντες ὅμως ἐπειτὰ τοὺς Τούρκους χορευόντας καὶ εὐθυμούντας ἐνόησαν τὸ αἴτιον τῆς τῆς ἀγαλλιᾶσεως. Ἡ εἶδησις αὕτη ἐνέπλησε πάντας τοὺς ἐν τῇ πόλει φόβου· οὐχ ἦττον ὅμως ὁ Ἰουστινιανὸς δραστηριώτερος γενόμενος τοὺς μὲν πολιορκουμένους παρατρύνη νὰ ἐμφορᾶσιν τὰς χαράδρας καὶ ἀνακαινίσωσι τὰ καταπεσόντα μέρη τῶν τειχῶν, παρὰ δὲ τοῦ Λουκά Νοταρᾶ ἐξητήσατο τηλεβόλα τινὰ ἵνα μεταχειρισθῇ ταῦτα πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς θέσεως ἢ ἐνεπιστεύθησαν αὐτῷ. Ὁ Νοταρᾶς ὅμως ἠρνήθη τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς αἰτήσεως λέγων ὅτι εἶχε χρειαίαν αὐτῶν· ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπέμενε ἀξίῳ ὅτι τὰ τηλεβόλα ταῦτα δὲν ἦσαν τοσοῦτον ἀναγκαῖα διὰ τὰ παραθαλάσσια τεῖχη, ἀνεφύη ἕρις μετὰ τῶν δύο καὶ ἐξυβρίσθησαν ἀμοιβαίως, ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ παρεμβὰς εἶπε ταῦτα· «Ὁ ἀδελφοί, οὐκ ἔστι καιρὸς ἀναμέσον ἡμῶν τοιούτως ποιεῖν καὶ λέγειν καὶ μάχεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς συγγωρῆσωμεν καὶ τῷ θεῷ δευθῶμεν, ἵνα λυτρωθῶμεν ἐκ τοῦ προφανοῦς στόματος τοῦ αἰσθητοῦ τούτου δράκοντος. » Διὰ τῶν παραινέσεων τούτων συνδιαλλάξας αὐτοὺς ἀπέστειλεν ἕκαστος εἰς τὴν οἰκίαν ἑσῖν. Ὡς ἀξίεπαῖνον παράδειγμα τῆς δραστηριότητος, τῆς γενναιότητος, καὶ τοῦ ἀδωροδοκίτου τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀναφέρει Λεονάρδος ὁ Χίος ὅτι ὁ Σουλτάνος αὐτὸς ἐξέφρασε τὸν θαυμασμόν του μὴ κατορθώσας μετ' ἐπανηλειμμένων ἀποπειρας νὰ ἐξαγοράσῃ αὐτόν (β).

(α) Ν. Βάρβαρ. σελ. 35, 47.
 (β) Δούκας σελ. 281. — Χαλκοκονδ. σελ. 452. — Φραντζ. σελ. 262. — Ν. Βάρβαρ. σελ. 48. — Λεονάρδ. Χίος.

Κατα τας επομενικας ημερας, ητοιτην 25, 26 και 27 Μαΐου εξηκολούθει ως συνήθως ο κανονοβολισμός, την δ' εσπεραν της 25 Μαΐου ανειρον οι πολιορκούμενοι εν τη Καλλιγαρεία νέαν υπόνομον, ητις ην η τελευταία, διότι οι Τούρκοι εκτοτε επέσιθησαν περι τοῦ αδυνάτου της επιτυχίας των υπονόμων. Την αυτην εσπεραν εγένετο γενική φωταψία εν τῷ στρατοπέδῳ, και αναβλήθησι Δερβίσισι περιερχόμενοι εν αὐτῷ προέλεγον εις τους πιστους τας ἔδονας τοῦ παραδείσου, και υπέσχοντο αὐτοῖς ως αντιμισθίαν τους πλουσίους θησαυρούς της πόλεως (α).

Και ὅμως οι Τούρκοι δὲν ἐπίστευον εισέτι ἀδιστακτικῶς ὅτι ἡ νίκη ἐστει ὑπὲρ αὐτῶν' διὸ παρελθούσης της πρώτης παραφορᾶς, ἤρχισαν πάλιν ν' ἀμφιβάλλουσιν αἱ δὲ ἀμφιβολιαὶ προέβησαν καὶ μέχρι δειλιάς. Ἐν τῷ στρατοπέδῳ διεβουλεύετο ἡ προσερχής ἀριζία στόλου ἐξ ἔνετικής και ἡ εισβολή οὐγγρικοῦ στρατοῦ. Ὁ Καλλι Πασῆς ὠφελούμενος ἀπὸ της φήμης ταύτης ἐπροσπάθησεν ὅπως δυνάμει νὰ κατορθώσῃ τὴν διάλυσιν της πολιορκίας. Ἀλλὰ και ὁ Σουλτάνος αὐτός, ὅστις μέχρι της ἐποχῆς ἐκείνης ἰσχυρογνωμόνως ἐπέμενεν εις τὴν ἄλωσιν της πόλεως, ἤρξατο ν' ἀμφιταλαντεύεται.

Τὴν 27 Μαΐου συνεκάλεσε συμβούλιον τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ Καλλι Πασῆς μετὰ μεγίστης ἐγγλωττίας περιγράφων τους ἐπικειμένους κινδύνους ἐκ της ἀριζίας τοῦ ἐνετικῆς στόλου και τοῦ οὐγγρικοῦ στρατοῦ, ἐπροσπάθησε νὰ ἐπιτύχῃ χάριν τῶν Ἑλλήνων τὴν ἀναβολὴν της ἐφοδῶν. Πλὴν ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ Ζαγαρός Πασῆς ἀνέπρεψε τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα, καταδείξας τὰς υπαρχούσας διχονοίας παρὰ τοῖς Ἰταλοῖς και παρὰ τοῖς ἡγεμόσι τῶν χριστιανικῶν λαῶν, και ἐπὶ τέλος ἀποφανθείς ὅτι ἤθελεν εἶσθαι συμφέρον ἐὰν ὁ Σουλτάνος κυριεύσῃ τὴν πόλιν πρὶν ἢ ἀφιγῆθῃ ὁ στόλος. Ὁ Σουλτάνος και τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου Κουραχάν και λοιποὶ, ἐνθαρρυνθέντες ἀπὸ τῶν λόγων τούτων θεμελιουμένων ἐπὶ της ἀληθείας τῶν πραγμάτων καταστάσεως, ἀπεδέχθησαν τὴν γνώμην τοῦ Ζαγαρός. Ὁ δὲ Καλλι Πασῆς δυσαρεστηθείς εις ἄκρον ἐμήνησεν ἀμέσως τὴν αὐτὴν εσπεραν τῷ αυτοκράτορι τὴν ἀπόφασιν τοῦ συμβουλίου, και ἐνεθάρρυνεν αὐτὸν πρὸς ἀμυναν λέγων ὅτι ἐν τοῖς πολέμοις ἀδύλος ἡ τύχη (β).

Τὰ προτειγίσματα της πόλεως εἶχον ἤδη τοσοῦτον φθαρῆ ὥστε οι πολιορκούμενοι, μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ μάχωνται ὑπισθεν αὐτῶν, ἠναγκάσθησαν ν' ἀποσυρθῶσιν ἐντὸς τῶν ἐνδοτέρων τειχῶν, οὐδὲ ἠδύνατο πλέον νὰ ποιῶσιν ἐξόδους. Τότε ἀνεμνήσθησαν τινες τῶν γερόντων ὅτι ὑπῆρχε πύλη τις πρὸς τὸ κάτω μέρος τῶν ἀνακτόρων τοῦ ἀβδύμου ἀσφαλῶς πεφραγμένη. Ἡ πύλη αὕτη ἐκάλετο Ευλόκερος (Κερκόπορτα), καίτοι δὲ ἐπὶ της ἐξωτερικῆς πλευρᾶς τῶν τειχῶν ὕψισθεν τοῦ νεκροταφείου τῶν χριστιανῶν, πρὸς ἀριστερὰν τῶν ερειπίων τῶν

(α) Ν. Βέρβαρ. σελ. 48. — Χαλκουγῶδ, σελ. 483.
(β) Φραντζ. σελ. 269 — 269. — Λεονάρδ. Χίος.

ἀνακτόρων. Προστάγματι δὲ τοῦ αυτοκράτορος ἠνεώχθη αὕτη, και οι πολιορκούμενοι ἐποίησαν ἐξόδον ἐναντίον τῶν Τούρκων (α).

Ἡ 28 Μαΐου παρήλθε προτοιμαζομένων ἀμφοτέρων τῶν μαρῶν διὰ τὴν γενικὴν ἐφοδον. Ὁ Σουλτάνος ἐκύρηξε διὰ σκληρικῶν καὶ ὄλων τὸ στρατόπεδον ὅτι ἕκαστος ἐπρεπε νὰ καταλάβῃ τὴν οικίαν θέσιν και νὰ ἐτοιμασθῇ διὰ τὴν ἐπαύριον. Παρεσκευάσθησαν δὲ και δύο χιλιάδες κλιμάκων μετὰ τῶν ἀναγκαίων ἐπικαλυμμάτων πρὸς ἀνάβασιν ἐπὶ τῶν τειχῶν ὡσάκτως δὲ προσετάχθη και ὁ ἐν Βεσικτάς στόλος νὰ καταλάβῃ τὴν μίαν πλευρὰν τοῦ λιμένος πρὸς τὴν Προποντιδα ἀπὸ της ἀλύσεως ἐν τῇ γωνίᾳ τῶν ἀνακτόρων μέχρι τοῦ κήπου της Πλάγκας, ὁ δὲ ἐν τῷ ἐνδοτέρῳ λιμένι τὰ μέρη τὰ μεταξύ της βορείου ἀκρῆς της πόλεως παρὰ τῇ Ευλίῃ πύλῃ μέχρι της ἀλύσεως ἐκτεινόμενα κατὰ μήκος τοῦ Κερκίου κόλπου. Τὰ πλοία πάντα ἐφωδιάσθησαν διὰ κλιμάκων και τηλεβόλων. Ὁ κανονοβολισμός διήρκεσε τὴν ἡμέραν ἐκείνην μέχρι της 4 M. M. Ὁ αυτοκράτωρ, ὁ Ἰουστινιανός και ὁ Ἰερώνυμος Μηνῶτος διέτρεχαν καὶ ὄλων τὴν πόλιν, διατάττοντες τὰ πρὸς ἀμυναν. Ὁ Μηνῶτος παρασκιάσε σπαλιώνας (gabion) και ἀπέστειλεν αὐτοὺς εις τους ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων φρουρούς. Ὁ Βάρβαρος δικαίως μέμφεται τοὺς Ἑλληνας κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην, διότι προσταχθέντες νὰ μετακομίσωσι τους σπαλιώνας, ἐζήτησαν τὴν προκαταβολὴν τοῦ μισθώματος αὐτῶν. Ἐπίσης και Λεονάρδος ὁ Χίος ψέγων λέγει ὅτι ἕνεκα τοῦ ἐθνικοῦ ἢ θρησκευτικοῦ μίσους πρὸς τὸν Ἰουστινιανὸν οὐδέμιαν παρέσχον αὐτῷ βοήθειαν, ὥστε μόνος μετὰ τῶν συμπατριωτῶν αὐτοῦ ἠναγκάσθη ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀνόρθωσιν τῶν τειχῶν. Ἀλλ' αἱ κατηγορίαι αὗται εἰσὶν ἀναμφιβόλως ὑπερβολικαί, διότι αὐτὸς ὁ Βάρβαρος διηγεῖται παρακατιῶν ὅτι μετὰ τὴν κωδωνοκρουσίαν τὴν ἀναγγέλλουσαν τὴν ἐφοδον, αἱ γυναῖκες και τὰ παῖδια αὐτὰ ἐκόμισον λίθους μέχρι τῶν ἐπάλξεων, ἕνα ἐκσφενδονισθῶσιν ἐκείθεν ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἀναλογιζόμενοι δὲ ὅτι ὁ Βάρβαρος σκεδὸν οὐδὲλως μνείαν ποιεῖται τῶν ἀξιοπαύτων πράξεων τοῦ Ἰουστινιανοῦ και ἐπὶ τέλος μάλιστα παριστᾷ αὐτὸν ὡς προδότην, εἰκάζομεν ὅτι ὑπῆρχε πάντοτε ἐθνικὴ τις ἀντιπάθεια μεταξύ Ἑλλήνων, Γενουκισίων και Ἑνετῶν, ὅτι ὅμως αὕτη και τοι ἐνίοτε πρόξενος ὀλιγορίας περι τὴν ἀμυναν, οὐδέποτε ὅμως προέβη μέχρι ἀμοιβαίας προδοσίας. Περι τὴν μεσημβρίαν προσετάχθη ἕκαστος νὰ καταλάβῃ τὴν οικίαν θέσιν, και πάντες, και τοι εἰδότες ὅτι ὁ ἀγὼν ἦν περι τῶν ὄλων, ἐσπευσαν ὅπου τὸ καθήκον, ἡ τιμὴ και ἡ πατρις ἐκάλουν αὐτοὺς. Καὶ βεβαία μὲν ἦν ἡ ἥττα, ὁ ἀγὼν ὅμως ἦν ἀγὼν δάξης. Ὁ αυτοκράτωρ ἀφοῦ ὤμιλησε πρὸς τὸν σύλλογον τῶν ἀρχηγῶν τῶν διαφόρων φυλακῶν, ἐπορεύθη μετὰ τῶν πλειστῶν ἐκ τῶν αὐλικῶν αὐτοῦ εις τὴν Ἁγίαν Σοφίαν και ἐκοινώνησε τῶν ἀρχόντων μυστηρίων. Ἡ

(α) Δούκι. σελ. 332.

καίθεν δὲ ἐπανελθὼν εις τὰ ἀνάκτορα ἐζήτησε συγγράψαι παρ' ὄλων τῶν περι αὐτὸν θρηγούντων και οδυρομένων.

(*Ἐπιταὶ συνήχεια.)

ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΝ ΚΟΠΗΝΑΓΗ ΒΑΣ.
ΕΤΑΙΡΙΩΝ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΩΝ
ΤΗΣ ΑΡΚΤΟΥ.

—ooo—

Ἡ ἐνδοξος αὕτη ἐταιρία συνεκρότησε τὴν ἐνιαυτιον αὐτῆς συνεδρίασιν κατὰ τὴν 14/26 Μαΐου 1859 ἐν τοῖς ἀνακτόροις Χριστιανοβούργου, ὑπὸ τὰς ὄψεις τοῦ φιλομουσοῦ της Δανίας βασιλέως Φριδερίκου II', τοῦ και κλεινοῦ αὐτῆς προέδρου. Ἄμα κηρυχθείσης της ἐνάρξεως της συνεδριάσεως ἀνεγώω ὁ ἀκάματος αὐτῆς γραμματεὺς Κ. Ράφνος σύντομον ἐκθεσιν τῶν κατὰ τὸ λήξαν ἔτος πράξεων της ἐταιρίας και της ἐνεστώσης αὐτῆς καταστάσεως. Ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ ἀνεφέρε σὺν τοῖς ἄλλοις ὅτι ἐγγίξει εις πέρας ἡ ἐκδοσις τοῦ ὑπὸ Ἑγγλισῶνος συγγράφεντος ποιητικοῦ λεξικοῦ της ἀρκτικής γλώσσης, εἰς ὁ προστεθήσονται ἐν παραρτήματι πᾶσαι αἱ λέξεις αἱ ἀπαντῶμεναι ἐν ταῖς ἀρχαίαις ἐπιγραφαῖς της Σουημίας και της Δανίας.

Μετὰ ταῦτα ὁ διδάκτωρ Α. Γεώργιος Λύνδος παρουσίασε πόνημά τι περι γραμματικῆς συντάξεως της ἀρχαίας δανικῆς ἢ ἀρκτικής γλώσσης.

Ὁ δὲ ἔφορος τοῦ Μουσείου τῶν ἀρχαιοτήτων της ἀρκτου Κ. Κ. I. Θάμμενος παρουσίασεν ἐξηγηματικὸν τινα κατάλογον τῶν ἐν τῷ Μουσείῳ διατηρουμένων και διὰ πολυτίμων μετάλλων κεκοσμημένων ἀντικειμένων. Ὁ κατάλογος οὗτος συνετάχθη ἐπιμελεῖα τοῦ Κ. Οὐϊλέριου Βοθῆου, τῆ δὲ δημοσιεύσῃ ἦδν μέρος ἐμπεριέγει τὰ εις τὴν εἰδιωλατρικὴν ἐποχὴν ἀνέκοντα. Ἰπεβλήθησαν ἐπίσης τῇ σοφῇ ὀμνηγύρι τὰ παρὰ τοῦ ἐκ Σκωτίας Κ. Ἰωάννου Φρασέρου πεμφθέντα ἀντίτυπα διαφόρων ἀρχαιοτήτων ἀνακαλυφθέντων πρὸ μικροῦ ἐν τῇ νήσῳ Λέβι.

Ἰπεβλήθη εἴτα ἀντίγραφον ἀρχαίας τινος ἐπιγραφῆς, εὑρεθείσης ὑπὸ τοῦ διδάκτορος Κ. Α. Κ. Χαμλίνου ἐν τῇ νήσῳ Μονεγάνη τῇ κειμένη παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Μαίνου, και ἐμφανισθείς κατ' αὐτὸν τὴν εις τὰς χώρας ἐκείνας μετὰδασιν τῶν ἀρχαίων Νορμαννῶν.

Ὁ δὲ Μεγαλειώτατος πρόεδρος εὐρησετῆθη νὰ δεῖξῃ τῇ ὀμνηγύρι ἀγγεῖον χαλκοῦν εὑρεθὲν ἐν τῇ βορείῃ Σελανδία μετὰ τοῦ χαλκοῦ αὐτοῦ πάματος, ἀραιῆς και ποικίλης κατασκευῆς. Ἐτα εἰδείξε διάφορα ἄλλα ἀρχαία ἀντικείμενα ἐκ τῶν διατηρουμένων ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ Μουσείῳ τῶν ἀνακτόρων Φριδερικοβούργου.

Ὁ δὲ ἐκ Γερμανίας διδάκτωρ Κ. Λίσκος, ἔφορος τοῦ ἐν Μεκλεμβούργῳ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, εἰδείξε μέγα ἀγγεῖον χαλκοῦν στηριζόμενον ἐπὶ τετραπόδι ἢ μᾶλλον τετραπόδι χαλκοῦ ὀχήματος, ἀνακαλυφθέντος τὸ 1843 σὺν ἄλλοις ἀρχαίοις ἐν τοῖς περιγύροις της κομποπόλεως Πενκατέλης. Συγχρόνως ἐξέθεσεν ἐν συνόψει διάφορα τινα περι τῶν μετὰ ταῦτα ἐν Γερμανία και ἀλλοῦ ἀνακαλυφθέντων χαλκῶν ὀχημάτων, ἀξίων ὅτι ταῦτα ἔγουσι σχεῖν τινα πρὸς τους χαλκοῦς της ἱερᾶς βίβλου λέβητας, και τὸν ὑπὸ τοῦ ὀμήρου ἐν τῇ Ἰλιάδι ἀναφερόμενον τρίποδα. Ἄξιοι δὲ και τοῦτο, ὅτι ταῦτα ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ αὐτὴ πρὸς τὸν ἐξευγεμισμὸν τάσις ὑπῆρχεν εις ἀπασαν τὴν ὑφήλιον πρὸ χιλίων πρὸ Χριστοῦ ἔτων. Ἐλήξε δὲ ἡ συνεδρίασις μετὰ τὴν παραδοχὴν διαφόρων νέων μελῶν, ἐξ ὧν και τοῦ νῦν βασιλέως της Νεαπόλεως.

Ἐνταῦθα λαμβάνομεν ἀφορμὴν νὰ σημειώσωμεν ὅτι εις τους ἀρκτικῶς ἐκδοθέντας παρὰ της ἐταιρίας ταύτης τόμους τῶν χρονικῶν της τε ἀρχαιολογίας και ἱστορίας της ἀρκτου ἐμπεριέχονται διάφοροι ἀξιόλογοι διατριβαί, και ἰδίως ἡ περι τοῦ κατὰ τὸν μεσαιῶνα και τους νεωτέρους χρόνους φρουρίου Ἀβραχαμτρύπου ἱστορικῆ και ἀρχαιολογικῆ διατριβῆ τοῦ σοφοῦ και ἀκαμάτου ἱστοριογράφου και μυστικοῦ ἀρχιεπισκόπου τοῦ βασιλέως της Δανίας Κ. Γασπάρως Φ. Οδογενέρου, τοῦ και ἀντιπροέδρου της ἐταιρίας. Τὸ περι οὗ ὁ λόγος φρούριον Ἀβραχαμτρύπου καίτοι ἐν τῇ βορείᾳ Σελανδία παρὰ τὸν μυχὸν τοῦ Ἰσεφιόρδου, ἡ δὲ ἐν αὐτῷ ἀνακαλύψις κατὰ τὸ 1744 ἔτος τοῦ μεγάλου λεγομένου προδρόμου τῶν γιγάντων, κατέστρεψε τὸ φρούριον τοῦτο ἐτι μᾶλλον ἀξιοσημειώτον, μάλιστα ἀνεγερθέντος τοῦ ἀρχαίου Νορβηγικοῦ λίθου τοῦ φέροντος διαφόρους ἀρχαίας ἀγγλοσάξωνικας ἐπιγραφάς, και ἀνευρεθέντος ἐν ἔτει 1781 ἐν τῷ τάφῳ τῷ σωζομένῳ ἐν Θελεμάρκῃ. Τούτου ἕνεκα ὁ πάππος τοῦ νῦν Μεγαλειώτατου βασιλέως της Δανίας ἀνήγειρεν ἐν τῷ ἄλσει τοῦ φρουρίου τούτου εἰδὸς τι πανθίου, ἐν ᾧ ἀνέστησεν 62 ἀνδριάντας πρὸς μνήμην τῶν ἐνδοξῶν ἀνδρῶν της Δανίας, Ἰσλανδίας, Νορβηγίας, Ὀλοστίνου και Γερμανίας. Εἰς τους ἀνωτέρου τόμους περιέγεται πρὸς τούτους και ἡ τοῦ Κ. Λυγούστου Β. Μεχένου διατριβῆ περι τῶν περι τὴν γεωγραφίαν γνώσεων τῶν Ἰσλαμικῶν λαῶν, και τῶν παρ' αὐτῶν ἐγνωσμένων χωρῶν κατὰ τὰ βόρεια και ἀνατολικά παράλια τοῦ παρ' αὐτῶν γνωστοῦ ἡμιποταρίου. Ἐν τῇ διατριβῇ ταύτῃ ὁ Κ. Μεχένος, στηριζόμενος και ἐπὶ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Ρεϊναύδου, Μαλτε-Βρίνου και Δελουέλου ἀπαριθμεῖ μετ' ὅσης πλείστης ἀκριβείας τους ἐξοχωτέρους τῶν ὀθωμανῶν γεωγράφων τους ἀκμάσαντας ἀπὸ της 17' μέχρι της 18' μ. Χ. ἐκατονταετηρίδος. Ἀκαλόουως πραγματεύεται διεξοδικῶς ἐν ἰδιαιτέροις κεφαλαίοις περι τῶν δοξασιῶν τῶν Ἀράβων ὡς πρὸς τὸ σύμπαν, τὸ σχῆμα και τὴν μαθηματικὴν διαίρεσιν της γῆς, τὸν ὀικεανὸν και τὴν διαίρεσιν αὐτοῦ. Εἶναι πρὸ πάντων ἀξιοσημειώτος ἡ ἐπιτυχία δὲ της ἐφαρμογῆς εις τὰς νῦν γνω-

στὰς χώρας καὶ νήσους τοῦ δυτικοῦ Ὠκεανοῦ τὰς τῶν Ἀράβων ἀνατολίας, καὶ τοιαύτην ἐφαρμογὴν κήρυκε ἐπιτυχῶς εἰς διαφόρους πόλεις τῆς τε Γαλλίας, Ἀγγλίας, Δανίας, Σουηδίας καὶ Ρωσίας· μάλιστα ἀναφέρει περιεκτικὴν τινὰ περιηγήσειον τοῦ κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα (1132) ἀμύσαντος Ἁραβος συγγραφέως Ἀβού Ἀβδαλλάχ ἁμὶδ τοῦ ἐκ Γρενάδης, ἐν ᾗ γίνεται λόγος περὶ ἀλιείας κήτους κατὰ τὰ παράλια τῶν Οὐσίων, οἵτινες κατὰ τὰς ἀξιολόγους ἐρέυνας τοῦ Φράγγου εἰσὶν οἱ ἐν τοῖς ρωσικοῖς χρονικοῖς ἀναφερόμενοι Οὐέσει, ἢ οἱ κατοικοῦντες λαοὶ ἐν τῇ λευκῇ θαλάσῃ πρὸς βορρᾶν τοῦ Νεογορδοῦ, ἧτοι ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ ἀρκτικοῦ Ὠκεανοῦ. Εἰς προηγούμενον δὲ τινὰ τόμον ἀπαντᾶται

παρὰ τοῦ ἐσχάτως ἀποθανόντος βασιλέως τῶν δύο Σικελιῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα, τῶν ὁποίων διάφορα ἀντίτυπα, οἷον τοῦ Πλάτωνος, ἀρχαίων τινῶν ἀγγείων καὶ ἄλλων ἐδημοσιεύσαμεν τὸ παρελθὸν ἔτος.

ΔΙΑΣΩΣΙΣ ΠΛΟΙΩΝ.

—οὐδ—

Οἱ ἀναγνώσται γινώσκουσιν ὅτι εἰς διάσωσιν πραγμάτων ἢ πλοίων βυθισθέντων εἰς τὴν

Σφιγξ.

προσέτι τὸ τοῦ πολυτίμου καὶ ἐσχάτως παρὰ τῆς αὐτῆς ἑταιρίας ἐκδοθέντος ἀρχαιολογικοῦ τῆς Ἀρκτου Ἄτλαντος ἐξηγητικὸν καίμενον, συναχθὲν ἐπιμελείᾳ τοῦ Ν. Χριστιανῶ Ἰ. Θαμσένου, ἐφόρου τοῦ ἐν Κοπενάγη ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, καὶ τοῦ ἀκαμάτου γραμματέως τῆς αὐτῆς ἑταιρίας Κ. Καρόλου Χριστιανῶ Ῥάφου.

Ι. ΔΕΚΙΓΓΑΛΛΑΞ.

ΣΦΙΓΞ.

—ο—

Ἡ παρακειμένη εἰκὼν εἶναι ἀντίγραφον Σφιγγὸς ἐκ τῶν ἐκμαγείων τῶν σταλέντων

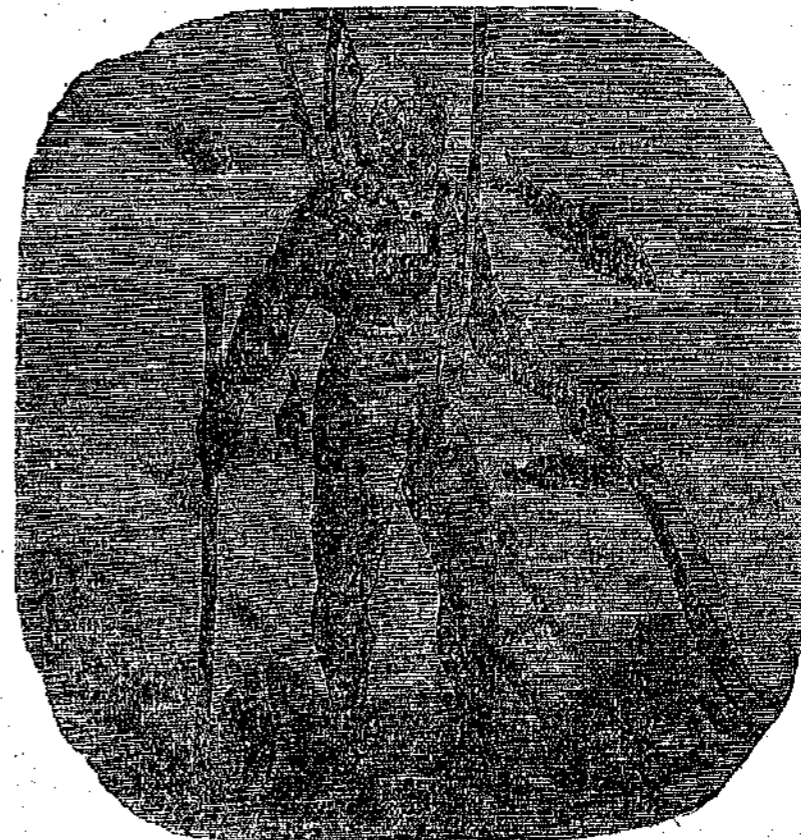
Θάλασσαν εἶχεν ἐφευρεθῆ κώδων (cloche-à-plongeur), ὅστις καταβιβαζόμενος εἰς τὸν μυχὸν τῆς θαλάσσης, περιεῖχεν ἀριθμὸν τινὰ ἐργατῶν, οἵτινες ἐργάζοντο ἐντὸς αὐτοῦ ἐν ἀνέσει, καὶ ὅτι εἰσῆγετο ἀνωθεν διὰ σωλήνος ἀήρ, ὅστις καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐξωσῶν καὶ τὸ ὕδωρ ἀπεδίωκεν ἵνα μὴ εἰσέρχεται εἰς τὸν κώδωνα. Τοιοῦτον κώδωνα εἶδομεν καὶ οἱ Ἕλληνας ἐν Πόρῳ, ἀγορασθέντα μὲν ἀδρῶς, μὴ χρησιμεύσαντα δέ, ἀγνοοῦμεν δικτὶ.

Ἄλλοι δὲ μετὰ ταῦτα νομίξαντες ἀνεπαρκῆ τὴν μηχανὴν ἐκείνην ἐφεύρον νέαν, ἐπιτρέπουσαν εἰς τὸν ἐργαζόμενον αὐτὸν νὰ καταβαίη ἀνευ κώδωνος εἰς τὴν θάλασσαν, ὅπως παρι-

πτᾶ ἢ παρατιθεμένη εἰκὼν. Ὁ βυθιζόμενος φορεῖ πανοπλίαν, οὕτως εἶπειν, δερματίνην, τῆς ὁποίας ἡ περικεφαλαία κοινώνει μετὰ τοῦ ἀέρος διὰ σωλήνων ἐκ γουτταπέρκας.

Ὅσακις πρέπει νὰ ἀναβιβασθῇ πλοῖον βυθισθὲν, ὁ μηχανικός καταβαίνει φέρων ἀντλίαν τοιαύτην ἔχουσαν δύναμιν, ὥστε ἐντὸς λεπτοῦ τῆς ὥρας ἀντλεῖ χιλίους περίπου τόνους ὕδατος ἐκ τοῦ ἐν αὐτῷ. Ἔνεκα δὲ τῆς τόσης ταχύτητος, τὸ πλοῖον ἀναβιβάζεται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν πλὴν ἢ προφθάσῃ τὸ ὕδωρ νὰ τὸ καταποντίσῃ ἐκ νέου.

σίου μετὰ ἐνεαήμερον περιοδίαν εἰς Ρωσίαν, Σιβηρίαν καὶ Καύκασον διὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἐπὶ δεκαπέντε ἡμέρας διήρχετο τὰς ὁδοὺς τῶν Παρισίων φέρον ἀσιατικὴν στολὴν ὡς ἄλλος Σιαμῆλ. Λέγεται δὲ ὅτι κατὰ τὴν ἐνεαήμερον ταύτην περιοδείαν συνήθροισεν ὕλην διὰ τριάκοντα τόμους μυθιστορημάτων, κτλ. διηγείται δὲ καὶ πλῆθος ἀνεκδότων εἰς τοὺς ἐπισκεπτομένους αὐτὸν. Μεταξὺ τῶν ἄλλων διηγείται δύο, τὰ ὁποῖα ὁ ἀναγνώστης εἶναι ἐλεύθερος νὰ μὴ πιστεύσῃ. Μίαν τῶν ἡμερῶν ὁ Λ. Δουμάς εἰσελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν πρίγκιπος τινος τῆς Ἀνατολῆς, εἶδεν ὅτι ὁ πρίγκιψ προσεγγετο διὰ

Μηχανὴ τοῦ διασώζειν πλοῖα.

τὴν μηχανὴν ταύτην μετεχειρίσθησαν καὶ οἱ Ῥώσοι ἵνα σώσωσι τὰ πλοῖα τὰ ὁποῖα εἶχον βυθίσαι εἰς τὸν λιμένα τῆς Σεβαστουπόλεως.

πληροφόρου ἀντιπροσώπου, καὶ ὅτι ἐξ ἀριστερῶν τοῦ πρίγκιπος ἵστατο εἰς θαλαμηπόλος, στρέφων ἀκατακτάτως εἶδος κυλίνδρου, ὡς τὰ παρ' ἡμῶν ἐπιχρᾶσαι διὰ τὸ ψήξιμον τοῦ καφέ. Πρωτῆταις δὲ πρὸς τὴν ἐξήρησιν τῆς μηχανῆς ἐκείνης, ἐμαθὲν ὅτι χρησιμοῦμαι εἰς τὸ νὰ διασκευάσῃ τὸν πρίγκιπα ἐν καιρῷ τῆς λειτουργίας. Διὰ νὰ μὴ ἀποδοῇ δὲ αὐτῷ ἀμάρτημά τι ὡς ἐκ τούτου, ἕτερος διάκονος ἱστάμενος ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ παρακαλεῖ ἀκατακτάτως ἀπὸ τοῦ πρίγκιπος, ὥστε οὗτος ἀπκλάττεται τοῦ κόπου τῆς προσευχῆς.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

—οὐδ—

ΑΝΕΚΔΟΤΑ. Ὁ περιώνυμος μυθιστοριογράφος Ἀλέξανδρος Δουμάς ἐπέστρεφεν ἐσχάτως εἰς Παρι-

ἰδὸν δὲ καὶ τὸ δεύτερον ἀνεκδοτόν. Ὅτε ὁ Δουμάς ὑπᾶγε ν' ἀποχαιρετίσῃ τὸν εὐγενῆ τούτου πρίγκιπα, τῷ εἶπον ὅτι, κατὰ τὴν ἐθιμοτυλίαν, ὤφειλ-

νά προστρέψη την μύτιν του εις την του πρίγκηπος. Ο Δουμάς συγκατένευσε, και μετά την προστριβήν ήρώτησεν εάν ήδύνατο νά πράξη τὸ αὐτὸ και μετά τῆς ώραιᾶς πριγκηπέσσης ἀλλὰ τῷ ἀπάντησαν ὅτι δὲν ήτο τοιαύτη συνθήκη εις την αὐτήν ἐκείνην.

ΠΗΓΑΙ ΝΕΙΛΟΥ. Νέα ἐκστρατεία ἀπεφασίσθη πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν πηγῶν τοῦ Νείλου. Οἱ συγκροτούντες αὐτήν, θέλουσιν ἀποπλεύσει ἐκ Μασσαλίας, ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Κ. Μιάνη, μέλους τῆς Γεωγραφικῆς Ἑταιρίας τῶν Παρισίων. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων παρέσχεν εις τὸν Κ. Μιάνην γενναίαν συνδρομήν, ἐπιτρέψας εις τὸν ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν νά παραχωρήσῃ αὐτῷ τὰ ἀναγκαῖα ὕψα καὶ ἐφόδια. Ἡ ἑταιρία σύγκεται ἐκ τοῦ παρισίου ζωγράφου Δουμά, τοῦ πλοιάρχου Πειχόν, ὀδῆτος, τὸ ἔργον ἔσεται κυρίως ἡ ἐνασχόλησις εις ἀστρονομικὰς θεωρίας καὶ εις πρόσδιορισμὸν τοῦ πλάτους καὶ μήκους, ὡς καὶ εις κατασκευὴν λέμβων πρὸς διάδοσιν τῶν λιμνῶν τῆς ἠπείρας ἐνδέχεται ν' ἀπαντήσῃσι, τοῦ Κ. Πασίλ, Γραμματέως, ἐνὸς ἱατροῦ, ἐνὸς φυσιολόγου καὶ ἐνὸς χυμικοῦ. Ὁ μικρὸς οὗτος στρατὸς θέλει στήσει τὸ κέντρον του εις τὴν πηγὴν Σαρτούμ, τῆς ἀνω Αἰγύπτου, ἐν ἣ διαμένουσι ὀδώδεκα Εὐρωπαῖοι, Γάλλοι καὶ Ἰταλοί. Τὸ ὕψος αὐτοῦ εἶναι σημαντικώτατον, ἡ δὲ συνουσία πολυάριθμος. Ἐκτὸς τῶν ἀναγκῶν διὰ τὴν ἐκστρατείαν, ὁ Κ. Μιάνης λαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ διάφορα δῶρα διὰ τοὺς θιαγενεῖς ἡγεμονιστοὺς, καὶ ἄλλα εἶδη, ὅπως ἀνταλλάξῃ τὰυτὰ δι' ἐντοπίων προϊόντων. Οἱ ὄπαδοί του εἶναι ἐρωδιασμένοι καὶ μετὰς γνωστὰς καρβίνας Μινιέ, καὶ μετὰ ξίφη τῶν Βενεσπες χρησιμευόντων, ὡς γνωστὸν, ἀντιλογῶν εις τὰς καρβίνας, καθὼς καὶ μετὰ τοὺς ἀναγκαίους ἀλλοσιωτοὺς θώρακας, πρὸς προφύλαξιν των ἀπὸ τὰ δαίγματα τῶν ἰσθίων ἐρπετῶν. Τὸ σχέδιον τῆς ἐκστρατείας εἶναι νά διέλθῃσι διὰ τῆς Νουβίας, Σενάρ καὶ Ἀβυσσινίας, νά προχωρήσῃσι πέραν τοῦ ἰσημερινοῦ καὶ νά προσπαθήσῃσι ν' ἀνακαλύψωσιν ἐάν ἄλλῶς ὑπάρχῃ αὐτόθι ἡ φυλὴ ἡ ὀνομαζομένη Νιάμ-Νιάμ. Εάν δὲ τύχῃσι προστάσις παρὰ τοῖς θιαγενεῖσι σκοπεύουσι νά διέλθῃσι τὴν Ἀφρικὴν κατ' ὄλον αὐτῆς τὸ μήκος.

ΠΑΥΘΥΣΜΟΣ ΝΕΟΒΟΡΑΚΟΥ. Ἀμερικανικὴ τις ἐφημερίς περιέχει τὰς ἐξῆς περιέργους πληροφορίας περὶ τῆς καταπληκτικῆς ταχύτητος μεθ' ἣς ἡῶξησεν ὁ πληθυσμὸς τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης ἀπὸ τοῦ ἔτους 1800, ὡς ἐξῆς:

Ἔτος	Πληθυσμὸς
1800	60,489.
1810	96,373.
1820	123,506.
1830	197,112.
1840	312,710.
1850	515,547.
1855	620,904.

Ὁ πληθυσμὸς κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ὑπολογίζεται περὶ τὰς 800,000 κατοίκων ἄνευ τῶν περιχώρων.

Εάν ἡ ἀῤῥησις ἐξακολουθήσῃ κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν ὡς μέχρι τοῦδε, ὑπολογίζεται ὅτι κατὰ τὸ 1900 ἔτος θέλει περιέχει 4,766, 369 κατοίκους!

Τὸ Νεοβοράκον θεωρεῖται ὡς ἡ ἐμπορικώτατη πόλις τοῦ κόσμου μετὰ τὸ Λονδίνον. Αἱ ἡμερησῖαι συναλλαγῆαι, αἱ διὰ τῶν τραπεζῶν τῆς πόλεως, δὲν εἶναι ποτὲ ὀλιγώτεροι τῶν ἑκατῶν εἰκοσιν ἑκατομμυρίων δραχμῶν, ὅλαι δὲ ὁμοῦ ὑπολογίζονται περὶ τὰς τριακόσια ἑκατομ. δρ. καθ' ἑκάστην. Αἱ εἰσπράξεις τοῦ τελωνείου εἰσι καθ' ἑκάστην 420 χιλ. μέχρι ἐνὸς ἑκατομ. καὶ 500 χιλ. δρ. Ὁ λιμὴν του δὲν περιέχει ποτὲ ὀλιγώτερα τῶν 600 πλοίων, ἐξ ὧν 70 τοῦλάχιστον ἀποβόπλοια. Ἀπὸ 4 ἰκνουαρίου μέχρι 1 Ἀπριλίου, ἔτοι ἐντὸς τριῶν μηνῶν, εἰσέλθον εις τὸν λιμένα τοῦ Νεοβοράκου πλοῖα χωρητικότητος 350,000 τόνων.

ΚΡΗΝΗ ΕΝ ΔΑΩΔΩΝΗ. Εἰς Δαωδώνην, μικρὸν χωρίον, εις τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Τομάρου, κατὰ τὴν Ἰπείρον, γνωστότατον καὶ ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Πηλοσγῶν ἔνεκα τοῦ αὐτοῦ ἀρχαιστάτου μανταίου, εὐρίσκειται ἡ παλαιὰ ποτὲ διάσημος κρήνη, περὶ ἣς ἀναφέρει ὁ τε Στράβων καὶ διάφοροι ἄλλοι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς. Ὁ Πλίνιος ὀνομάζει αὐτὴν ψυχρὰν Fons gelidus. ἔχει δὲ τοῦτο τὸ ἀξιοσημείωτον ὅτι περὶ μὲν τὴν μεσημβρίαν παύεται ἀναβλύζουσα, περὶ δὲ τὴν ἐσπέραν ῥεῖ ἀφθονώτερον, καὶ περὶ τὸ μεσονύκτιον τοσοῦτον εἶναι τὸ ἀναβρῶν ὕδωρ ὥστε ὑπερχειρίζει ἡ δεξαμενὴ ἐν ἣ τὸ ὕδωρ τοῦτο συνάγεται. Τὰς τοιαύτας κρήνας ὀνόμαζον οἱ ἀρχαῖοι ἀναπαυομένας.

Λέγεται περὶ τῆς ἐν Δαωδώνη κρήνης ὅτι σθένυνται αἱ ἀνημμέναι λαμπάδες ἐάν τεθῶσιν ὑπὲρ αὐτῆν. Ὅθεν φαίνεται ὅτι τὸ ὕδωρ αὐτῆς εἶναι ἰαματικῆς φύσεως, ὡς περιέχον ἡ ἐκκλύον ἀνθρακικὸν ἀέρα. Τὸ ὕδωρ ἔχει πρὸς τοῦτοισ ἐνδύρεστον ὑπόζυγον γέυσιν, καὶ θερμαινόμενον ἐξάγει πομφόλυγας· οἱ δὲ περὶ τὴν κρήνην κάτοικοι πίνουσι αὐτό, καὶ θεωροῦσιν ὠφέλιμον κατὰ διαφόρων νοσημάτων. Διὸ πρέπει νά ὀνομασθῇ ὕδωρ ἰαματικὸν ἡ ἀνθρακικοκρήνη.

Ε. ΑΛΝΑΕΡΕΠ.

ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΑ ΘΑΛΗΤΟΣ.

—οοο—

Ἐρωτηθεὶς ποτε εἶ δύσκολοι; τὸ ἑαυτὸν, ἔρη, γνῶναι. Τί δὲ εὐκόλοισ; τὸ ἀλλῶ ὑποτίθεσθαι. Τί ἤδιστον; τὸ ἐπιτυχεῖν. Τίς εὐδαίμων; ὁ τὸ σῶμα μὲν ὑγιές, τὴν δὲ τῆν εὐπορος, τὴν δὲ ψυχὴν εὐπαιδαυτος (*).

Φίλων παρόντων καὶ ἀπόντων μεμνησθαι, ἔλεγε. Μὴ πλούτει, ἔλεγε, κακῶς, μηδὲ διαβαλλέτω σε λόγος πρὸς τοὺς πιστεύουσ κεκοινοῦρητύς.

(*) Ὁ Θάλης ἔλεγε παιδεῖν τὴς ψυχῆς, δηλαδὴ τὴν παιδείαν ἐκείνην τὴν ἐπίαν παιδείαν ὡς ἐπὶ τοῖς ἀπύγγοι αὐτοῦ.